

NOORTE KODANIKUKULTUUR KÜMMME AASTAT HILJEM

NOORTE KODANIKUKULTUUR KÜMMME AASTAT HILJEM

**Eesti tulemused IEA Rahvusvahelises
kodanikuhariduse uuringus ICCS 2009**

**TLÜ Riigiteaduste Instituut
Tallinn 2011**

Toimetaja: Anu Toots

Autorid:

Tõnu Idnurm (2., 3., 7., 9. ptk)

Kersten Kattai (5. ptk)

Anne Roos (8. ptk)

Anu Toots (1., 4., 6., 7., 9. ptk)

Keelekorrektuur: Anna-Liisa Ševeljova

Autoriõigus: Autorid

Trükkinud: Vali Press OÜ

ISBN 978-9949-463-89-3

Sisukord

TÄNUSÕNAD	5
1. NOORTE KODANIKUKULTUUR KÜMME AASTAT HILJEM	6
2. ÜLEVAADE METODOLOOGIAST.....	9
2.1. Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused.....	9
2.2. Uuringu analüüsiraamistik	10
2.3. Küsimustikud	11
2.4. Osalenud maad, valim ja küsitluse korraldus	13
2.5. ICCS 2009 uuringu rahvusvahelised väljaanded ja andmebaasid	15
3. ÕPILASTE HUVI ÜHISKONNAPROBLEEMIDE VASTU	16
3.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest.....	16
3.2. Õpilaste huvi poliitiliste ja sotsiaalsete probleemide vastu	16
3.3. Ühiskonnaprobleemide arutamine	18
3.4. Enesetõhusus.....	22
4. TEADMISED DEMOKRAATIAST, VALITSEMISEST JA OSALUSEST	26
4.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest.....	26
4.2. Eesti rahvusvahelises pingereas	28
4.3. Teadmiste tasemed	31
4.4. Eestisesed erinevused	33
4.5. Teadmiste tase teemavaldkonniti	34
4.6. Teadmiste taseme mõjutajad	36
5. KOOL KUI HARIDUSLIK JA SOTSIAALNE KESKKOND	37
5.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest	37
5.2. Ühiskonnaõpetuse eesmärgid	38
5.3. Ühiskonnaõpetuse õpetamise praktikad	42
5.4. Kooli sotsiaalne keskkond	47
5.5. Osalemine koolielus	52
5.6. Koolikeskkonna mõju teadmistele	59
6. DEMOKRAATIA PÕHIVÄÄRTUSED	61
6.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest.....	61
6.2. Demokraatia kui ühiskonnakord	61
6.3. Sugupoolte võrdõiguslikkus.....	63

6.4. Immigrantide õigused	65
6.5. Rahvusgruppide õigused	67
7. DEMOKRAATIA INSTITUTSIOONID JA KAASATUS	70
7.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidest ja analüüsi eesmärkidest.....	70
7.2. Usaldus institutsioonide vastu	70
7.3. Suhtumine erakondadesse.....	73
7.4. Valimised	75
7.5. Kaasatus ühistegevusse väljaspool kooli	78
7.6. Kodakondsus.....	82
7.7. Rahvusriik.....	87
8. EUROOPA INTEGRATSIOON TEISMELISTE ARUSAAMADES..	89
8.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidest ja analüüsi eesmärkidest.....	89
8.2. Teadmised Euroopa Liidu institutsioonidest ja poliitikatest.....	90
8.3. Euroopa identiteet	95
8.4. Suhtumine liikumisvabadusse ja keelte tundmisse	98
8.5. Hoiakud EL-i arengu ja poliitika kohta	103
9. KOKKUVÕTE	107
9.1. Kodanikuteadmiste tase ja õpetamispraktikad	107
9.2. Kool kui sotsiaalne keskkond	108
9.3. Demokraatlikud hoiakud	109
9.4. Kodanikukaasatus	111
LISA 1	113
LISA 2	119
LISA 3	120
LISA 4	121

Tänuõnad

Võrreldes eelmise IEA Kodanikuhariduse uuringuga CIVED 1999 on Eestil nüüdseks kujunenud arvestatav rahvusvaheliste haridusuuringute pagas. IEA ja OECD haridusuuringud on tuntud poliitikute ja haridusametnike hulgas, need leiavad mainimist enamikus Eesti hariduspoliitilistes strateegiadokumentides. See muutus pole toimunud iseenesest, vaid paljude inimeste töö ja toetuse tulemusena.

Õeldu kehtib ka käesoleva uuringu ICCS 2009 puhul. Eesti Haridus- ja Teadusministeeriumil (HTM) jätkus tarkust ja poliitilist tahet rahastada uuringut ka rasketel eelarvesurutise aegadel. Selle tulemuseks on hindamatu andmebaas noorte kodanikuhariduse arengust üleminekuperioodil (1999–2009), mis on toetuspunktiks mitme valdkonnapoliitika analüüsimisel ning kujundamisel. Haridus- ja Teadusministeeriumi töötajatest tahame eriliselt tänada Maie Solli, kes koordineeris ministeeriumi, Tallinna Ülikooli kui uuringu teostaja ning Euroopa Komisjoni kui kaasrahastaja suhtlust. Euroopa Komisjoni Hariduse ja Kultuuri Peadirektoraat kattis suure osa EL-i liikmesmaade osalustasust, väärtustades sellega ühtlasi kodanikuhariduse kui hariduse ühe võtmepädevuse uurimist.

Suured uuringud pole mõeldavad ilma tegusa meeskonnata. Eestis töötas projektis selle eri etappidel kokku 18 inimest. Tallinna Ülikooli üliõpilased osalesid küsimustike tõlkimisel ja eestistamisel, andmete sisestamisel ning analüüsimisel; avatud küsimuste kodeerimisel ning küsitluse läbiviimisel aitasid meid endised ja praegused õpetajad. Suur tänu Anne Allperele, Pavel Alonovile, Kairi Andressonile, Kristina Bitškovale, Ene-Mall Leitenile, Astrid Petersonile, Maarja Sillastele, Ksenia Zaitsevale, Tatjana Krivolapile, Hindrek Lootusele, Getter Randile, Anne Roosile, Mare Räsile, Kersten Kattaile, Ludmilla Krustale, Marika Ploomanile, Anna-Liisa Ševeljovale ja Maria Ševeljovale. Lõpuks tahaksin öelda aitäh kõigi uuringus osalenud 140 kooli õpilastele, õpetajatele ja direktoritele. Nende kaasalöömine avas uued perspektiivid ühiskonnaõpetuse ning haridus- ja noorsoopoliitika uurimisele.

Anu Toots,
uuringu juht

1. NOORTE KODANIKUKULTUUR KÜMME AASTAT HILJEM

Kodanikuhariduse uuring ICCS 2009, mida selles kogumikus tutvustatakse, kordab mitmes plaanis eelmist IEA uuringut CIVED 1999. Ühine on uuringute lähtekontseptsioon ja üldine disain, samad on ka mitmed küsimused. Teisalt on lisandunud uusi valdkondi ja rõhuasetusi, mis peegeldavad demokraatia ja ühiskondade arengus kümne aasta jooksul toimunud muutusi.

Kodanikuharidus pole õppeaine, mille tulemus kujuneb vaid ainetunnis või kooliseinte vahel. Ka kooli ümbritsev ühiskond, selle väärtused ja suhted mõjutavad poliitilist sotsialiseerumist oluliselt. Mõnes mõttes on kodanikuhariduse tulemus - õpilaste teadmised ja hoiakud justkui ühiskonna peegel.

Eestit on korduvalt nimetatud Ida-Euroopa režiimisiirde edulooks, mida iseloomustab poliitilise demokraatia kiire ülesehitamine ja riigirahanduse kindlakäeline juhtimine. Eesti lõimimine Euroopaga on aastatega süvenenud – alates 2011. aastast on Eestis käibel euro, tuhanded Eesti kodanikud õpivad ja töötavad teistes EL-i liikmesmaades.

Kuigi Eesti inimarengu suhtes oleme ise kriitilised, näitavad rahvusvahelised võrdlused olukorda pigem positiivsena. Eesti üldharidus on võtnud sisse kindla koha maailma esitonas, rahvastiku eluiga pikeneb ja sotsiaalne ebavõrdsus on 1990-ndate algusega võrreldes vähenenud. Vaatamata väidetavale rahva võõrandumisele poliitikast on Eesti demokraatia konsolideerumine olnud edukas. Selle tõenduseks on arvukad kodanikualgatused ja -aktsioonid, väljakujunenud parteimaastik ning stabiilsed valitsused.

Tabel 1. Eesti ühiskonna arengu põhiindikaatorid

Mõõdik	1999	2009
SKP <i>per capita</i> (USD)	8752	20648
Inimarengu indeks ja (koht)	.801 (46.)	.812 (34.)
Töötuse määr	12,2	13,8
Varandusliku kihistumise indeks (Gini)	.38	.31
Osalusprotsent viimati toimunud Riigikogu valimistel	58	64 (2011)
Demokraatiavabaduse indeks (<i>Freedom House Index</i>)	1,5	1
Korruptsioonitajumise indeks (<i>Corruption Perception Index</i>) ja (koht)	5,7 (27.)	6,6 (27.)
Kulutused põhi- ja keskkaridusele (ISCED 1-4), % SKPst*	3,9	3,4

Allikad: OECD; Eurostat, Freedom House, Transparency International, Eesti Vabariigi Valimiskomisjon;
* hariduskulud aastatel 2001 ja 2007

Samas on Eesti viimase kümnendi ühiskondlikus arengus olnud ka murettekitavaid probleeme ja tagasilööke. Kasvav ääremaastumine, sotsiaalne kapseldumine ja vähenev mobiilsus, inimeste arvukas väljaränne Eestist ning mitte-estlaste nõrk riigiidentiteet on mitmes ühiskonnaanalüüsis korduvalt esile tõstetud probleemid¹.

Ka Eesti avaliku poliitika valdkonnad pole kõik edenenud ühesuguse kiirusega. Tardunud haldusreform mõjub pärssivalt kohalikele valitsetavusele, regionaalarengule ja koolivõrgule. Koolivõrgu ja koolide haldamise vastuseta küsimused ei jäta omakorda puutumata hariduse sisulisi tahke. Tõsi, 2010. aasta oli hariduse valdkonna seadusloomes murranguline – pärast aastatepikkusi vaidlusi võttis Riigikogu vastu uuendatud põhikooli riikliku õppekava ja gümnaasiumi riikliku õppekava. Samal aastal võeti vastu ning jõustus ka uuendatud põhikooli- ja gümnaasiumiseadus. Need õigusaktid on aga liiga värsked, et peegelduda käesoleva kodanikuhariduse uuringu tulemustes. Siiski annab ICCS 2009 meile väärtuslikke tõendeid. Esiteks, see näitab, kui õnnestunud olid siirdeperioodi algupoolel tehtud hariduspoliitilised valikud, mis kajastuvad uuringus osalenud õpilaste teadmistes ja hoiakutes; teiseks saame uuringuandmetest teada, milline on Eesti põhikool praegu, kui hakatakse rakendama uut riiklikku õppekava. Adekvatne olukorra analüüs aitab kaasa sellele, et jõupingutused uue õppekava rakendamiseks on võimalikult täpselt sihistatud ja tagavad seega ka parima tulemuse.

Riikliku õppekava (RÕK) reformid on muutnud ka ühiskonnaõpetuse aine staatust ja sisu. Üldjoontes võib kahe küsitluse vahelist perioodi 1999–2009 pidada ühiskonnaõpetuse kindlustamise ja enesemääratlemise aastateks. Sotsialismijärgse Eesti esimene riiklik üldhariduskooli õppekava võeti vastu 1997. a, mis tõstis seni valikainena antud kodanikuõpetuse kohustusliku aine staatusse. Just selle õppekava järgi õppisid lapsed, kes osalesid IEA 1999. a küsitluses. 2002. a sügisel jõustus riikliku õppekava parandatud versioon, mis kehtis ka 2009. a, kui toimus IEA uus uuring. Mõlemad õppekavad lubasid ainet õpetada kas 8. või 9. klassis, mistõttu enamik osalejaid (8. klass) ainet paraku läbinud ei olnud. Küll aga võisid oma mõju avaldada õppekavade üldosa printsiibid ning ideoloogia. 2002. a RÕK-i üldosas sätestatud kuueteistkümnest õppe- ja kasvatusesmärgist kattuvad kaksteist suuresti demokraatliku kodanikuhariduse eesmärkidega².

Teine tähtis muutus formaalses kodanikuhariduses on ühiskonnaõpetuse lõpueksami sisseviimine 2005/2006. õppeaastal. Isikliku taotluse alusel saab ühiskonnaõpetuse lõpueksami sooritada ka osana Eesti Vabariigi põhiseaduse ja kodakondsuse seaduse tundmise eksamist, mis on vajalik kodakondsuse saamiseks. Ühiskonnaõpetust on eksamiks valinud keskmiselt üle 1000 õpilase aastas, 2010. a oli eksaminande 1210, mis tegi ühiskonnaõpetusest eelistatuima aine põhikooli valikeksamite seas. Lõpueksami sisseviimine muutis ainesse suhtumist tõsisemaks ning andis tõuke ainearenduseks ja õppematerjalide väljatöötamiseks.

Lisaks nendele formaalhariduslikele meetmetele on 2000-ndail hakanud murenema aineõpetuse ja demokraatiapraktikate eraldatus, mis kodanikuhariduse arengut pikalt pärssis³. Seda protsessi on märgatavalt edendanud noorte endi aktiivsus ja organisatsiooniline koonduamine. Eesti Õpilasesinduste Liidust (EÕEL) on nüüdseks saanud tõsiseltvõetav kaasalööja poliitika kujundamise protsessis; EÕEL-i kõrval on jõudsalt kasvanud Eesti Noorteühenduste Liit, millega seonduvad näiteks noortevolikogude idee ja varivalimiste korraldamine. Noortevolikogude institutsioon on seadustatud ka noorsootöö seaduses. Seega on noortele õiguslikult

1 Eesti Inimvara Raport 2010, Eesti Inimarengu Aruanne 2009, Eesti lõimumiskava eesmärkide saavutamise monitooring 2010

2 Põhikooli ja gümnaasiumi riiklik õppekava, VVM, nr 56, 22. Veebruar 2002. *Riigi Teataja I*, nr 20. 2002

3 Toots, A. (2005) Demokraatia mudelid ja kodanikuõpetus üldhariduses: puuduva lüli otsinguil. *Riigikogu Toimetised*, 12, lk173–181.

tagatud võimalus osaleda demokraatlike esindusmehhanismide kaudu nii kooli kui ka valla/linna valitsemises.⁴

Poliitiline toetus niisugusele arusaamale, mis näeb kodanikuharidust laiemalt kui vaid koolisüsteemi ülesandena, on viimastel aastatel üha jõulisemalt levinud. Kodanikuhariduse vajalikkust on asunud aktiivselt toetama Eesti Mittetulundusühingute ja Sihtasutuste Liit, e-Riigi Akadeemia, samuti Riigikantselei ja Siseministeerium. See poliitiline toetus on tänaseks leidnud väljundi dokumendis „Kodanikuühiskonna arengukava 2011–2014“, mis esmakordselt püüab läheneda formaalsele ja mitteformaalsele kodanikuharidusele integreeritult.⁵ Need muutused tähistavad paradigmaatilist nihet kodanikuhariduse korraldamises ja loovad head eeldused selleks, et demokraatia realiseerimisest saab kodanikuhariduse loomulik osa. Ühtlasi näitavad need suundumused, et Eesti on mõistmas prioriteetsust, mida Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liit kodanikuharidusele omistavad. Sotsiaalsed ja kodanikupädevused on üks kaheksast EL-i hariduslikust võtmepädevusest⁶; sotsiaalse sidususe ja aktiivse kodakondsuse edendamine on strateegilise koostööraamistiku „*Education & Training 2020*“ üks neljast eesmärgist⁷.

Eesti ühiskondlikku arengut ja haridusreformide kulgu kokkuvõtvalt hinnates võib tõdeda, et nüüdisajal toimib kodanikuharidus stabiilsemas ja demokraatlikumas keskkonnas kui kümme aastat tagasi, kui toimus esimene IEA CIVED uuring. Kas ja kuidas need ühiskondlikud arengud kajastuvad õpilaste teadmistes ning hoiakutes, peakski käesolevast kordusuuringust selguma.

4 Põhikooli- ja gümnaasiumiseadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/13332410>; Noorsootöö seadus <https://www.riigiteataja.ee/akt/13340694>

5 Kodanikuühiskonna Arengukava 2011–2014. http://www.siseministeerium.ee/public/KODAR_VV_.pdf

6 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:117:0001:0007:ET:PDF>

7 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:119:0002:0010:ET:PDF>

2. ÜLEVAADE METODOLOOGIAST

IEA-I e Rahvusvahelisel Haridustulemuste Hindamise Assotsiatsioonil (*The International Association for the Evaluation of Educational Achievements*) on pikaajaline kogemus kodanikuhariduse võrdlevate uuringute läbiviimisel. Esimene selleteemaline küsitlus viidi läbi juba 1971. aastal¹; teine, nn CIVED, 1999. aastal². Kümme aastat hiljem, 2009. a, toimus kolmas sellelaadne uuring – *The International Civic and Citizenship Education Study* (ICCS 2009). Uuringus osales üle 140 000 põhikooli õpilase, üle 62 000 õpetaja ning 5300 koolidirektorit 38 riigist üle kogu maailma. Eesti on osalenud 1999. ja 2009. a IEA Kodanikuhariduse uuringutes. Lisaks toimus 2005. a ka Eesti-sisene kordusuuring³, kus kasutati samu küsimustikke, mis 1999. aastalgi. Selles uuringus küsitleti 8. ja 9. klassi õpilasi, ent mitte õpetajaid ja direktoreid.

2.1. Uuringu eesmärk ja uurimisküsimused

Rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringu (ICCS 2009) eesmärk oli selgitada, kuidas ja mil määral on noored valmis võtma kodanikurolli. Seejuures lähtuti eeldusest, et kodanikurolli täitmiseks on vajalikud teadmised ja arusaamad valitsemisest ja kodanikuühiskonnast, samuti asjakohased hoiakud ja tegevused. Kuna tegu oli rahvusvahelise võrdlusuuringuga, siis analüüsiti ka riikide varieeruvust kodanikuõpetuse läbiviimisel ja kodanikuhariduse tulemite seost haridussüsteemi karakteristikutega.

Uuring otsis vastust kuuetele küsimusele:

1. Milline varieeruvus on kodanikuteadmistes eri riikide vahel ja ka riigisiselt?
2. Millised muutused on kodanikuteadmistes ilmnenuid võrreldes eelmise IEA uuringuga 1999. aastal?
3. Mil määral on noored huvitatud ja valmis tegutsema avalikus ja poliitilises elus ning millised faktorid seda mõjutavad?
4. Milline on noorte ettekujutus demokraatiast ähvardavatest ohtudest ja millist seost näevad nad ühiskonna turvalisuse ja kodanikeõiguste kindlustamise vahel?
5. Millised kooli ja haridussüsteemi jooned (nt lähenemine kodanikuõpetusele, õppekavad) on seotud õpilaste kodanikuteadmiste ja -hoiakutega?
6. Kas õpilaste sotsiaaldemograafilised tunnused (sugu, sotsiaalmajanduslik tagapõhi, keel) on seotud kodanikuteadmiste taseme ja demokraatlike hoiakutega?

1 Torney, J., Oppenheim, A.N. & Farnen, R.F. (1975) *Civic education in ten countries: an empirical study*. NY: John Wiley and Sons

2 Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H. & Schulz, W. (2001) *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: IEA

3 Toots, A., Idnurm, T., Ševeljova, M. (2006) *Noorte kodanikukultuur muutuvast ühiskonnas*. Tallinn.

2.2. Uuringu analüüsiraamistik

Uuringu raamistik koosnes neljast põhilisest **sisuosast**, mis omakorda koosnesid alaosadest. Põhiosadeks olid ühiskond ja selle süsteemid, demokraatia põhimõtted, kodanikuosalus, kodanikudentiteedid. Nende alaosad on järgnevad:

Ühiskond ja selle süsteemid:

1. Kodaniku roll, õigused, kohustused ja võimalused
2. Valitsemise ja õiguskorraga seotud riigiinstitutsioonid
3. Kodanikuühiskonna institutsioonid ja nende suhted riiklike institutsioonidega

Demokraatia põhimõtted:

1. Õiglus
2. Vabadus
3. Sotsiaalne sidusus

Kodanikuosalus:

1. Otsustamine (organisatsioonide juhtimine, hääletamine)
2. Mõjutamine (debatid, demonstratsioonid, ettepanekud, poliitiline tarbijakäitumine)
3. Osalemine kogukonna elus (vabatahtlik tegevus, osalemine organisatsioonide töös, kursisolek)

Kodanikudentiteedid:

1. Kodaniku ettekujutus oma kohast kodanikuühiskonnas
2. Seotus ja kuuluvustunne erinevate kogukondadega

Nendes sisuvaldkondades toimivad erinevad **kognitiivsed, tunnetuslikud ja käitumuslikud protsessid**. Kognitiivse tegevuse tulemusel kujunevad õpilastel teadmised ning arutus- ja analüüsioskused. Tunnetuslik-käitumuslik osa evib endas väärtushinnanguid, hoiakuid, kavatsuslikku käitumist ja käitumist praegusel hetkel.

- Väärtushinnangud on seotud põhiliste tõekspidamistega demokraatiast ja demokraatlikust kodakondsusest; need on ajas püsivamad, sügavamalt juurdunud ja laiemad kui hoiakud.
- Hoiakud sisaldavad enese tunnetust kodanikuna, hoiakuid erinevate inimgruppide õiguste ja kohustuste osas ning hoiakuid institutsioonide suhtes.
- Kavatsuslik käitumine tulevikus, sh valmisolek osaleda kodanikuaktsioonides ja erinevates protestiaktsioonides ning poliitiline osalus täiskasvanuna.
- Käitumine praegusel hetkel näitab osalemist kodanikuaktsioonides koolis ja laiemalt ka kogukonnas.

Tabel 2.1. Küsimuste jagunemine mõõdetavate valdkondade vahel

	Sisuveldkond				Kokku
	Ühiskond ja selle süsteemid	Demokraatia põhimõtted	Kodaniku osalus	Kodaniku identiteetid	
Kognitiivsed protsessid					
Teadmised	15	3	1		19
Analüüsimine ja arutlemine	17	22	17	5	61
Kokku	32	25	18	5	80
Tunnetuslikud ja käitumuslikud protsessid					
Väärtushinnangud	12	12			24
Hoiakud	12	18	18	14	62
Käitumisplaanid			21		21
Tegelik käitumine			14		14
Kokku	24	30	53	14	121

2.3. Küsimustikud

IEA traditsiooni kohaselt koguti andmeid kõigilt hariduse peamistelt osapooltelt – õpilastelt, õpetajatelt ja koolijuhtidelt.

Uuringus osalenud **õpilastel** tuli täita **kolm küsimustikku**:

- Kodanikuteadmisi mõõtev test
- Demokraatlike hoiakuid ja käitumisharjumusi mõõtev küsimustik
- Regionaalne küsimustik, mis sisaldas nii teadmisi kontrollivat testiosa kui ka hoiakuid mõõtvat küsimustikku.

Esimene küsimustik (test) mõõtis õpilaste kodanikuhariduse alaseid teadmisi, oskust analüüsida ja arutleda. Testis kokku oli 79 küsimust, mis olid jagatud seitsmeks vihikuks. Iga õpilane vastas seega ainult 32-le küsimusele. See ei võimaldanud õpilastel teistega konsulteerida ja tagas iseseisva töö ka kõrvuti istudes. Teadmisi ja oskusi puudutavad küsimused olid valikvastustega, mille hulgast tuli valida üks õige. Osadele analüüsimis- ja arutlemisoskust vajavatele küsimustele tuli õpilasel endal kirjutada vastus ja selle sisukusest sõltus saadav punktide arv.

Uuringu teine küsimustik sisaldas väiteid väärtuste ja hoiakute kohta, mis kodanikuhariduses mängivad sama olulist rolli kui teadmiste ja oskuste omandamine. Mõõtmisraamistikust lähtudes võib need rühmitada nelja valdkonda – väärtusorientatsioonid, hoiakud, käitumisvalmidus ja praktiseeritav käitumine.⁴ Küsimused olid sõnastatud väidetena ja õpilastel tuli märkida, kuivõrd nad esitatud väitega nõustuvad, valides kas „täiesti nõus“, „nõus“, „pole nõus“ või „pole üldse nõus“. Üheteemaliste küsimuste koondamiseks loodi Raschi meetodi abil teemaskaalasid. Väited, mille põhjal teemaskaalad koostati, on leitud lisas 1. Käesoleva

⁴ Schulz, W., Fraillon, J. Ainley, J., Losito, B., Kerr, D., (2008) *International Civic and Citizenship Education Study. Assessment Framework*. Amsterdam: IEA

uuringu hoiakute ja käitumismustrite skaalade keskväärtuseks kehtestati 50 ja standardhälbeks 10. Skaalad annavad teavet selle kohta, kuidas riigid üksteise suhtes paiknevad ehk millistes riikides on toetus teatud väärtustele või tegevustele kõrgem või madalam. Seejuures on oluline mõista, et riigi asetus skaalal ei näita sisulist toetust küsitud väärtustele või tegevustele. Nt kui riik paikneb patriotismi mõõtval skaalal kesknivoost madalamal (nt 48), siis see ei tähenda, et selle riigi lapsed polegi patrioodid ega armasta oma kodumaad. Nad on lihtsalt vähem toetavad võrreldes nende riikide noortega, kes on skaalaväärtuse poolest neist kõrgemal. Alljärgnevalt on toodud üks näide küsimusest, mis mõötis suhtumist korraliku kodaniku tunnusoontesse.

Tabel 2.2. Skaala CITCON. Õpilaste toetus konventsionaalsele kodakondsusele

Skaala keskväärtus	Tšehhi	Eesti	Venemaa
	44	47	53
Küsimused, millest skaala koosneb „Korraliku kodaniku jaoks on tähtis...“	% õpilastest, kes pidas järgnevaid käitumisi „väga“ või „üpris“ tähtsaks		
alati hääletada parlamendivalimistel	68	67	83
astuda erakonda	15	16	46
õppida oma maa ajalugu	64	81	90
jälgida poliitilisi sündmusi ajalehest, raadiost, telest või Internetist	66	83	80
näidata üles lugupidamist valitsuse esindajate vastu	45	74	86
osaleda poliitilistes aruteludes	35	31	46

Seega saab vastuseid analüüsida nii iga vastusevariandi kohta antud protsentidena ja ka teemaskaala keskväärtuste abil. Teemaskaala on üldistav, kuna sellesse on koondatud mitmele ühele teemale (nt rahvusrühmade õigused, sooline võrdõiguslikkus) väitele antud vastused. Teemaskaalasid kasutame käesolevas raportis peamiselt selleks, et kõrvutada Eesti olukorda teiste riikide omaga.

Mitu väidet olid kasutusel nii CIVED 1999 kui ka ICCS 2009 küsimustikes, mis annab võimaluse uurida, kuidas teismeliste suhtumine demokraatiasse ja sellega seonduvatesse väärtustesse on kümne aasta jooksul muutunud. Kuigi mõlemas uuringus kasutati ka sisult sarnaseid skaalasisid, ei saa neid omavahel võrrelda, sest skaalade konstrueerimise põhimõtted olid erinevad.

Teine küsimustik sisaldas ka traditsioonilist taustateabe plokki õpilaste sotsiaalmograafiliste tunnuste, nende vanemate hariduse, ameti, poliitika huvi ja kodu sotsiaalmajandusliku seisuga kohta.

Kolmas küsimustik oli ICCS 2009 uuringus uudne, sest see oli koostatud kolme poliitiliskultuurilise regiooni jaoks eraldi. Regionaalse mooduli koostamise aluseks oli selles osalevate riikide geograafiline asetus ja sellest tulenevad eeldatavad eripärad kodanikuhariduses. Kokku moodustati kolm regionaalset moodulit koos vastavasisuliste küsimustikega:

- Euroopa moodul, 24 riiki⁵
- Ladina-Ameerika moodul, 6 riiki

5 Venemaa ja Norra ei osalenud Euroopa moodulis

- Aasia moodul, 5 riiki.⁶

Iga regionaalse mooduli jaoks töötati välja oma instrument. Euroopa ja Ladina-Ameerika moodulis olid nii teadmiste test kui küsimustik õpilase arvamuste kohta. Nt Euroopa moodul mõõtis õpilaste teadmisi EL-ist ja nende hoiakuid Euroopaga seotud teemadel nagu poliitika ühtlustamine, vaba liikumine ja Euroopa identiteet. Ladina-Ameerika ja Aasia moodulis testi-osa polnud, see sisaldas ainult hoiakuid mõõtvat küsimustikku.

Õpetajate küsimustikuga hinnati klassi kui sotsiaalse õpikeskkonna omadusi ja rolli kodanikuhariduses. Kuna küsimustik oli suunatud kõikide ainete õpetajatele, lähtuti seisukohast, et õpetaja on võtmefaktor, varustamaks õpilasi vajalike teadmiste, arusaamade ja oskustega, mis võimaldavad õpilastel aktiivselt ja teadlikult täita oma kodanikurolli ning arendada avatud ja demokraatlikke hoiakuid. Lähtuvalt õpetatavast aineist tuli õpetajatel vastata kas 23 või 28 küsimusele. Suurem arv küsimusi oli vastamiseks 8. ja/või 9. klassis ühiskonnaõpetust, ajalugu või geograafiat õpetavatele õpetajatele. Need viis lisaküsimust olid otseselt seotud ühiskonnaõpetuse ainega.

Koolidirektorite küsimustik koosnes 28 küsimusest ja nende abil hinnati kooli kui õpikeskkonna omadusi. Küsiti kooli suurust ja ressursse, koolis ja kooliümbruses esinevaid probleeme. Küsimustikuga mõõdeti ka koolidemokraatiat, õpilaste ja õpetajate võimalust otsuste vastuvõtmisel kaasa rääkida. Nagu õpetajatelt, küsiti ka koolidirektoritelt arvamust ühiskonnaõpetuse eesmärkide kohta nende koolis.

Esmakordselt kodanikuhariduse uuringute traditsioonis täiendati õpilaste ja õpetajate küsitlustest saadud andmeid ka ekspertküsitlusega, mis andis täiendavat kontekstuaalset teavet osalevate maade koolikorralduse ja hariduspoliitika kohta. Ekspertküsitluse ankeedi täitsid uuringu rahvuslikud koordinaatorid, igaüks oma riigi kohta. Selle materjali põhjal ilmub ICCS 2009 **entsüklopeedia**, nagu on saanud tavaks IEA teistes uuringutes TIMSS ja PIRLS. Selline lisateave kodanikuhariduse konteksti kohta võimaldab küsitlustulemusi paremini mõista ning vältida eksijäreldusi, mille oht on võrdlevate küsitlusandmebaaside puhul alati olemas.

2.4. Osalenud maad, valim ja küsitluse korraldus

ICCS uuringu põhiküsitlus toimus 2008. a oktoobrist kuni 2009. a maini. Täpne küsitluse läbiviimise aeg sõltus riigi geograafilisest asukohast. Lõunapoolkera maades toimus küsitlus 2008. a oktoobrist detsembrini ja põhjapoolkera maades (sh Eestis) 2009. a veebruarist maini.

Kokku osales selles kodanikuhariduse uuringus **38 riiki**, nendest 6 Aasiast ja Okeaanias, 26 Euroopast ja 6 Ladina-Ameerikast.

⁶ Uus-Meremaa ei osalenud Aasia moodulis

Tabel 2.3. ICCS 2009 osalejamaad, tärniga märgitud CIVED 1999 riigid

Euroopa riigid	Aasia ja Okeania riigid	Ladina-Ameerika riigid
Austria	Taiwan	Tšiili*
Belgia*	Hongkong*	Colombia*
Bulgaaria*	Indoneesia	Dominikaani Vabariik
Küpros*	Korea Vabariik	Guatemala
Tšehhi*	Uus-Meremaa	Mehhiko
Taani*	Tai	Paraguay
Inglismaa*		
Eesti*		
Soome*		
Kreeka*		
Iirimaa		
Itaalia*		
Läti*		
Liechtenstein		
Leedu*		
Luksemburg		
Malta		
Madalmaad		
Norra*		
Poola*		
Venemaa*		
Slovakkia*		
Sloveenia*		
Hispaania		
Rootsi*		
Šveits*		

Arvestades uuringus osalenud riikide mitmekesisust valisime käesolevas raportis Eestiga võrdlemiseks 13 riiki, mis on meiega kultuurilise ja sotsiaal-poliitilise arengu poolest lähedased. Võrreldavateks riikideks said Soome, Taani, Korea Vabariik, Taiwan, Rootsi, Poola, Slovakkia, Inglismaa, Sloveenia, Tšehhi, Venemaa, Leedu ja Läti.

Uuringus osalesid **8. klassi õpilased**, kelle vanus küsitluse läbiviimise ajal oli keskmiselt 13,5 aastat. Eesti õpilased olid uuringus ühed vanemad (15-aastased), vanemad olid vaid Guatemala õpilased (15,5-aastased). Kõige nooremad osalejad olid Sloveenias, Norras ja Kreekas (13,7-aastased).

Valimi loomiseks kasutati kahetasandilist kobarvalimit. Esimese etapina valiti koolid lähtudes kooli õpilaste arvust. Valituks osutunud koolis valis arvutiprogramm WinW3 juhuvaliku meetodil ühe 8. klassi. Valituks osutunud klassist võeti uuringusse kõik õpilased. Ühe riigi valimi suuruseks oli arvestatud 3000 kuni 4500 õpilast.

Õpetajatest olid seekord kaasatud kõigi 8. klassi ainete õpetajad, erinevalt CIVED 1999. aasta uuringust, kui küsitluses osalesid vaid ühiskonnaõpetuse, ajaloo-, emakeele-, võõrkeele-, matemaatika- ja füüsikaõpetajad. Igast koolist valiti uuringus osalema vähemalt 15 õpetajat, juhul kui koolis oli nii palju õpetajaid. Kui koolis töötas 20 õpetajat, osutusid valituks kõik 20.

Nõutud osalemise protsendiks oli kehtestatud 85, mis kehtis nii koolide, õpetajate kui ka õpilaste kohta. Eesti saavutatud valim kujunes õppekeele lõikes nii, nagu näidatud tabelis 2.4.

Tabel 2.4. ICCS 2009 Eesti valim

	Eestikeelsed koolid	Venekeelsed koolid	Kokku
Koole	113	27	140
Õpilasi	2243	500	2743
Õpetajaid	1541	322	1863
Direktoreid	102	24	126

2.5. ICCS 2009 uuringu rahvusvahelised väljaanded ja andmebaasid

Uuringuga seotult on ilmunud mitu publikatsiooni, kus leidub rohkem informatsiooni nii uuringu tulemuste kui ka uuringu disaini ja analüüsimetodoloogia osas.

- ▶ Schulz, W., Fraillon, J., Ainley, J., Losito, B., Kerr, D., (2008) *International Civic and Citizenship Education Study. Assessment Framework*. Amsterdam: IEA, 64 pp.
- ▶ Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., Losito, B. (2010) *Initial Findings from the IEA International Civic and Citizenship Education Study*. Amsterdam: IEA, 109 pp.
- ▶ Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., Losito, B. (2010) *ICCS 2009 International Report: Civic Knowledge, Attitudes, an Engagement among Lower-secondary School Students in 30 Countries.* Amsterdam: IEA, 311 pp.
- ▶ Kerr, D., Sturman, L., Schulz, Burge, B. (2010) *ICCS 2009 European Report: Civic Knowledge, Attitudes, an Engagement among Lower-secondary School Students in 24 European Countries.* Amsterdam: IEA, 181 pp.

2011. a jooksul peaksid ilmuma ka ICCS 2009 Ladina-Ameerika ja Aasia regionaalraportid, tehniline raport ning entsüklopeedia.

Allpool loetletud väljaanded leiab IEA kodulehelt www.iea.nl. Samas paikneb ka uuringu andmebaas ja analüüsitarkvara IDB Analyzer, mis on kõigile uurijatele vabaks kasutamiseks. Ka käesoleva raporti statistilise analüüsi on tehtud IDB Analyzeriga, sest see võtab arvesse andmete hierarhilist kobarvalimi struktuuri, mida SPSS ei tee.

3. ÕPILASTE HUVI ÜHISKONNAPROBLEEMIDE VASTU

3.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest

Selles peatükis uurime, kui suurt huvi tunnevad õpilased ühiskonnaprobleemide vastu ja millised tegurid seda mõjutavad. Põhjalikumalt käsitleme kolme teemat:

- Kellega ja kui sageli õpilased arutavad ühiskonnaprobleeme väljaspool kooli?
- Kuivõrd on õpilased huvitatud kodukoha, Eesti riigi ja rahvusvahelisest poliitikast ning sotsiaalsetest probleemidest?
- Kuidas nad hindavad oma teadmisi poliitikast ja hakkamasaamist poliitikaga seotud tegevustes?

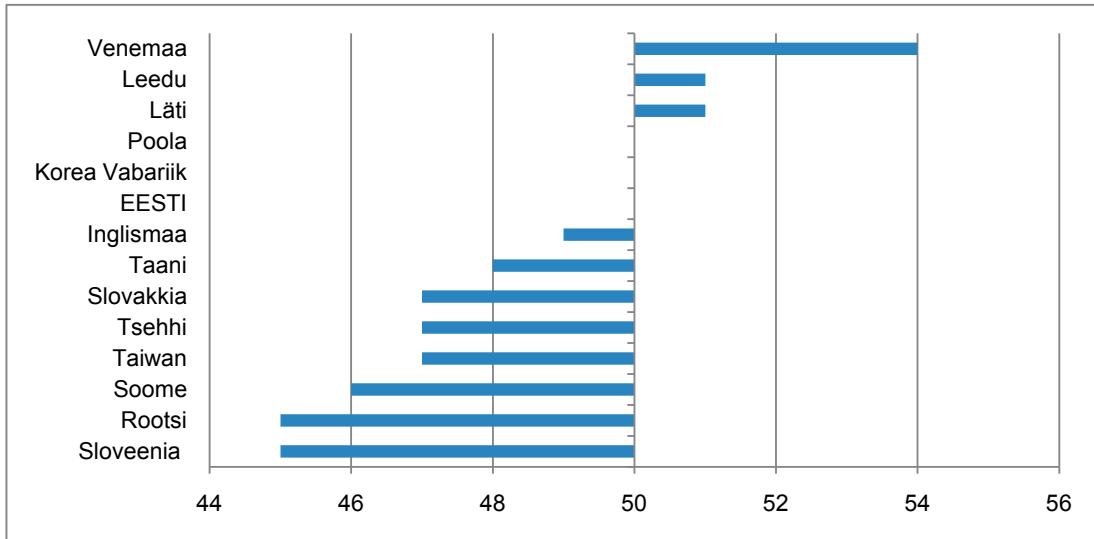
Nendele küsimustele vastuse saamiseks kasutati õpilaste küsimustikus neljapallist Likerti skaalat, kus vastaja valis tema seisukohaga enim sobiva variandi. Järgnevalt on toodud näide küsimuse sõnastusest ja vastamise valikute võimalused.

Kui hästi saaksid Sa enda arvates järgmiste tegevustega hakkama?				
(Palun tee igas reas linnuke vaid ühte kasti)				
	Väga hästi	Üpris hästi	Mitte eriti hästi	Ei saakski
Riikidevahelist konflikti käsitleva ajaleheartikli arutlemine	☐	☐	☐	☐

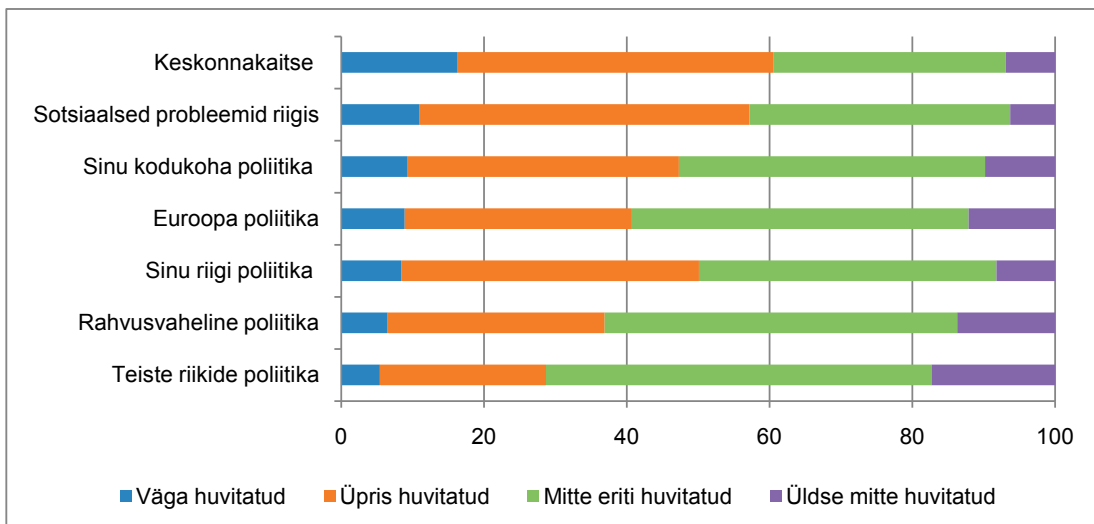
3.2. Õpilaste huvi poliitiliste ja sotsiaalsete probleemide vastu

Õpilaste huvi poliitiliste ja sotsiaalsete probleemide vastu oli uuringus osalenud riikide hulgas väga erinev. Selle mõõtmiseks konstrueeriti viie väite põhjal teemaskaala keskväärtusega 50. Õpilane, kes sai 50 skaalapunkti, on poliitilistest ja sotsiaalsetest teemadest keskmiselt vähe huvitatud. Eesti õpilasi huvitavad enim keskkonnakaitse ja oma riigi sotsiaalsed ning poliitilistest teemad (natuke üle poole õpilastest), teiseks rahvusvaheline poliitika (huvi tunneb 36%) ja kolmandaks teiste riikide poliitika (huvi tunneb 28% õpilastest).

Kõige suuremat huvi ühiskonnaprobleemide ja poliitika vastu väljendasid Dominikaani Vabariigi, Indoneesia, Venemaa ja Tai õpilased. Nendes maades olid õpilased keskmisest rohkem „väga huvitatud“ ja „üpris huvitatud“ poliitilistest teemadest ja sotsiaalsetest probleemidest riigis. Rahvusvahelisest keskmisest 3 punkti madalam oli tulemus Belgias (flaami kogukond), Soomes, Norras, Sloveenias ja Rootsis. Eesti õpilaste poliitika huvi on rahvusvahelisel keskmisel tasemel.

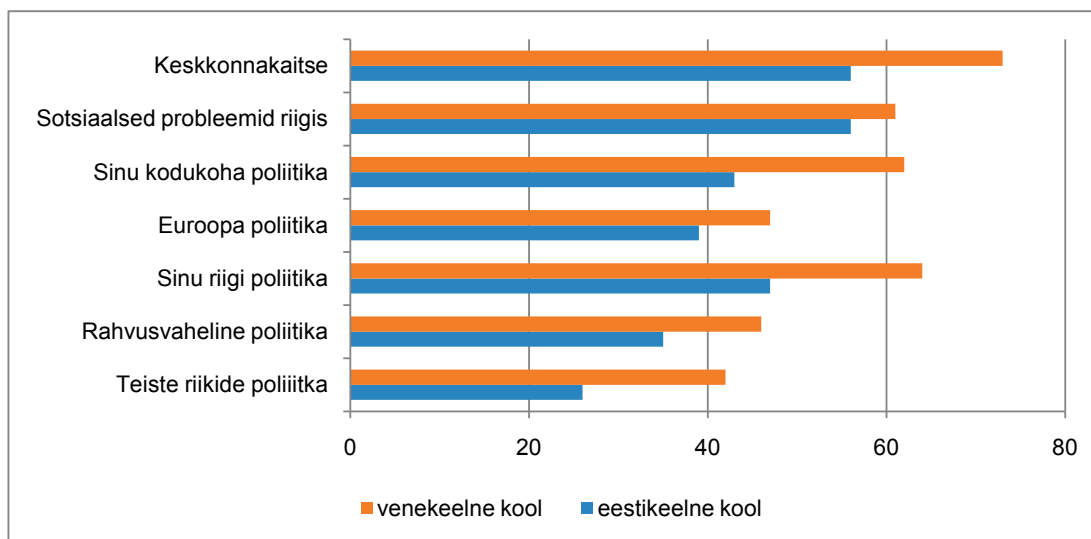
Joonis 3.1. Skaala INTPOLS. Huvi poliitiliste ja sotsiaalsete teemade vastu, skaalapunktides

Joonis 3.2. Kuivõrd oled Sa huvitatud järgmistest teemadest? % õpilastest

Uuringust selgus, et eesti- ja venekeelsete koolide õpilaste huvi poliitiliste ja sotsiaalsete teemade vastu on erinev. Venekeelsete koolide õpilased tunnevad poliitiliste ja sotsiaalsete teemade vastu (keskmiselt 13% võrra) suuremat huvi kui eestikeelsete koolide õpilased. Kõige suurem on erinevus kodukoha poliitiliste teemade osas, mis venekeelsete koolide õpilasi huvi

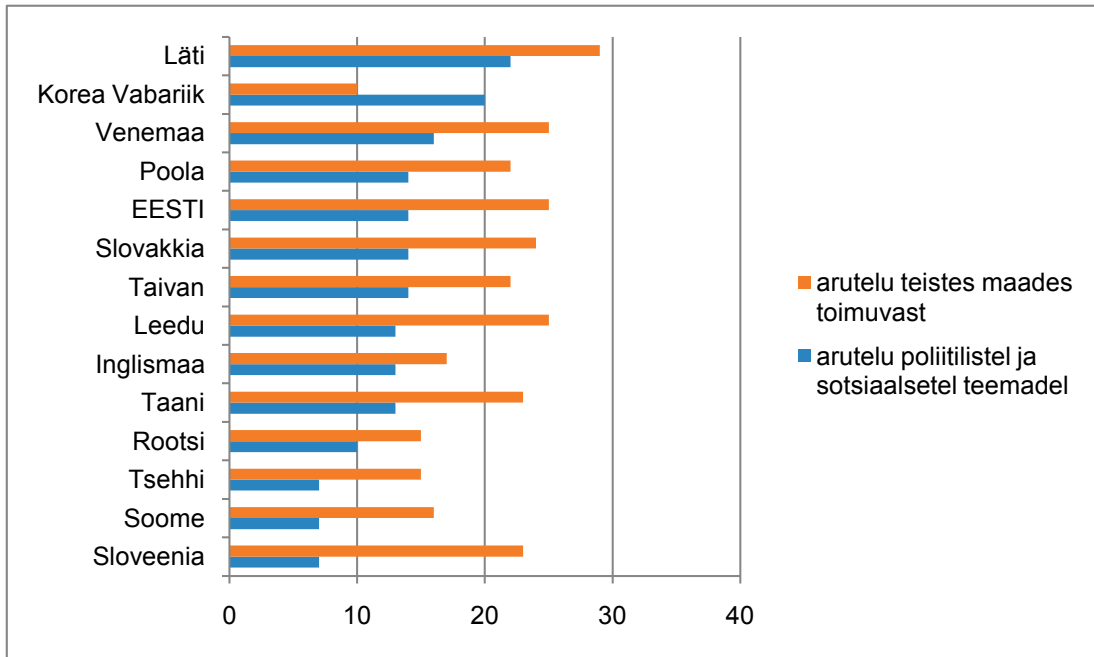
vitab 19% võrra enam. Sellele järgnevad Eesti riigi poliitikaga seotud teemad (erinevus 17% venekeelsete koolide kasuks). Kõige sarnasem on õpilaste huvi Eesti riigi sotsiaalsete probleemide vastu. Linna- ja maakoolide õpilaste vahel olulist erinevust ei olnud.

Joonis 3.3. Kuivõrd oled Sa huvitatud järgmistest teemadest? % õpilastest

3.3. Ühiskonnaprobleemide arutamine

Võimalust arutada poliitikaalaste teemade üle on peetud demokraatliku ühiskonna üheks indikaatoriks, mis mõjutab osalemist poliitilistes tegevustes. Käesolevas uuringus küsiti, kui sageli õpilased arutavad poliitilisi ja sotsiaalseid teemasid oma vanemate ja sõpradega ja kui sageli puudutab arutelu teistes maades toimuvat. Arutelu vanematega näitab ka vanemate poliitika-huvi. Vastusevariandid olid „mitte kunagi või peaaegu mitte kunagi“, „iga kuu (vähemalt kord kuus)“, „iga nädal (vähemalt kord nädalas)“ ja „iga päev või peaaegu iga päev“. Iga nädal rääkis oma sõpradega poliitilistel ja sotsiaalsetel teemadel keskmiselt ainult 15% kogu uuringu õpilastest, 25% arutas sama sageli teistes riikides toimuvat. Vanematega arutasid iga nädal poliitilisi ja sotsiaalseid teemasid kõige vähem Belgia õpilased (6%) ning kõige enam Indoneesia õpilased (37%); vanematega teistes maades toimuva üle diskuteerimine ulatus 10%-st Korea Vabariigi õpilaste hulgas kuni 49%ni Indoneesias.

Joonis 3.4. Kui tihti osaled Sa järgmistes aruteludes väljaspool kooli? % õpilastest, kes arutasid antud teemadel oma sõpradega „vähemalt kord nädalas“

Poliitilistel ja sotsiaalsetel teemadel arutlemine eeldab sündmuste ja teemadega kursisolekut. ICCS uuring sisaldas küsimusi televisiooni, ajalehtede ja Interneti kasutamise kohta, et saada teada, kas ja mil määral hoiavad õpilased end nende abil kursis siseriiklike ja rahvusvaheliste uudiste ja sündmustega.

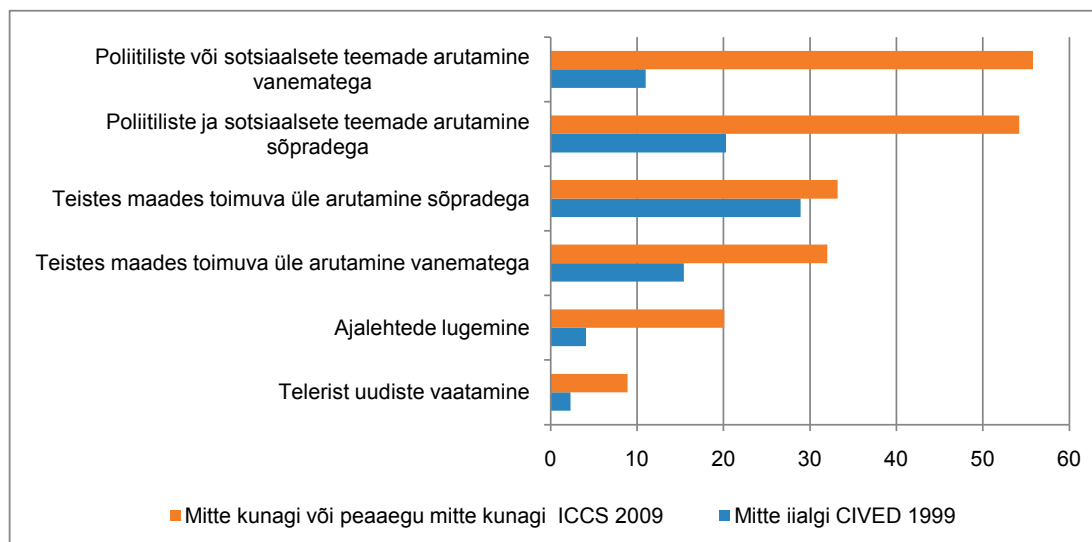
Kõigis riikides kasutavad kaheksanda klassi õpilased selleks enim (ca 2/3 õpilastest) televisiooni. Eriti kõrge (80% ja rohkem) oli televisiooni osakaal Tšiilis, Taiwanis, Colombias ja Indoneesias. Küprosel, Soomes, Iirimaa ja Rootsis vaatas vähemalt kord nädalas teleuudiseid aga ainult 50% õpilastest. Mitmes riigis on televisiooniga sama tähtsaks infoallikaks kujunenud Internet, kuid selle kasutamine sotsiaalse ja poliitilise info hankimiseks on siiski madalam, kui võis eeldada noorte üldise Interneti kasutamise statistika põhjal. 38 riigi keskmisena kasutas Internetti uudiste hankimisel ainult 1/3 õpilastest, rahvusvahelisest keskmisest suhteliselt kõrgemad kasutajad olid Taiwan (47%), Tšehhi (45%), Eesti (50%), Leedu (40%), Poola (45%) õpilased. Interneti osakaal poliitilise teabe hankimisel oli madalaim Belgias (14%), Iirimaa (12%), Uus-Meremaal (18%), Hispaanias (18%) ja Šveitsis (18%).

Poliitiliste ja sotsiaalsete teemade ja sündmustega kursis olemiseks luges vähemalt kord nädalas ajalehti keskmiselt 40% õpilastest. Keskmisest kõrgem oli see protsent Taiwanis, Guatemalas, Paraguays, Šveitsis ja Tais, ulatudes 55%-ni. Küprose, Taani, Kreeka, Korea, Malta ja Hispaania õpilastest luges lehte ainult 30%.

Tabel 3.1. Kui tihti osaled Sa järgmistes tegevustes väljaspool kooli? % õpilastest, kes kasutasid vähemalt kord nädalas uudiste hankimiseks televisiooni, ajalehti ja Internetti

Riik	Vaatasid televisorit	Lugesid ajalehti	Kasutasid Internetti
Taiwan	80	56	47
Poola	78	48	45
Leedu	76	45	40
Läti	76	37	36
EESTI	75	53	50
Korea Vabariik	75	27	30
Slovakkia	73	51	39
Taani	69	28	31
Tšehhi	65	41	45
Venemaa	61	38	32
Inglismaa	56	41	25
Sloveenia	54	32	32
Soome	50	48	29
Rootsi	49	51	31

Võrreldes Eesti tulemusi rahvusvahelistes uuringutes CIVED 1999 ja ICCS 2009 näeme huvi vähenemist poliitiliste arutelude vastu (joonis 3.5). Kümne aastaga on enam kui kaks korda kasvanud nende õpilaste hulk, kes kunagi ei arutle poliitika ega ühiskonnaprobleemide üle oma vanemate ega sõpradega.

Joonis 3.5. Kui tihti Sa hangid infot loetletud viisidel väljaspool kooli? % Eesti õpilastest

Poliitilise teabe hankimine ja selle mõtestamine varieerub kooli õppekeele järgi. Vene õppekeelega noorte seas on teistes maades toimuva üle arutamine oluliselt populaarsem kui eestikeelsetes koolides. Vähemalt kord nädalas või peaaegu iga päev arutleb nendel teemadel 44% venekeelsete koolide ja 27% eestikeelsete koolide õpilastest. Informatsiooni otsimisel kord nädalas või peaaegu iga päev kasutasid eestikeelsete koolide õpilased Internetti, ajalehti ja televisiooni sagedamini kui venekeelsete koolide õpilased (vastavalt 5%, 25% ja 13% võrra rohkem).

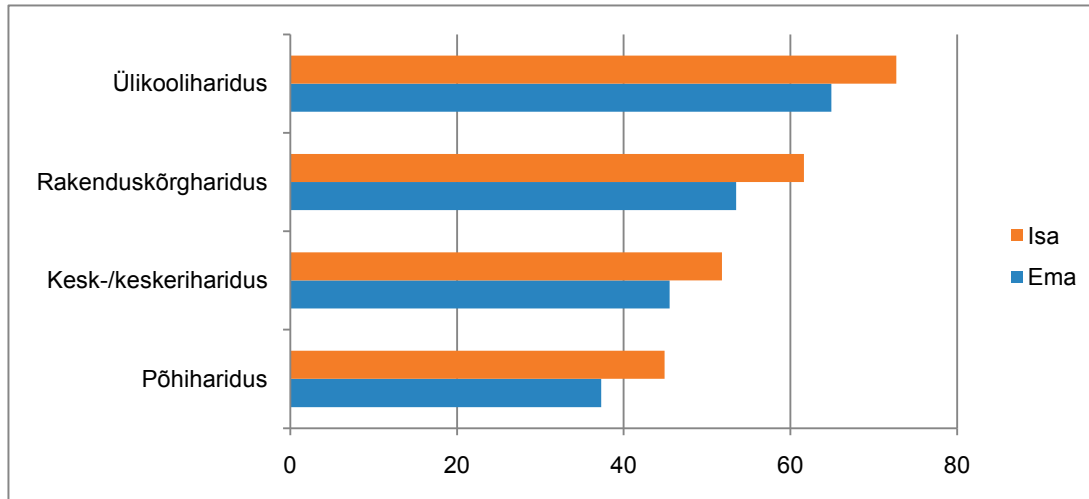
Tabel 3.2. Kui tihti osaled Sa järgmistes tegevustes väljaspool kooli? % õpilastest

	Mitte kunagi või peaaegu mitte kunagi		Vähemalt kord kuus		Vähemalt kord nädalas või peaaegu iga päev	
	Eesti-keelne kool	Vene-keelne kool	Eesti-keelne kool	Vene-keelne kool	Eesti-keelne kool	Vene-keelne kool
Poliitiliste või sotsiaalse-teemade arutamine vanematega	57	49	27	35	16	16
Poliitiliste ja sotsiaalse-teemade arutamine sõpradega	54	55	32	31	15	13
Teistes maades toimuva üle arutlemine vanematega	34	22	39	34	27	44
Teistes maades toimuva üle arutlemine sõpradega	33	32	43	37	24	31
Internetist uudiste lugemine	24	24	25	31	51	46
Ajalehtedest uudiste lugemine	17	33	25	34	57	32
Telerist uudiste vaatamine	8	15	15	21	77	64

Tüdrukud on mõnevõrra aktiivsemad poliitiliste ja sotsiaalsete teemade üle arutlema. Vähemalt kord kuus teeb seda oma vanematega 30% tüdrukutest ja 26% poistest, teistes maades toimuvat arutas 44% tüdrukutest ja 40% poistest. Igapäevasel arutamisel erinesid tüdrukute ja poiste protsendid ainult 1% võrra.

Poliitiliste ja sotsiaalsete teemade üle arutlemisel on üheks vestluspartneriks vanemad. ICCS uuringus osalejad arvasid, et isad (58%) on poliitilistest ja sotsiaalsetest teemadest rohkem huvitatud kui emad (52%). Nii emade kui isade puhul kasvab huvi proportsioonis haridustaseme tõusuga ehk mida kõrgem on vanemate haridustase, seda rohkem on nad huvitatud (joonis 3.6).

Vene õppekeele koolide noored peavad oma vanemaid poliitikast rohkem huvitatuks kui eestikeelsete koolide õpilased. Nii hindasid nad oma emade huvi 6% võrra ja isade huvi 10% võrra suuremaks kui eestikeelsete koolide õpilased.

Joonis 3.6. Vanemate poliitika huvi seos nende haridustasemega. Kui huvitatud on Sinu vanemad poliitilistest ja sotsiaalsetest teemadest? % Eesti õpilastest, kes vastasid „väga huvitatud“ ja „üpris huvitatud“

3.4. Enesetõhusus

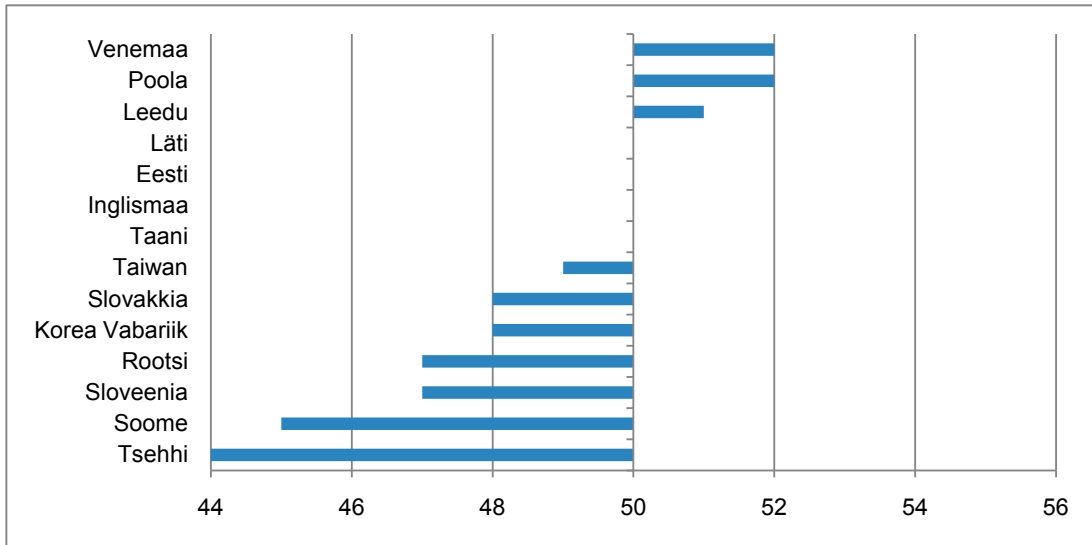
Et olla poliitikasse haaratud, peab uskuma oma võimetusse midagi korda saata. Poliitiline tõhusus toimib juhul, kui indiviid usub, et ta saab poliitikast aru, suudab selles kaasa lüüa ning mõjutada otsustamist. Selles uuringus mõõdeti õpilaste hinnangut enese tõhususele kahest aspektist:

1. Kui hästi nad enda arvates suudavad poliitikast aru saada ja aruteludes osaleda?
2. Kui hästi nad enda arvates saavad hakkama erinevate poliitiliste tegevustega?

ICCS 2009 uuringus oli kuus selleteemalist väidet, millest kolme kasutati ka CIVED uuringus:

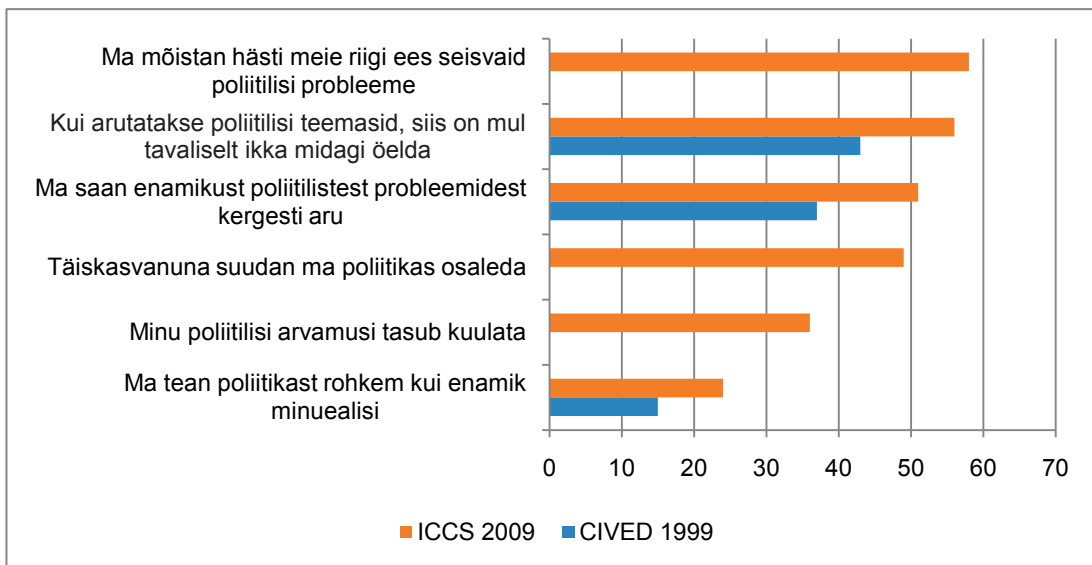
- Ma tean poliitikast rohkem kui enamik minuealisi.
- Kui arutatakse poliitilisi teemasid või probleeme, siis on mul tavaliselt ikka midagi öelda.
- Ma saan enamikust poliitilistest probleemidest kergesti aru.
- Minu poliitilisi arvamusi tasub kuulata.
- Täiskasvanuna suudan ma poliitikas osaleda.
- Ma mõistan hästi meie riigi ees seisvaid poliitilisi probleeme.

Nende kuue väite põhjal loodi teemaskaala. Skaala keskväärtusel olev õpilane ei olnud enamike nende väidetega nõus. Madalaimalt hindasid enda suutlikkust poliitikast aru saada Belgia, Tšehhi, Soome ja Luksemburgi õpilased (rohkem kui 3 punkti alla rahvusvahelise keskmise). Kõrgeim enesehinnang oli Dominikaani Vabariigi, Guatemala, Indoneesia ja Tai õpilastel (rohkem kui 3 punkti kõrgem rahvusvahelisest keskmisest). Eesti näitajad olid rahvusvaheliselt keskmisel tasemel. Enamikus maades oli poiste hinnang iseenda poliitilisele tõhususele kõrgem kui tüdrukutel.

Joonis 3.7. Skaala **INPOLEF**. Õpilaste hinnang iseenda poliitilisele tõhususele, skaalapunktid

Kõrvutades kahe ajaliselt erineva uuringu CIVED 1999 ja ICCS 2009 tulemusi, näeme õpilaste enesehinnangu kasvu keskmiselt 12%. 2009. aastal nõustusid peaaegu pooled Eesti 8. klassi õpilased sellega, et nad saavad aru poliitilistest teemadest ja probleemidest. Kriitilisemad olid nende enda paremus võrreldes eakaaslastega.

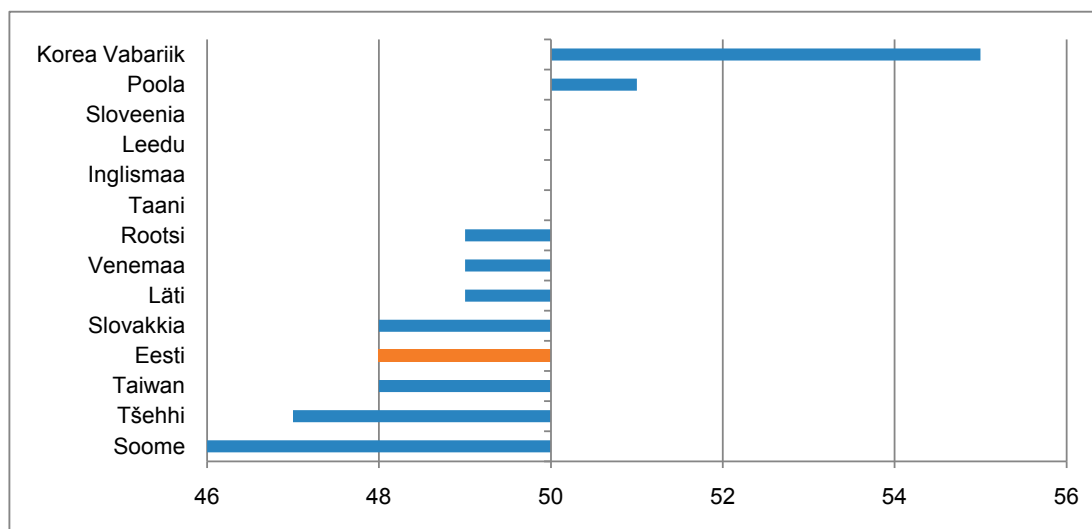
Joonis 3.8. Mil määral oled sa nõus järgmiste väidetega Sinu ja poliitika kohta? % Eesti õpilastest, kes olid väidetega „täiesti nõus“ ja „nõus“

Eestikeelsete koolide õpilased hindavad oma arusaamist poliitikast kõrgemalt kui venekeelsete koolide õpilased. Venekeelsete koolide õpilased on aga enesekindlamad oma suutlikkuses täiskasvanuna poliitikas tegutseda.

Tabel 3.3. Mil määral oled sa nõus järgmiste väidetega Sinu ja poliitika kohta? % õpilastest, kes olid väidetega „täiesti nõus“ või „nõus“

	Eesti kool	Vene kool
Ma mõistan hästi meie riigi ees seisvaid poliitilisi probleeme	58	57
Kui arutatakse poliitilisi teemasid, siis on mul tavaliselt ikka midagi öelda	56	56
Ma saan enamikust poliitilistest probleemidest kergesti aru	53	44
Täiskasvanuna suudan ma poliitikas osaleda	47	56
Minu poliitilisi arvamusi tasub kuulata	34	46
Ma tean poliitikast rohkem kui enamik minuealisi	25	20

ICCS 2009 uuris ka seda, kui hästi saaksid õpilased enda arvates hakkama niisuguste tegevustega nagu kandideerimine valimistel, õpilaste mobiliseerimine, avalik esinemine või ajalehte artikli kirjutamine. Keskmiselt 50% kogu uuringus osalejaist arvas, et nad suudaksid oma klassi ees rääkida sotsiaalsest või poliitilisest probleemist, ja 65% vastas, et nad suudaksid organiseerida õpilasi eesmärgiga koolis midagi muuta. Kõige kõrgemalt tajusid oma kodanikuvõimekust Dominikaani Vabariigi, Guatemala, Korea Vabariigi ja Tai õpilased. Madalaima hinnangu andsid Belgia, Tšehhi, Soome ja Malta õpilased. Eestis asus sellel teemaskaalal 2 punkti rahvusvahelisest kesknivoost allapoole, mis detailides tähendas seda, et klassi ees rääkimine ei olnud probleemiks 44% õpilastest ja 59% suudaksid teisi õpilasi koolis organiseerida. Kõige kõrgem hinnang (65%) anti oskusele kaitsta oma seisukohti poliitilises või sotsiaalses küsimuses.

Joonis 3.9. Skaala CITEFF. Õpilaste tajutud iseenda kodanikuvõimekus, skaalapunktid

Seos õpilaste demokraatiateadmiste, poliitikahuvi ja enesetõhususe vahel osutus vastastikusks. See tähendab, et õpilased, kes on kõrgema teadmiste tasemega, usuvad oma võimesse reeglina rohkem. Teisalt, tugev eneseusk võib motiveerida õppima ja uurima. Riikide lõikes olid need seosed varieeruvad, nt mitmes Ladina-Ameerika riigis olid õpilased väga kindlad oma suutlikkuses poliitikast aru saada ja selles kaasa lüüa, samas kui teadmiste tasemelt jäid need maad rahvusvahelisest keskmisest oluliselt allapoole. Eesti puhul oli seos teadmiste taseme ja enesetõhususe vahel aga positiivne – mida kõrgem oli huvi poliitika vastu ja usk enda võimekusse, seda kõrgem oli ka teadmiste tase (tabel 3.4).

Tabel 3.4. Õpilaste teadmiste tase lähtuvalt hinnangust enda poliitilisele tõhususele, teadmiste skoor (rahvusvaheline keskmine 500)

Riik	Keskmine õpilaste teadmiste tase koolides, kus õpilaste hinnang enda poliitilisele tõhususele on:		
	Madal	Keskmine	Kõrge
EESTI	507	520	548
Inglismaa	494	522	548
Korea Vabariik	543	560	591
Läti	468	477	498
Leedu	494	503	516
Poola	513	532	562
Rootsi	502	543	579
Slovakkia	516	530	541
Sloveenia	498	515	531
Soome	553	534	607
Taani	538	577	632
Taiwan	545	566	565
Tšehhi	493	511	529
Venemaa	490	511	517

4. TEADMISED DEMOKRAATIAST, VALITSEMISEST JA OSALUSEST

4.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest

Teadmiste taseme mõõtmiseks kasutati 79 küsimusest koosnevat testi. Küsimused olid esitatud plokkidena, millest igaüks koosnes teemasse sissejuhatavast stiimulusest ja selle põhjal loodud küsimustest. 73 küsimust olid valikvastustega ja 6 avatud vastustega, kus õpilased pidid kirjutama 1–4 lause pikkuse vastuse. Kohalikud eksperdid, kes olid läbinud asjakohase koolituse, kodeerisid õpilaste vastused punktideks. Kodeerimisjuhised lubas vastustele anda kas 0 punkti (vale või puuduv vastus), 1 punkti (osaline vastus) või 2 punkti (täielik ja õige vastus). 17 valikvastustega küsimust olid pärit CIVED 1999. a testist, mis võimaldas mõõta teadmiste taseme muutumist kümne aasta järel.

Uuringu mõõtmisraamistik sisaldas 4 sisuvaldkonda ja 2 õpitegevuse aspekti. Alljärgnev tabel näitab küsimuste jaotumist valdkondade ja aspektide vahel.

Tabel 4.1. Küsimuste jaotumine valdkondade ja õpitegevuse aspektide vahel

Valdkonnad Õpitegevuse aspektid	Ühiskond ja selle süsteemid	Demokraa- tia printsii- bid	Kodaniku- osalus	Kodaniku- identi- teedid	Kokku
Teadmine	15	3	1	0	19
Analüüsimine, arutlemine	16	22	17	5	60
Kokku valdkonnas	31	25	18	5	79

Andmaks paremat ettekujutust sellest, millised küsimused välja nägid, esitame järgnevalt neli näidet – kolm valikvastustega küsimust ja ühe avatud vastusega küsimuse, mis kuuluvad eri raskusastmetesse. Raskusaste väljendub õigete vastuste protsendis ja vihjab ühtlasi tõsiasjale, et osade küsimuste puhul ei saagi õigete vastuste protsent olla kõrge, sest need on eelduste kohaselt jõukohased vaid targematele õpilastele. See on ka laiemalt uuringutulemuste mõistmisel tähtis – testiskoore ei arutata selleks, et kedagi kiita või laita, vaid selleks, et näidata, milliste teadmiste omandamine on 8. klassi õpilastele jõukohane. Küsimuste eri raskusastet kasutati andmete analüüsimisel selleks, et sarnaselt PISA uuringuga luua erinevad saavutustaseme kategooriad. Nendest on täpsemalt juttu osas 4.3.

1. Näidisküsimus

Avalik väitlus on see, kui inimesed vahetavad avameelselt oma arvamusi. Avalikud väitlused leiavad aset ajalehe lugejakirjades, telesaadetes, raadio otsesaadetes, Interneti-foorumites ja avalikel miitingutel. Avalikke väitlusi peetakse kohalike, riiklike või rahvusvaheliste teemade üle.

Kuidas võib avalik väitlus ühiskonnale kasu tuua?

Kirjuta kaks erinevat võimalust.

1.

2.

See küsimus kuulub sisuvaldkonda „demokraatia printsiibid“ ja õpitegevuse valdkonda „analüüsimine ja arutlemine“. Kuna õpilaste ülesandeks oli mõista avaliku väitluse kontsepti, mitte pelgalt seda defineerida, siis oli avaliku väitluse definitsioon ette antud. Selline küsimuse esitus võimaldas vastajal kohe keskenduda arutlusele, mille oskuse mõõtmiseks küsimus oligi mõeldud. Avatud vastuse formaat võimaldas (erinevalt valikvastustega testist) mõõta ka mitmetahulisi kontsepte. Nii loeti selle küsimuse puhul maksimumpunktide vääriliseks vastus, kus oli esitatud kaks erinevat põhjendust avalike debattide kasulikkuse kohta. Kahe põhjuse väljatoomine vastas kõrgeimale keerukuse tasemele (3. tase), ühe põhjuse väljatoomine keskmisele raskusastmele (2. tase). Mõlemal juhul pidi õpilane oskama näha olukorra laiemat konteksti, samuti seoseid kodanike aktiivsuse ja selle võimalike tagajärgede vahel. Kogu uuringus suutis keskmiselt 20% õpilastest saada kaks punkti ja 47% ühe punkti. Eesti õpilastest said 23% kaks punkti ja 50% ühe punkti.

2. ja 3. näidisküsimus (valikvastustega) on võetud ühe ja sama stiimuluse juurest, kuid küsimuste raskusastmed on erinevad. Küsimus nr 2 on esimesel raskusastmel, küsimus nr 3 on aga veelgi lihtsam – alla esimese.

Stiimulus: Juku ostab uued koolikingad. Siis saab Juku teada, et neid toodab firma, mis palkab lapsi kingi tegema ja maksab neile töö eest väga vähe. Juku ütleb, et ta ei kannata enam oma uusi kingi.

2. näidisküsimus. Miks peaks Juku keelduma oma uusi kingi kandmast?

- Ta arvab, et laste valmistatud kingad ei pea eriti kaua vastu.
 - Ta ei taha toetada firmat, kes need tootis.
 - Ta ei taha toetada lapsi, kes need valmistasid.
 - Ta on vihane, et maksis kingade eest rohkem, kui need tegelikult väärt on.
- Juku tahab, et teised inimesed keelduksid neid kingi ostmast.

3. näidisküsimus. Mis on parim moodus selle saavutamiseks?

- Osta kõik kingad ära, et keegi teine ei saaks neid osta.
- Tagastada kingad poodi ja küsida raha tagasi.
- Blokeerida poe uks, et inimesed ei saaks sinna siseneda.
- Teavitada teisi inimesi sellest, kuidas neid kingi valmistatakse.

Mõlemad küsimused puudutavad teadlikku tarbijakäitumist ning kuuluvad sisuvaldkonda „kodanikuosalus“ ja õpitegevuse valdkonda „analüüsimine ja arutlemine“. Küsimus on lihtne, sest käsitleb õpilastele lähedast ja konkreetset kontsepti, mistõttu on ka õigete vastuste osakaal kõrge. Teise küsimuse puhul vastas õigesti 73% õpilasi riikides keskmiselt ja 72% Eestis. Kolmas küsimus osutus lihtsaimaks kogu testis – õigeid vastuseid oli riikides keskmiselt 88% ja Eestis 91%.

4. näidisküsimus on samuti valikvastustega ja kuulus testi ka 1999. aastal. Keerukuselt on see küsimus keskmiste hulgast (2. tase), kuna käsitleb institutsiooni, millega 8. klassi õpilased tõenäoselt vahetult kokku puutunud pole. Küsimus kuulub sisuvaldkonda „ühiskond ja selle süsteemid“ ja õpitegevuse valdkonda „teadmine“.

Mis on ametiühingute peamine eesmärk? Peamine eesmärk on...

- parandada toodangu kvaliteeti.
- tõsta vabrikute toodangu väljalaset.
- parandada töö- ja palgatingimusi.
- kehtestada õiglasem maksusüsteem.

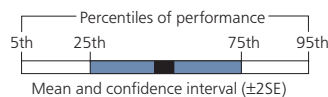
Riikide lõikes keskmiselt vastas küsimusele õigesti 57%, Eestis 56%. 1999. a teadis ametiühingute eesmärki 48% kaheksanda klassi õpilastest.

4.2. Eesti rahvusvahelises pingereas

Teadmiste taseme üldistatud analüüsiks moodustati 79 küsimuse vastustest Raschi skaala, mille usaldusväärsus oli üpris kõrge (0.84). Skaala keskvärtuseks kehtestati 500 (ICCS rahvusvaheline keskmine) ja standardhälbeks 100. Riikide skaalaväärtused mahtusid vahemikku 380–576 punkti, mis räägib tulemuste suurest varieeruvusest riikide lõikes. Samas on varieeruvus ühe riigi sees suurem kui riikide vahel. Enamikus maades oli 5% madalaima skooriga grupi tulemus ca 300 punkti madalam 5% kõrgeima skooriga õpilaste tulemustest

Tabel 4.2. Riikide pingerida õpilaste teadmiste taseme järgi

Country	Civic Knowledge										Average scale score	HDI	
	Years of schooling	Average age	200	300	400	500	600	700	800				
Finland	8	14.7									576 (2.4)	▲	0.96
Denmark †	8	14.9									576 (3.6)	▲	0.96
Korea, Republic of ¹	8	14.7									565 (1.9)	▲	0.94
Chinese Taipei	8	14.2									559 (2.4)	▲	0.94
Sweden	8	14.8									537 (3.1)	▲	0.96
Poland	8	14.9									536 (4.7)	▲	0.88
Ireland	8	14.3									534 (4.6)	▲	0.97
Switzerland †	8	14.7									531 (3.8)	▲	0.96
Liechtenstein	8	14.8									531 (3.3)	▲	0.95
Italy	8	13.8									531 (3.3)	▲	0.95
Slovak Republic ²	8	14.4									529 (4.5)	▲	0.88
Estonia	8	15.0									525 (4.5)	▲	0.88
England ‡	9	14.0									519 (4.4)	▲	0.95
New Zealand †	9	14.0									517 (5.0)	▲	0.95
Slovenia	8	13.7									516 (2.7)	▲	0.93
Norway †	8	13.7									515 (3.4)	▲	0.97
Belgium (Flemish) †	8	13.9									514 (4.7)	▲	0.95
Czech Republic †	8	14.4									510 (2.4)	▲	0.90
Russian Federation	8	14.7									506 (3.8)		0.82
Lithuania	8	14.7									505 (2.8)		0.87
Spain	8	14.1									505 (4.1)		0.96
Austria	8	14.4									503 (4.0)		0.96
Malta	9	13.9									490 (4.5)	▼	0.90
Chile	8	14.2									483 (3.5)	▼	0.88
Latvia	8	14.8									482 (4.0)	▼	0.87
Greece	8	13.7									476 (4.4)	▼	0.94
Luxembourg	8	14.6									473 (2.2)	▼	0.96
Bulgaria	8	14.7									466 (5.0)	▼	0.84
Colombia	8	14.4									462 (2.9)	▼	0.81
Cyprus	8	13.9									453 (2.4)	▼	0.91
Mexico	8	14.1									452 (2.8)	▼	0.85
Thailand †	8	14.4									452 (3.7)	▼	0.78
Guatemala ¹	8	15.5									435 (3.8)	▼	0.70
Indonesia	8	14.3									433 (3.4)	▼	0.73
Paraguay ¹	9	14.9									424 (3.4)	▼	0.76
Dominican Republic	8	14.8									380 (2.4)	▼	0.78
Countries not meeting sampling requirements													
Hong Kong SAR	8	14.3									554 (5.7)		0.94
Netherlands	8	14.3									494 (7.6)		0.96

▲ Achievement significantly higher than the ICCS average
▼ Achievement significantly lower than the ICCS average

Notes:

() Standard errors appear in parentheses. Because results are rounded to the nearest whole number, some totals may appear inconsistent.

† Met guidelines for sampling participation rates only after replacement schools were included.

‡ Nearly satisfied guidelines for sample participation only after replacement schools were included.

¹ Country surveyed the same cohort of students but at the beginning of the next school year.

² National Desired Population does not cover all of International Desired Population.

Kuigi kõrgeima ja madalaima teadmiste tasemega riigi vahel on suur erinevus, on pingereas kõrvuti või lähestikku paiknevate riikide vahe väike. Siit kerkib küsimus, kas nt erinevus 9. ja 11. koha vahel on märkimisväärne?

Selle asemel, et vaadata riigi konkreetset kohta pingereas, on mõistlikum hinnata positsiooni lähedust teatud riikide grupiga, tuginedes tulemuste statistiliselt olulisele erinevusele¹.

Tabel 4.3. Riikide klastrid vastavalt saavutustasemele

Eestist oluliselt kõrgema tasemega riigid (6)	Eestiga sarnased riigid (11)	Eestist oluliselt madalama tasemega riigid (20)
Soome	Poola	Tšehhi
Taani	Island	Venemaa
Korea Vabariik	Šveits	Leedu
Taiwan	Itaalia	Austria
Hongkong*	Slovakkia	Hispaania
Rootsi	Inglismaa	Läti
	Sloveenia	Kreeka
	Norra	Bulgaaria
	Belgia (flaami kogukond)	Küpros
	Uus-Meremaa	Malta
	Liechtenstein	Madalmaad *(jne ...)

* Hongkong ja Madalmaad ei saavutanud vajalikku vastamismäära, mistõttu nende riikide tulemusi on vaja käsitleda reservatsiooniga

Soome ja Taani kuuluvad teadmiste absoluutsesse tippu, sest nende skoor on statistiliselt oluliselt kõrgem ka 3.–4. kohal olevate Korea Vabariigi ja Taiwani omast. **Eestist on statistiliselt oluliselt paremad viie riigi tulemused**– Soome, Taani, Rootsi, Korea Vabariigi ja Taiwani; meist oluliselt nõrgemad on aga 19 riiki. 11 riigi tulemused Eesti omadest statistiliselt ei erine. Nende hulka kuuluvad mitu Lääne- ja Kesk-Euroopa riiki, aga ka Uus-Meremaa.

Üldjoontes võib tõdeda, et need riigid, kes on maailma tipus matemaatikas ja loodusteadustes, on seda ka kodanikuõpetuses (Soome, Korea Vabariik, Hongkong, Taiwan); analoogselt leiab madalamad tulemused mõlemates ainetes Ladina-Ameerikast. Postkommunistlike riikide grupp on üpris lõhenenud – üks osa neist (Poola, Slovakkia ja Eesti) kuulub esitosisse, teised (Läti, Bulgaaria) jäävad aga rahvusvahelisest kesktasemest oluliselt allapoole. Tervikuna eksisteerib seos õpilaste teadmiste taseme ja riigi inimarengu indeksi vahel. 18 riigist, kus teadmiste tase ületas rahvusvahelise keskmise, kuulus 15 väga kõrge inimarenguga maade hulka ning 3 kõrge inimarenguga riikide hulka.

Nende 15 riigi puhul, kes osalesid IEA Kodanikuhariduse uuringus ka 1999. aastal, oli võimalik näidata teadmiste taseme muutumist kümne aasta jooksul. Võrdluse aluseks on õpilaste vastused 15 küsimusele, mis sisaldasid nii 1999. kui 2009. a testi. Selleks, et muuta kahe testi andmed võrreldavaks, teisendati skaalat, sh määrati selle keskpunktiks 100. Aastal 2009 kujunes riikide skaala keskväärtuseks vaid 96 punkti, mis tähendab, et teadmiste tase üldiselt on aastatega langenud 4 punkti võrra. Vaid ühes riigis, Sloveenias, oli teadmiste tase

¹ Statistiline olulisus tähendab, et erinevus võrreldavate riikide või vastajagruppide vahel on süsteemne, mitte juhuslik.

2009. a statistiliselt oluliselt kõrgem kui kümme aastat tagasi; seitsmes riigis püsis tase muutumatuna ning veel seitsmes riigis oli tase oluliselt langenud. Tugevaima languse oli kodanikuhariduslike teadmiste tase läbi teinud postkommunistlikes riikides – Bulgaarias, Tšehhis, Slovakkias ja Poolas. Eesti kuulus nende riikide hulka, kus tase oli 2009. a jäänud samaks, mis 1999. a.

4.3. Teadmiste tasemed

Nii nagu PISA testides, moodustati ka ICCS uuringus õpilaste tasemerühmad, toetudes küsimuste raskusastmele ja õpilaste vastustele. Tulemuseks oli neli tasemerühma, ülemineku-piiridega 395, 479 ja 563 punkti juures. Mida kõrgem tasemerühm, seda keerulisemat sisu ja mõtteprotsesse sinna kuuluvad õpilased valdavad. Lühidalt öeldes peegeldavad tasemerühmad õpilaste kognitiivse kompetentsuse arengut, alustades konkreetsete, lähedaste nähtuste ja protsesside mehhanistliku mõistmisega, jõudes lõpuks poliitika ja selle institutsioonide laiem funktsionaalse loogika mõistmiseni. Ühtlasi võib seda tasemerühmade hierarhiat võtta kui soovitatavat näidist selle kohta, millises järjestuses ühiskonnaõpetuse teemasid käsitleda, arvestades nende jõukohasust õppuritele. Järgnevalt on kirjeldatud igat tasemerühma lähemalt.

1. tasemel on õpilased tuttavad ühiskonnaõpetuse nn suurte ideedega, nt mõistavad nad, mis on õiglane ja mis ebaõiglane. Ühtlasi teavad nad, kuidas saab kodanik mõjutada kohaliku elu küsimusi. Esimesel tasemel olevad õpilased on võimelised näiteks:

- seostama meediavabadust ja teabe õigsust
- taipama, et demokraatlikud juhid peavad arvestama rahva vajadustega
- teadma, et ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon kehtib kõikide inimeste suhtes
- nägema eetilise tarbimise kodanikukäitumuslikke motiive.

2. tasemel tunnevad õpilased ühiskonna põhiinstitutsioone, -süsteeme ja -kontsepte ning saavad aru institutsioonide vastastikusest seotusest; nad suudavad rakendada demokraatliku valitsemise põhimõtteid poliitika igapäevases toimimises ja oma kogemusele lähedases kontekstis. Samuti teavad nad, kuidas nemad ise suudavad mõjutada sotsiaalseid protsesse laiemalt kui ainult oma lähiümbruses. Teisel tasemel olevad õpilased on võimelised näiteks:

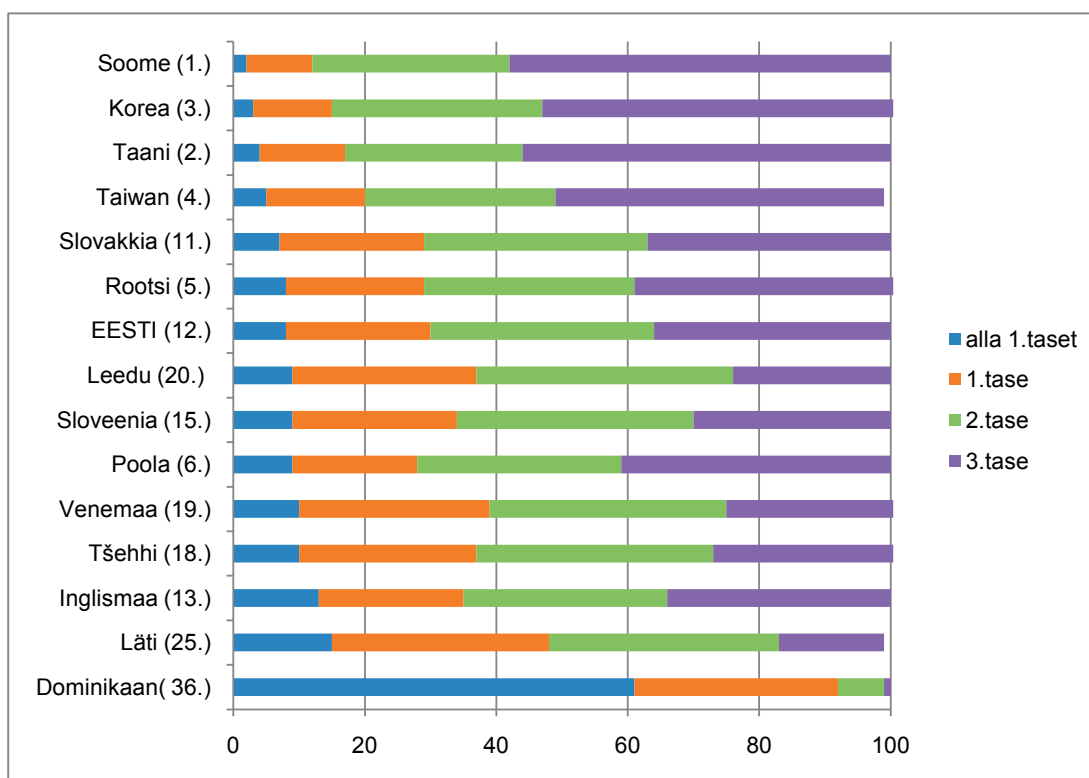
- tegema kohalikust kontekstist lähtudes üldistusi üleilmastumisest tulenevate majandusriskide kohta arengumaades
- tuvastama, et haritud hääletajad teevad valimistel paremaid otsuseid
- nimetama parlamendi põhifunktsioone
- siduma vastutust keskkonna hoidmisel üksikisiku heaolu ja käitumisega.

3. tasemel näitavad õpilased terviklikku teadmist ühiskonna ja demokraatia kontseptidest. Nad suudavad anda hinnanguid poliitikatele ja kodanike käitumisele, põhjendada seisukohti ja näha ette käitumise tagajärgi. Selle taseme õpilased mõistavad kodanikuaktiivsust pigem kui vahendit eesmärgi saavutamiseks, mitte kui automaatset reaktsiooni teatud olukorrale. Kolmandal tasemel olevad õpilased on võimelised näiteks:

- tuvastama eetilise tarbimise programmide strateegilist eesmärki
- pakkuma mehhanisme, mille abil avalik debatt ja suhtlemine tooksid ühiskonnale kasu

- põhjendama võimude lahusust kohtute ja parlamendi näitel
- hindama mõnd poliitikat sotsiaalse võrdsuse ja kaasamise aspektist.

Riikide tulemusi vaadates selgub ootuspäraselt, et nendes maades, kus saavutustase tervikuna on kõrgem, on suurem ka 3. tasemele küündivate õppurite osakaal. Esinelikus olevates riikides on 50% või enam õpilastest 3. tasemel, samas jääb alla 1. taset olevate õpilaste osakaal alla 5%. Eestis on väga nõrkade teadmistega laste osakaal väike (8%), ülejäänud kolme taseme vahel jagunevad õpilased enam-vähem võrdselt. Rahvusvahelises pingereas võib Eesti saavutust pidada selgelt keskmisest tugevamaks. Meil on alla 1. taset olevaid õpilasi kaks korda vähem kui 38 riigis keskmiselt; kõrgeimasse tasemegruppi kuuluvaid lapsi on Eestis märgatavalt rohkem keskmisest. Samas leiab ICCS tulemuste põhjal kinnitust PISA uuringus ilmnenu tõi siasi, et Eesti kool tuleb tõhusamalt toime nõrkade kui andekate õpilaste arendamisega.

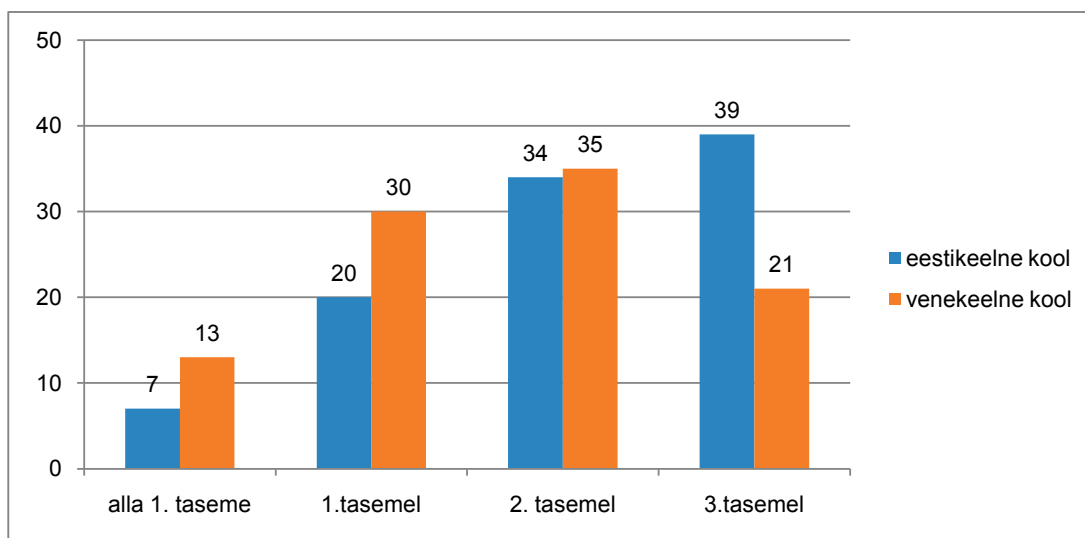
Joonis 4.1. Õpilaste jagunemine tasemegruppidesse valitud riikides, protsentides

4.4. Eestisesed erinevused

IEA esimene kodanikuhariduse uuring, mis viidi läbi 1971. a, näitas, et poiste teadmised olid tüdrukute omast oluliselt kõrgemad². Järgmine, 1999. a uuring CIVED, avastas teadmiste tasemes vaid väikesi soolisi erinevusi.³ Kõige värskemas, 2009. a uuringus, oli 31 riigis aga tüdrukute teadmiste tase kõrgem kui poistel, 7 riigis polnud poiste ja tüdrukute vahel märkimisväärseid erinevusi. Rahvusvaheliseks keskmiseks kujunes tüdrukutel 511 ja poistel 489 skaalapunkti. See erinevus osutus ka statistiliselt oluliseks. Ka Eestis olid tüdrukud poistest edukamad, oma soogrupis oleks Eesti tüdrukud riikide pingereas 8. ja poisid 12.–13. kohal.

Soolõhet kodanikuhariduse alal ei tuleks siiski liiga otseselt tõlgendada. Üks põhjusi, miks tüdrukute teadmised on kiiremini progresseerunud, peitub nn pehmete teemade lisandumises tavapärasele kodanikuharidusele. Kui 1970–1980-ndatel sisaldas õppeaine *Civics* peamiselt materjali riigivõimu institutsioonide ja poliitika kohta, siis tänapäevane *Citizenship education* paneb rõhku ka kodanikuühiskonnale, säästvatele eluviisile, inimõigustele ja võrdõiguslikkuse teemadele. Seega pole kaasaegne kodanikuõpetus enam nii maskuliinne nagu mõned aastakümned tagasi.

Nagu mitmes varasemas uuringus (CivEdEst 2005; PISA 2006 ja 2009, TIMSS 2003), jäid ka seekord vene õppekeelega koolid eesti koolidele alla. Eesti õppekeelega koolides oli saavutustase keskmiselt 533 punkti, venekeelsetes koolides aga 491 punkti; ühtlasi oli venekeelsete koolide puhul standardviga suurem, mis räägib taseme suuremast varieeruvusest venekeelsete õpilaste seas. Tasemegruppide analüüsi põhjal võib väita, et just tiptasemega õpilaste vähesus on see põhjus, miks venekeelsete koolide keskmine saavutustase jääb märgatavalt madalamaks kui eestikeelsetes koolides.

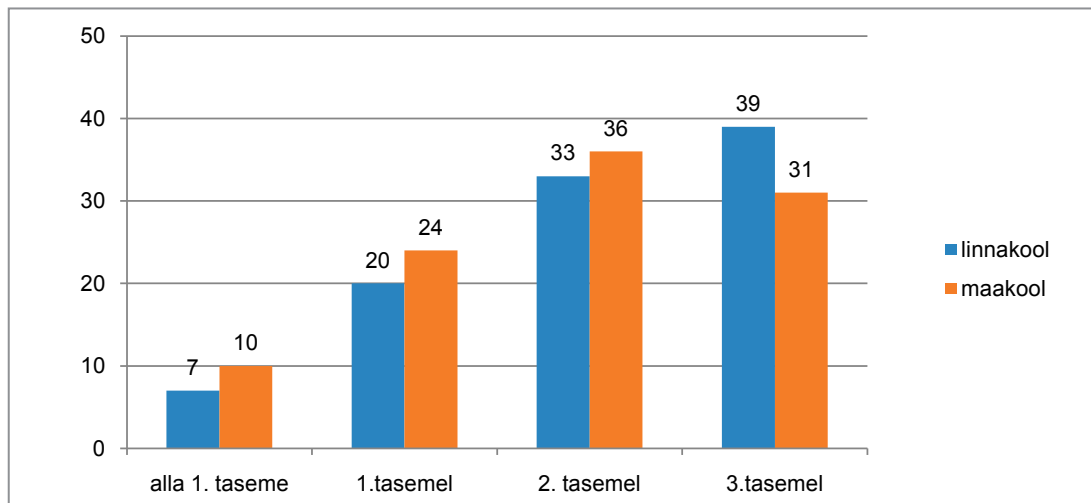

Joonis 4.2. Eesti ja vene õppekeelega koolide õpilaste jaotumine tasemegruppide lõikes, % oma keelegrupist

2 Torney, J., Oppenheim, A.N. & Farnen, R.F. (1975) *Civic education in ten countries: an empirical study*. NY: John Wiley and Sons

3 Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H. & Schulz, W. (2001) *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: IEA

Avalikkuses palju tähelepanu pälvinud maakoolide väidetavalt nõrk haridustase käesoleva uuringu põhjal tugevat kinnitust ei leidnud. Üldine saavutustase oli linnakoolides 533, maakoolides 513 skaalapunkti ning standardviga mõlemas grupis võrdne – 3,3. Ka tasemegruppide osakaalud erinevad linna- ja maakoolides vähe; suurem erinevus linnakoolide kasuks ilmneb alles kõrgeimas tasemegrupis.

Joonis 4.3. Linna- ja maakoolide õpilaste jaotumine tasemegruppide lõikes

4.5. Teadmiste tase teemavaldkonniti

Vastuseid analüüsid võib välja tuua teemad, kus Eesti õpilaste teadmised on head, ja teemad, kus need on madalad. Paremini tunnevad õpilased kodanikuvabaduste ja -õiguste valdkonda (tabel 4.4), kehvemini aga seda, mis seondub majandusega ja ohtudega demokraatialle (tabel 4.5). Nii pole enam kui pooltel 8. klassi õpilastel teadmist sellest, mis on korruptsioon ja lobism, miks on ohtlik meediamonopol, parteide varjatud rahastamine või kohtute poliitiline sõltuvus.

Võrreldes 2009. a küsitluse tulemusi 1999. ja 2005. a omadega, tuleb paraku tõdeda, et kitsaskohad on jäänud enam-vähem samaks. Koolides kasutusel olevad õpikud ja õpetajate täiendkoolitus on nendest teemadest rääkinud kas vähe või üldse mitte; põhivooluks on endiselt steriilse, probleemitu demokraatliku valitsemisviisi tutvustamine.

Tabel 4.4. Paremini omandatud teemavaldkonnad, õigete vastuste %

Õiglane kaubandus	91
Teiste inimeste õigused	85
Vähemuste õigused	88
Usuvabadus	85
Valimisõigus, salajase hääletamise õigus	86
Igaühe kohustus täita seadust	84

Tabel 4.5. Halvemini omandatud teemavaldkonnad, õigete vastuste %

Maailmamajandus	29
Turumajanduse jooned	41
Korruptsiooni tunnused	48
Lobismi olemus	38
Meediamonopoli ebademokraatlikkus	36
Kohtute sõltumatus	47
Erakondade rahastamise läbipaistvus	37

Kui venekeelsete koolide saavutustase oli tervikuna madalam, siis tuleks täpsemalt uurida, millised teemad selles n-õ suuremat vastutust kannavad. Tabelis 4.5 on toodud küsimused, kus koolide vahe oli enam kui 10%. Selgub, et venekeelsete koolide õpilased teavad üpris halvasti seaduste üldist rolli ja riigi ülesandeid kodanike õiguste kaitsmisel, vähene on arusaam ka informatsiooni kättesaadavuse põhimõtetest demokraatlikus ühiskonnas.

Tabel 4.6. Teadmiste erinevus eesti ja vene õppekeelega koolides valitud küsimuste lõikes, õigete vastuste %

Küsimuse sõnastus (teisendatud*)	Eesti kool	Vene kool
Miks peaks kohtuvõim olema lahutatud seadusandjatest?	54	19
Miks peaksid valitsuse dokumendid olema rahvale avalikud?	63	46
Miks on oluline enne hääletamist tutvuda kandidaatide seisukohatadega?	74	49
Kas hääletamisel peaks otsustama sõbra sõnade järgi?	73	56
Milline käitumisviis on seadusevastane?	75	55
Kuidas tagada võrdseid võimalusi noortele?	69	45
Miks vägivaldne protest pole otstarbekas?	60	40
Keskkonna kahjustamise üleilmne mõju (a)	81	64
Keskkonnakahjustamise üleilmne mõju (b)	60	35
Miks õiguskantsler peab olema valitsusest sõltumatu?	58	43
Miks õiguskantsleri teenused peavad olema rahvale tasuta?	80	57
Millist otsust võib pidada demokraatlikuks?	59	33
Mis on parlamendi põhiülesanne?	81	67
Mida tähendab ajakirjandusvabadus?	62	42
Mis on kodanikuvabaduse rikkumise näiteks?	72	46

* ICCS testi küsimused on IEA autoriõigus ning nende avaldamine täistekstina pole lubatud

Eestikeelsetest koolidest paremini oskasid venekeelsete koolide õpilased vastata küsimustele reeglite otstarbekuse kohta spordis ja klassis, samuti teadsid nad paremini ametiühingute eesmärki.

4.6. Teadmiste taseme mõjutajad

Riikidevaheline tulemuste võrdlus ei anna vastust sellele, kas ühiskonnaõpetuse ainetundide olemasolu garanteerib paremad tulemused. Maailma parimate hulgas on nii neid, kus ühiskonnaõpetus on iseseisva aienena (Taiwan, Korea Vabariik, Poola), kui ka neid, kus seda õpetatakse integreeritult teistesse ainetesse või läbiva teemana (Taani, Hongkong, Rootsi). See viitab taaskord asjaolule, et ühiskonnaalased teadmised kujunevad mitme teguri koosmõjus ning lisaks õppekavale on tarvis pidada silmas ka õpilase individuaalseid tunnuseid ja kooli ja kogukonna karakteristikuid.

Sama moodi kui teised rahvusvahelised haridusuuringud, tuvastas ka ICCS 2009, et enamik teadmiste taseme mõjutajaid on seotud õpilase individuaalsete parameetritega. **Koolidevahelised erinevused** olid õpilaste teadmiste taseme määramisel väiksema mõjuga kui koolisisesed erinevused. Nii nagu PISA uuringus, olid ka nüüd kodanikuhariduses Soomes, Norras ja Sloveenias koolidevahelised erinevused väiksemad, Belgias, Bulgaarias ja Venemaal aga suuremad. Eestis seletasid koolidevahelised erinevused 24% teadmiste taseme varieeruvusest, mis on natuke madalam uuringu keskmisest. Rahvusvaheliselt mõjutas kooliteguritest teadmiste taset enim kooli õpilaskonna sotsiaal-majanduslik taust, Eestis olid olulisemad aga sotsiaalsed pinged kogukonnas – joomarlus, töötus, vaesus ja viletsad elamistingimused. Kooli paiknemine linnas või maal ei omanud mõju õpilaste saavutustasemele Eestis ega ka teistes uuringus osalenud riikides.

Koolisisesed erinevused teadmiste tasemes on seotud individuaalsete õpilastega ja nende karakteristikutega, nagu sugu, huvid ja hoiakud. Et selgitada erinevate tegurite mõju, viisime läbi regressioonanalüüsi (tabel 4.7). Suurimat mõju teadmiste tasemele avaldavad sugu ja kodune keel, aga ka vanemate tööalane positsioon. Venekeelsete perede ja madalama tööalase positsiooniga vanemate lapsed on nõrgema teadmiste tasemega. Õpilase karakteristikutest on olulisim usk enda võimesse poliitikast aru saada ja aruteludes kaasa rääkida. 2009. aastal mõjutas õpilase soov edasi õppida tema kodanikuteadmiste taset oluliselt vähem kui 2005. aastal. Lisaks nendele individuaalsetele karakteristikutele mõjutavad teadmisi ka mitmed kollektiivsed kooli keskkonnaga seotud tegurid. Nendest tuleb juttu järgnevatel peatükkides.

Tabel 4.7. Õpilase kodanikuteadmiste taseme mõjurid. ** seos on statistiliselt oluline $p > .001$

Mõjur	Determinatsiooni kordaja
Kodutööde tegemiseks kuluv aeg	-3,29
Kodune keel (vene keel)	-42,28**
Sugu (tüdruk)	29,75**
Vanemate tööalane positsioon	1,44**
Vanemate huvi poliitika vastu	4,96
Vanemate haridus	6,12
Õpilase huvi poliitika ja sotsiaalsete teemade vastu	0,55
Õpilase hinnang enda poliitilisele tõhususele	1,93**
Õpilase planeeritav haridustee aastates	0,09

5. KOOL KUI HARIDUSLIK JA SOTSIAALNE KESKKOND

5.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest

Koolil kannab haridusliku ja sotsiaalse keskkonnana kodanikuhariduse põhiraskust. Selle peatüki eesmärk on uurida, kuidas ühiskonnaõpetust koolis õpetatakse ning kas ja kuidas koolikeskkond toetab kodanikuharidust. Täpsemalt püüame leida vastused järgnevatele küsimustele:

- Millised on ühiskonnaõpetuse eesmärgid ja õpetamispraktikad?
- Milline on koolipere omavaheline koostöö ja usaldus?
- Milline on koolipere osalus koolielu kujundamisel ja kui demokraatlik on koolikeskkond?
- Kuidas on seotud õpilaste teadmiste tase ja koolikeskkond?

Koolikeskkonna analüüsimiseks oli mitu küsimust kõigile kolmele vastajarühmale – õpilastele, õpetajatele ja koolijuhtidele. Enamike väidete puhul kasutati neljapallist Likerti skaalat, kus vastaja valis tema seisukohaga enim sobiva variandi. Ühe teema kohta käivad väited olid koondatud ühte küsimusse, mille juhatas sisse tutvustav lause. Üks tüüpiline küsimuse sõnastus kõigile kolmele vastajarühmale nägi välja niimoodi:

Kui palju võetakse selles koolis järgmistest küsimustes otsuste langetamisel arvesse õpilaste arvamust? *Palun tee igas reas linnuke vaid ühte kasti.*

	Suurel määral	Mõõdukalt	Vähesel määral	Üldse mitte
Kuidas tundides õpetatakse	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
Mida tundides õpetatakse	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

Eeldame, et koolipere omavaheline koostöö ja usaldus soodustab sotsiaalse kapitali kujunemist ning kodanikuhariduse tõhusat omandamist. Kuivõrd koolikeskkonna tajumisel ning ühiskonnaõpetuse eesmärkide ja õpetamispraktikate hindamisel on väga olulised eri osapoolte seisukohad, siis võrdlemegi õpilaste, õpetajate ja koolijuhtide arvamusi seal, kus andmebaas seda võimaldab. Meie üldiseks eelduseks on, et mida lähedasemad on osapoolte arusaamad õppe-eesmärkide ja koolikeskkonna kujundamise osas, seda tõhusam on kodanikuhariduse omandamine. Viimane peaks peegelduma nii kõrges teadmiste tasemes kui ka demokraatlikes hoiakutes ja praktikates.

5.2. Ühiskonnaõpetuse eesmärgid

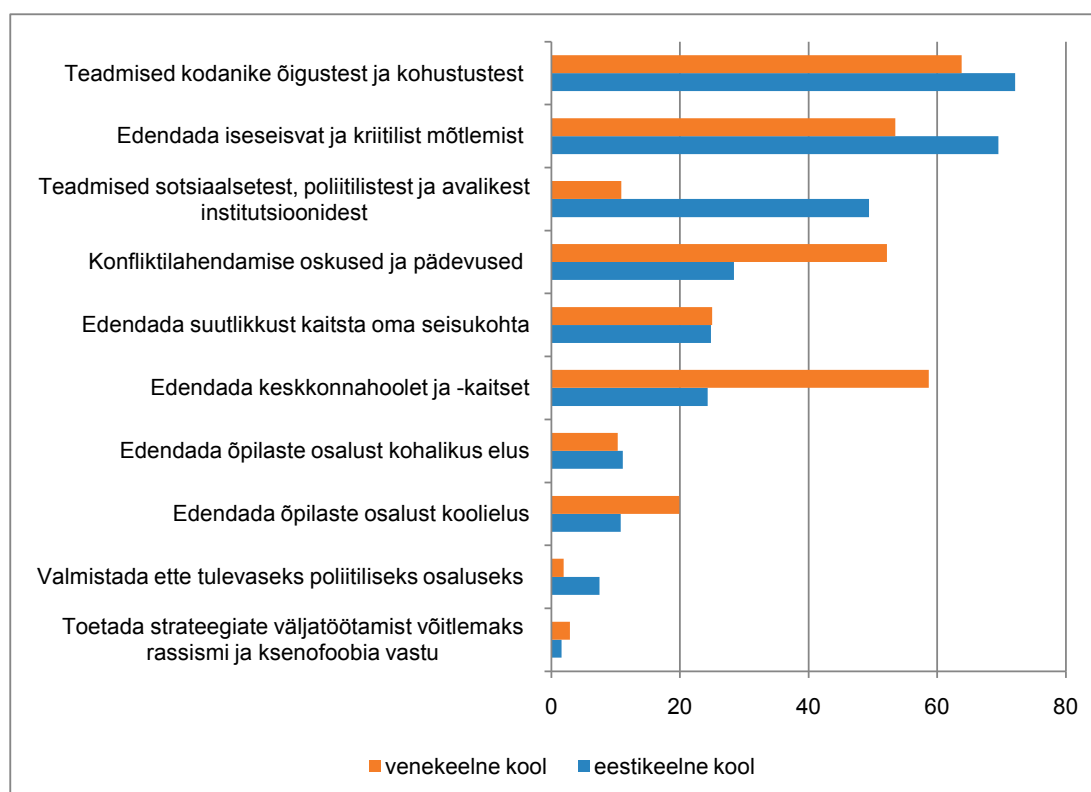
Ühiskonnaõpetus on kodanikukompetentsi ja teadmiste kujundamise oluline allikas, mida teised tegevused nii koolis kui väljaspool kooli toetavad. Seetõttu on oluline analüüsida, mida ühiskonnaõpetuse eesmärkideks on seatud. Tabel 5.1 näitab õpetajate poolt ühiskonnaõpetusele omistatud eesmärke seostatuna õpilaste teadmiste tasemega eri maades. Kõrgema teadmiste tasemega riikide rühmas peetakse tähtsamateks eesmärkideks iseseisva ja kriitilise mõtlemisoskuse arendamist (v.a Korea Vabariigis) ning konflikti lahendamise oskusi. Madalama teadmiste tasemega riikide grupis on kõige olulisemaks eesmärgiks kodanike õiguste temaatika, sellele järgneb keskkonnahoiu temaatika. Tähelepanuväärne on see, et kodanikuõigusi tähtsustavad eeskätt posttotalitaarsed riigid (sh Eesti); vaid Rootsi moodustab siin erandi ainsana vanadest demokraatiatest. Keskmise, st Eestiga sarnase teadmiste tasemega riikide rühmas eesmärgid selgelt ei eristu, mis näitab nende võimalust liikuda mõlemas suunas – kas eeskätt kriitilist mõtlemist tähtsustava või eeskätt kodanikuõigustele panustava mudeli suunas.

Tabel 5.1. Mida peate Teie ühiskonnaõpetuse kõige tähtsamateks eesmärkideks koolis? % õpetajatest

Ühiskonnaõpetuse eesmärgid	Eestist oluliselt tugevama teadmiste tasemega riigid										Eestiga sarnase teadmiste tasemega riigid				Eestis oluliselt madalama teadmiste tasemega riigid			
	Eesti	Soome	Taani	Korea	Taiwan	Rootsi	Poola	Inglismaa	Sloveenia	Slovakkia	Venemaa	Läti	Leedu	Tšehhi	ICCS keskmine			
Anda teadmisi kodanike õigustest ja kohustustest	71	37	32	65	53	62	53	50	49	63	76	52	54	57	60			
Edendada iseseisvat ja kriitilist mõtlemist	66	81	89	19	58	84	44	64	64	41	39	61	57	45	52			
Anda teadmisi ühiskonna institutsioonidest	46	27	48	42	28	16	24	27	24	38	16	27	17	36	33			
Edendada keskkonnahoolet ja -kaitset	30	61	22	33	59	37	29	35	55	50	52	35	49	37	41			
Kujundada konfliktide lahendamise oskused ja pädevused	30	44	51	50	63	30	36	31	40	43	34	27	34	44	41			
Edendada suutlikkust kaitsta oma seisukohta	23	14	20	27	4	24	22	13	31	18	33	38	25	36	20			
Edendada õpilaste osalust koolielus	13	18	4	35	17	10	35	22	17	15	19	29	35	9	19			
Edendada õpilaste osalust kohalikus elus	12	7	7	12	13	2	38	27	5	12	18	9	24	19	16			
Valmistada ette tulevaseks poliitiliseks osaluseks	7	1	16	16	1	2	10	6	1	1	9	13	2	2	7			
Toetada oskusi võitlemaks rassisti ja ksenofoobia vastu	1	9	9	1	2	31	7	23	13	16	3	1	2	12	10			

Ühiskonnaõpetuse eesmärkide põhjal võib väita, et selle peamiseks rolliks peetakse kodaniku toimetuleku kujundamist, keskendudes õigusteadlikkuse ja iseseisva mõtlemise oskuse arendamisele. Seega näib, et õpetajate arvates on tähtis kujundada õpilastes arusaam sellest, kuidas riik toimib ja millised on kodaniku õigused-kohustused riigi toimeruumis. Praktiliste oskuste arendamist, ennekõike läbi osaluse kohalikus ja koolielus, ei pea õpetajad aga kuigi oluliseks ühiskonnaõpetuse eesmärgiks ei Eestis ega enamikus teistes riikides.

Eesti ja vene õppekeelega koolide õpetajate seisukoht ühiskonnaõpetuse eesmärkidest on arvestatavalt erinev (joonis 5.1). Suurim oli lahknevus arusaamas sellest, kui oluline on kujundada õpilastes teadmisi sotsiaalsetest, poliitilistest ja avalikest institutsioonidest. Eestikeelsetes koolides pidas seda oluliseks eesmärgiks 49%, vene õppekeeleaga koolides aga vaid 11 % õpetajatest. Samas on venekeelsete koolide õpetajate seas kaks korda enam neid, kes peavad oluliseks keskkonna temaatikat ja konflikti lahendamise oskusi. Selles mõttes sarnanevad Eesti venekeelsete koolide õpetajad pedagoogidega Venemaal ja Leedus (vt eespool tabel 5.1). Iseseisva ja kriitilise mõtlemisoskuse arendamist ja teadmisi kodanike õigustest ja kohustustest peavad eestikeelsete koolide õpetajad oma venekeelsete koolide kolleegidest olulisemaks. Need aspektid võiksid anda märku põhjustest, miks venekeelsete koolide õpilaste teadmiste tase testides ja eksamitel on madalam eestikeelsete koolide õpilaste omast.

Joonis 5.1. Mida peate Teie ühiskonnaõpetuse kõige tähtsamateks eesmärkideks koolis? % õpetajatest

Ühiskonnaõpetuse eesmärgid peaksid olema kooskõlas õpetajate kutsealaste tugevustega. St võib eeldada, et teemades, mida õpetajad tähtsaks peavad, tunnevad nad ennast ka kindlamalt. See eeldus leidis kinnitust vaid osaliselt (vt tabel 5.2). Kõige kindlamalt tunnevad

eesti õppekeelega koolide õpetajad ennast keskkonnateemade käsitlemisel, mis samal ajal oli nende ühiskonnaõpetuse eesmärkides alles tähtsuselt viies. Vene õppekeelega koolide õpetajad tunnevad ennast kõige kindlamalt kodanike õiguste ja kohustuste temaatikas, mis nende jaoks oli ühtlasi kõige olulisem õppe-eesmärk. Riigiinstitutsioonide toimimise teemades (hääletamine, põhiseadus ja poliitilised süsteemid), mis olid eestikeelsete koolide õpetajate puhul oluliselt selgem prioriteet, tunnevad nad ennast küll kindlamalt kui venekeelsete koolide õpetajad, kuid vahe ei ole nii suur nagu see oli õppe-eesmärkide seadmise puhul. Töösuhete, majanduse ning ettevõtluse, aga ka meediasuhete temaatikas on vene õppekeelega koolide õpetajad enesekindlamad kui eesti õppekeelega koolide õpetajad.

Tabel 5.2. *Kui kindlalt Te tunnete end järgmiste teemade õpetamisel?* Protsent ühiskonnaõpetuse, ajaloo- ja geograafiaõpetajatest, kes vastasid „väga kindlalt“ ja „üpris kindlalt“

	eestikeelne kool	venekeelne kool
Keskkond	90	82
Erinevad kultuurid ja rahvusrühmad	81	80
Euroopa Liit	80	76
Kodanikuõigused ja –kohtused	80	84
Emigratsioon ja immigratsioon	77	72
Inimõigused	77	70
Meeste ja naiste võrdsed võimalused	72	77
Põhiseadus ja poliitilised süsteemid	70	67
Hääletamine ja valimised	68	55
Üleilmne kogukond ja rahvusvahelised organisatsioonid	66	73
Meediasuhtlus	64	69
Majandus ja ettevõtlus	62	73
Töövõtja ja tööandja õigused ja kohustused	52	66
Vabatahtlik töö	48	45
Õigusinstitutsioonid ja kohtud	41	36

Kõige väiksem on õpetajate enesekindlus õigusinstitutsioonide ja kohtute ning vabatahtliku töö teemadel. Kohtute ja õigusinstitutsioonide puhul on see tulemus vastuoluline, kuna riigiinstitutsioonide toimimise vallas tunni ennast üldiselt kindlalt. Seevastu vabatahtliku töö puhul on õpetajate ebakindlus mõistetav, kuna kodanikuaktiivsuse kasvatamist ei peetud ka aine õppe-eesmärgina tähtsaks. Tervikuna annavad tulemused aga selge sõnumi õpetajate täiendkoolituse kavandamiseks. Seejuures tasub tähele panna, et eesti- ja venekeelsete koolide vajadused on ka teemade lõikes erinevad.

See, et õpetajate kompetentsus on tähtis, selgub pilguheidust õpilaste teadmiste tasemele. Paremini teati enda ja teiste õigustega seonduvat, halvemini aga majanduse, kohtute sõltumatuse ja demokraatiat ohustavate nähtustega seonduvat. Venekeelsetes koolides spetsiifiliselt oli nõrgaks kohaks ka valimiste ning õiglase kohtupidamisega seonduv (vt tabel 4.6).

5.3. Ühiskonnaõpetuse õpetamise praktikad

Tundide ettevalmistamine

Ühiskonnaõpetuse didaktika puhul pole vähetähtis see, milliseid allikaid õpetajad tundide ettevalmistamisel kasutavad. Võrreldes eesti ja vene õppekeelega koole, näeme, et kasutatavate allikate muster on sama – seda võiks nimetada õppekavakeskseks. Kõige enam kasutatakse riiklikult kehtestatud ja koostatud materjale (õppekava, õpikud, ühiskonnaõpetuse nõuded). Umbes 30–40% õpetajatest kasutavad lisaks ka erinevaid originaalallikaid ja -dokumente (nt seaduste tekstid, inimõiguste deklaratsioon jms), meedia ja infotehnoloogia ressursse ning enda koostatud materjale. Kõige vähem, umbes 5% õpetajaid, kasutab riiklike, mittetulunduslike ja erasektori organisatsioonide koostatud ja avaldatud materjale. Eesti õppekeelega koolide õpetajad kasutavad erinevaid allikaid rohkem kui nende venekeelsete koolide kolleegid. Käesolev uuring ei võimalda vastata küsimusele, kas põhjuseks on tööstiil või venekeelsete abimaterjalide vähesus.

Tabel 5.3. Kui suurel määral kasutate Te järgmisi allikaid planeerides 8. ja/või 9. klassi ühiskonnaõpetuse tunde või ühiskonna-alaseid teemasid? % ühiskonnaõpetuse, ajaloo- ja geograafiaõpetajatest, kes vastasid „suurel määral“

	Eesti kool	Vene kool
Riiklik õppekava	80	76
Õpikud	68	66
Riiklikud ühiskonnaõpetuse nõuded	56	54
Originaalallikad (nt seadused)	45	36
Meedia	40	30
Enda ideed või isetehtud materjalid	37	30
Infotehnoloogia ressursid	37	39
Erinevate organisatsioonide avaldatud materjalid	3	7

Õpetamismeetodid

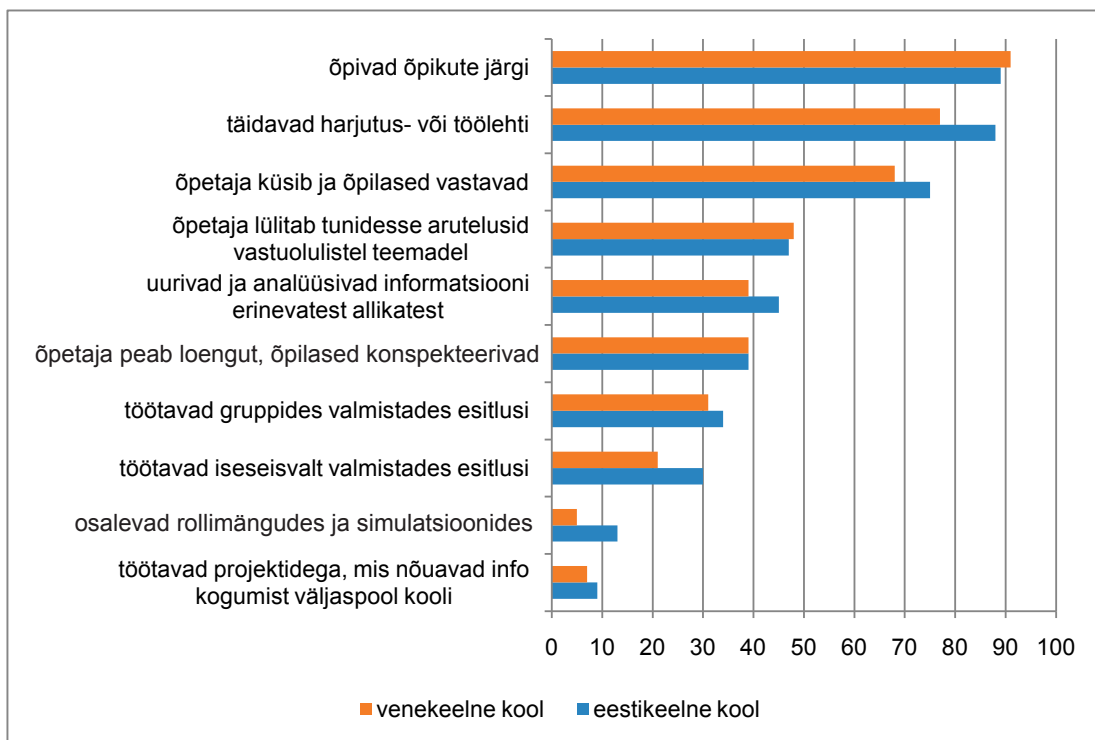
Varasemad analoogsed küsitlused¹ tõid ilmsiks tõsiasja, et klassikalised õpimeetodid on Eesti koolis jätkuvalt domineerivad, vaatamata sellele, et suurel osal õpetajatest on oskused ja valmidus ka uuenduslike õpivõtete rakendamiseks. Käesolevas kodanikuhariduse uuringus oli sama teema uuesti analüüsi all.

Selgub, et Eestis pole kuigi palju muutunud. Peamiselt kasutatakse klassikalisi meetodeid nagu õpikute järgi õppimine, harjutuslehtede täitmine ja õpetaja küsimused õpilastele. Uuendusmeelseid õpimeetodeid (väljaspool kooli informatsiooni kogumist eeldavad projektid,

¹ Toots, A., Idnurm, T., Ševeljova, M. (2006) Noorte kodanikukultuur muutvas ühiskonnas, Tallinn; Toots, A., Plakk, M., Idnurm, T. (2004) Infotehnoloogia Eesti koolides: Trendid ja väljakutsed. Uuringu „Tiiger Luubis“ 2000-2004 lõppraport. Tallinn

rollimängud, simulatsioonid ning esitlused) kasutavad sageli vaid vähesed õpetajad. Olulisi erinevusi eesti ja vene õppekeelega koolide vahel pole.

Võiks eeldada, et uuenduslike õpimeetodite vähene kasutamine tuleneb õpetajate vähesest enesekindlusest nende meetodite valdamise osas. Õpetajate vastused seda eeldust aga ei kinnita – vähemalt 60% tunneb ennast kindlalt nt rollimängude ja uurimustööde korraldamises. Seda, et õpimeetodite mittevaldamine pole nende vältimise põhjus, kinnitab ka korrelatsioonanalüüs, kus metodikate tundmine ei seostunud ühegi tundides kasutatava õpetamispraktikaga. Põhjused, miks neid metodikaid ei kasutata, peituvad järelikult mujal. Tõenäolisteks põhjusteks võivad olla tihe ainekava ja õpetajate ajanappus, mis ei jäta võimalust loominguliste õpimeetodite rakendamiseks.

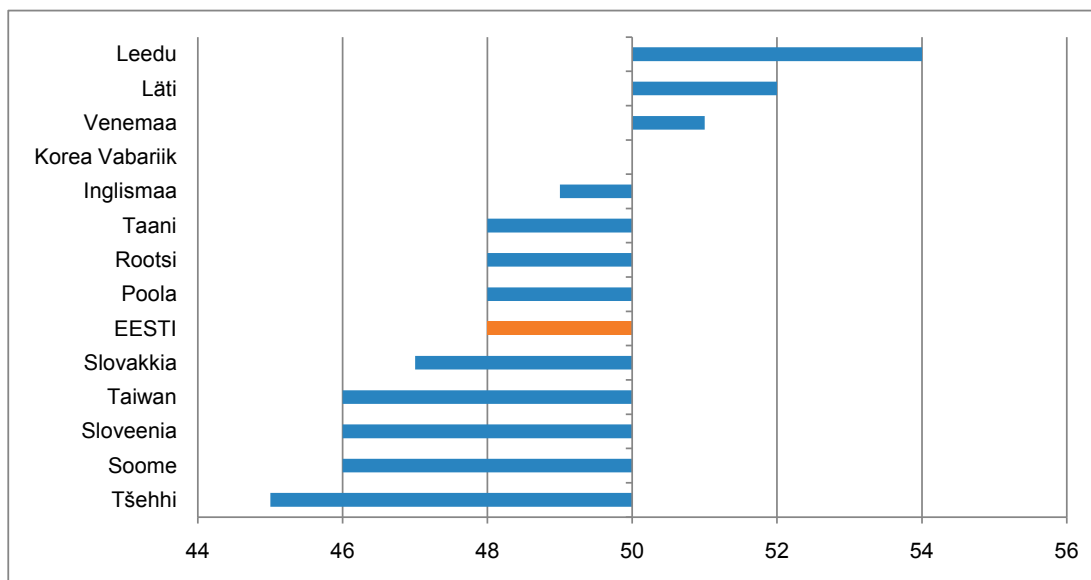

Joonis 5.2. Kui tihti teevad õpilased järgmisi tegevusi Teie 8. ja/või 9. klassi ühiskonnaõpetuse, ajaloo või geograafia tundides? % ühiskonnaõpetuse, ajaloo- ja geograafiaõpetajatest, kes vastasid „sageli“ ja „väga sageli“

Teistest IEA uuringus osalenud riikidest leidsid uuenduslikud õpimeetodid enim kasutamist eeskätt Ladina-Ameerika maades (Dominikaani Vabariik, Mehhiko, Colombia). Õpilaste kõrge saavutustasemega silma paistnud maades, nagu Taiwanis, Korea Vabariigis, Soomes ja Rootsis, eelistasid õpetajad aga klassikalisi õpetamisviise. Taanis ja Lätis oli uuenduslike õpimeetodite kasutamine võrdselt üle rahvusvahelise keskmise, ent nende kahe riigi õpilaste saavutustase oluliselt erinev – Taani jagas Soomega esimest-teist kohta, Läti oli pingereas alles 25. kohal. Seega ei näi olevat otsest seost õpilaste teadmiste taseme ja domineerivate õpetamismeetodite vahel.

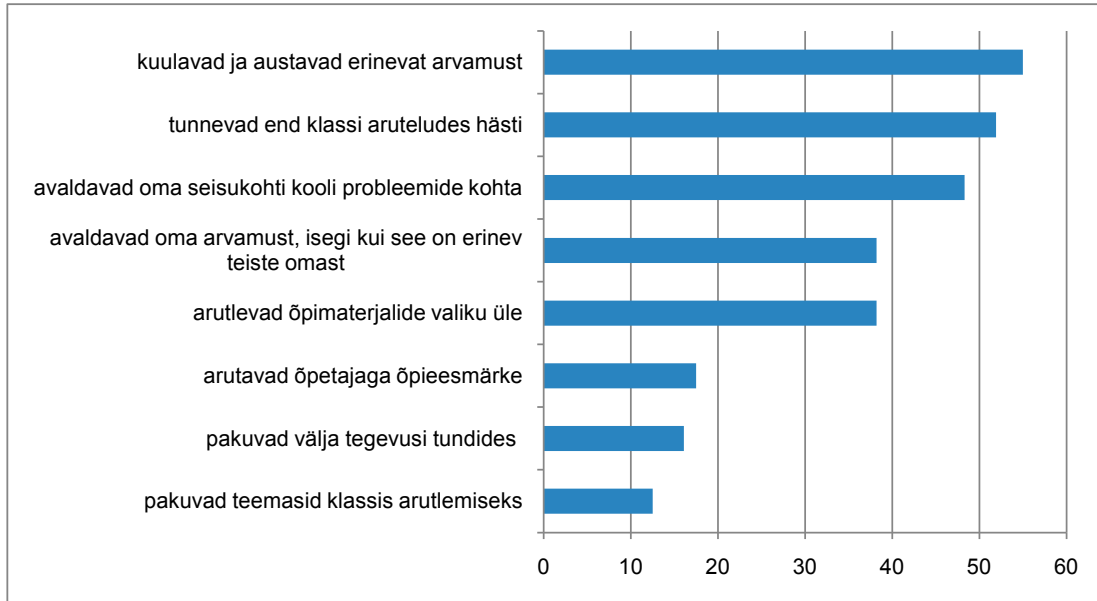
Õpilaste aktiivsus tundides: õpetajate arusaam

Õppimine on kahepoolne protsess, seepärast on lisaks õpetajate rakendatavatele meetoditele tähtis ka see, kuidas õpilased tunnis kaasatud on. Õpilaste tunniaktiivsuse mõõtmiseks loodi teemaskaala, mille aluseks olid õpetajate vastused 8 väitele sellest, kuidas õpilased end klassiaruteludes tunnevad ja kas nad näitavad üles omaalgatust tunni läbiviimisel. See oli ilmselt üks suurimate riikidevaheliste erinevustega küsimusi, kus skaalapunktide vahe ulatus 15 punktini. Kõige aktiivsemalt osalevad tunnitegevustes Dominikaani Vabariigi (60), Paraguay (56) ja Guatemala (55) õpilased. Kõige väiksem on õpilaste aktiivsusl Tšehhis ja Liechtensteinis (45) ning Taiwanis, Soomes, Sloveenias ja Hispaanias (46). Joonisel 5.3 näeme, et enamikus võrreldavates riikides on õpilaste aktiivse osalemise skaalaväärtus allpool keskmist, sh ka keskmise teadmiste tasemega riikides (Eesti, Poola, Slovakkia) ning kõrge teadmiste tasemega riikides (Taani, Rootsi, Soome). Siin näidatud riikidest on õpilaste kaasatus tunnitegevustesse kõrgeim Leedus, Lätis ja Venemaal, mis kuuluvad õpilaste teadmiste tasemelt keskmise või madala tasemega riikide rühma.

Joonis 5.3. Skaala TSTCLACT. Õpetajate hinnang õpilaste aktiivsele osalusele tundides, skaalapunktides

Eesti õpetajate hinnangul on levinuim viis õpilaste aktiivseks osalemiseks tundides oma arvamuse avaldamine ja osalemine aruteludes. Umbes pooled õpilastest tunnevad end probleemide arutamise juures hästi, sest teavad, et nende arvamust respektieritakse. Siiski julgeb oma arvamust sageli välja öelda alla 40%, juhul kui see erineb valitsevast seisukohast. Nagu ka teistes riikides, on Eestiski õpilaste osalus tundide sisu määramisel väike. Vaid 13–18% Eesti õpetajatest (rahvusvaheliselt 22%) leiab, et õpilased pakuvad välja tunnitegevusi või -teemasid ja arutavad õpieesmärke. Eesti ja vene õppekeelega koolide puhul õpilaste tunniosaluse hindamisel olulist erinevust õpetajate vaadetes ei ole.

Joonis 5.4. *Kui paljud 8. klassi õpilased Teie tundides ... ?* % õpetajatest, kes vastasid „kõik või peaaegu kõik“ ja „enamik“

Aktiivsuse kõrval on tähtis ka see, et tundides valitseks sõbralik ja üksteist toetav meeleolu. Õpetajatel paluti hinnata, kui hästi on lapsed klassi sisse elanud ja kuidas nad kaaslastega läbi saavad. Üldiselt on õpetajate hinnangud väga positiivsed, natuke rohkem on probleeme erinevuste sallimisega.

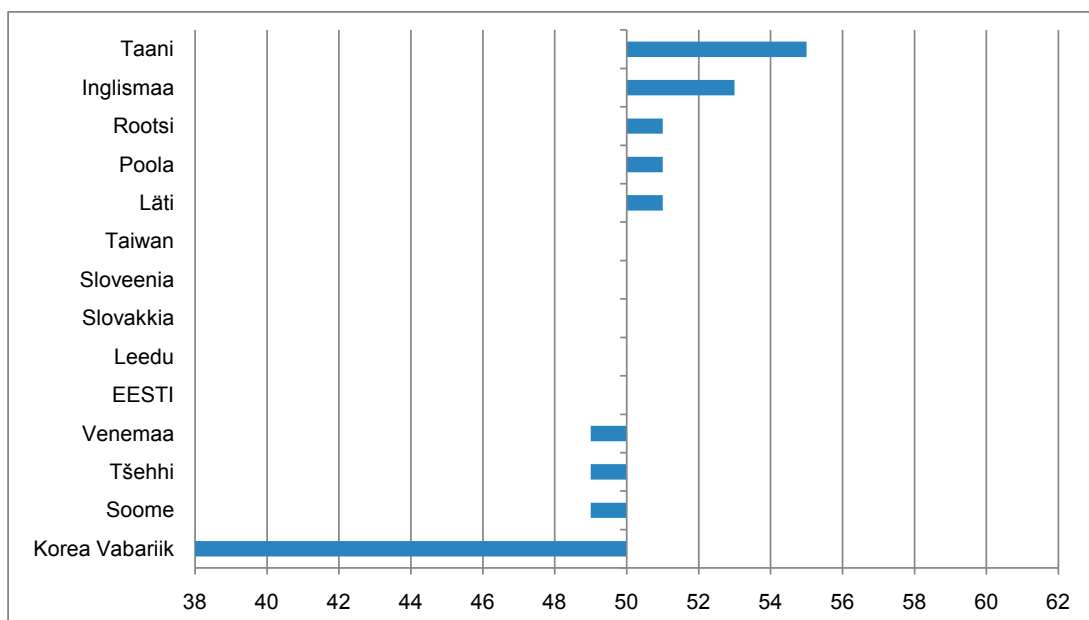
Tabel 5.4. Õpetajate hinnang klassikliima sõbralikkusele, %

<i>Kui paljud Teie 8. klassi õpilastest ...</i>	Kõik või peaaegu kõik	Enamik	Mõned	Peaaegu mitte ükski
saavad oma klassikaaslastega hästi läbi	17	79	4	0,2
on klassi hästi sisse elanud	14	74	26	0
austavad oma kaaslast, isegi kui nad on teistsugused	12	71	17	0,6
on teiste õpilastega heades suhetes	16	79	6	0,1

Nagu rahvusvahelisest analüüsist selgus, on sõbralik ja toetav meeleolu tunnis positiivselt seotud õpilaste saavutustasemega. Nendes Eesti koolides, kus õpetajad hindasid klassikliima sõbralikkust madalaks, oli õpilaste saavutusskoor 495 punkti, kõrge klassikliima sõbralikkuse indeksi puhul oli aga õpilaste keskmine saavutustase 545 punkti; erinevus oli ka statistiliselt oluline.

Klassikliima avatus: õpilaste arusaam

Lisaks õpetajate seisukohale uuriti ka õpilastelt, kuidas nemad tajuvad klassikliima avatust tundides, kus arutatakse poliitilisi ja sotsiaalseid küsimusi. Õpilastel tuli 4-pallisel skaalal märkida oma nõustumine 6 väitega, mis puudutas oma arvamuse avaldamist ning õpetajate rolli selle õhutamisel. Ka selle küsimuse puhul loodi teemaskaala, mis lubab riikide tulemusi skaalapunktide põhjal võrrelda. Õpilaste hinnangul on kõige avatum klassikliima Taanis ja Indoneesias (55), järgnevad Itaalia (54) ning Inglismaa, Guatemala ja Uus-Meremaa (53). Kõige vähem soosib vaba mõttevahetust klassikliima Korea Vabariigis (38), Maltal (46) ja Dominikaani Vabariigis (47). Eesti, Leedu, Slovakkia, Sloveenia ja Taiwan on rahvusvahelise keskmise (50) tasemel. Diskussioonide ja mõttevabaduse olukord seostub ka ühiskonnaõpetuse eesmärkidega. Riikides, kus peeti oluliseks õppe-eesmärgiks iseseisva ja kriitilise mõtlemisoskuse arendamist, on ka tundides enam diskussiooni ja arvamuse avaldamist ehk avatum klassikliima.

Joonis 5.5. Skaala OPDISC. Õpilaste klassikliima avatuse tajumine, skaalapunktides

Eesti õpilaste väitel julgustavad õpetajad õpilasi kõige tihedamini oma arvamust kujundama ja avaldama, samuti õpetajaga diskuteerima. Nii vastas ca 80% õpilastest. See langeb kokku ühiskonnaõpetuse eesmärkidega, kus õpetajad seadsid mõtlemisoskuse ja kriitikameele arendamise tähtsuset teiseks aineõpetuse eesmärgiks. Võrreldes 1999. aasta IEA kodanikuhariduse küsitlusega on oma arvamuse kujundamine ja avaldamine kasvanud ca 20%, mis näitab, et see õpetamismeetod on kindlalt juurdunud. Samas hindavad õpilased oma osalust tunni sisu määramisel väheseks, mis ühtib eespool toodud õpetajate vastustega.

Klassikliima avatuse tajumises on märgatavad erinevused kooli õppekeele ja sootunnuse alusel. Eesti õppekeelega koolides hindavad õpilased arutelusid vabamaks kui vene õppekeelega koolides. See seisukoht ühtib ka ühiskonnaõpetuse eesmärkides ilmnenud tendentsiga, kus eesti õppekeelega koolide õpetajad pidasid mõtlemise ja diskussiooni arendamise oskust tähtsamaks kui nende venekeelsete koolide kolleegid.

Tabel 5.5. Kui tihti esinevad järgmised asjad tüüpilistes koolitundides, kus arutatakse poliitilisi ja sotsiaalseid küsimusi? % õpilastest, kes vastas „sageli“ ja „mõnikord“

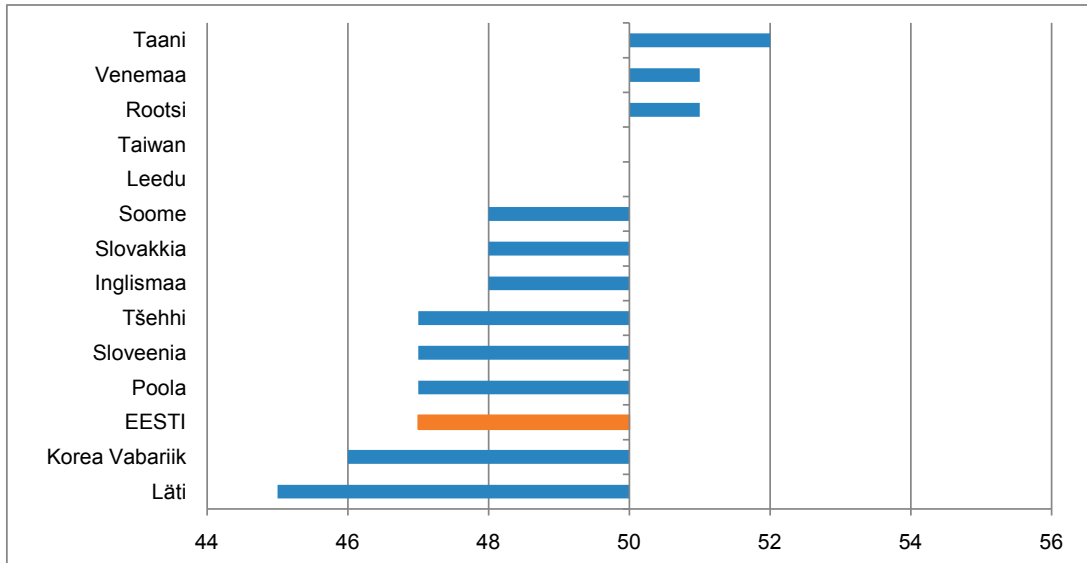
	eesti kool	vene kool
Õpetajad julgustavad oma arvamust kujundama	82	68
Võib õpetajatega mitte nõustuda	81	70
Õpetajad julgustavad oma arvamust avaldama	81	76
Õpilased avaldavad oma arvamust isegi siis, kui see erineb enamiku kaasõpilaste omast	74	73
Probleemi käsitledes esitavad õpetajad selle erinevaid külgi	71	60
Õpetajad julgustavad arutama küsimusi nendega, kellel on teistsugune arvamus	55	50
Õpilased tõstatavad arutamiseks päevakajalisi poliitikasündmusi	37	31

Tüdrukud näevad klassikliimat avatumana kui poisid (tüdrukute skaala keskmine 52, poistel 49), mis oli samamoodi ka Eestis 2005. a läbi viidud uuringus ja 2009. a IEA uuringu teistes riikides. Tüdrukute positiivsem hoiak võib tuleneda mitmest tegurist, mis kõik on seotud koolis hakkamasaamisega. Korrelatsioonanalüüs näitas nõrka, ent statistiliselt olulist seost klassikliima tajumise ja järgmiste tegurite vahel: 1) õpilased, kelle edasiõppimise ambitsioonid on väiksemad, hindavad klassikliimat kriitilisemalt; 2) kõrgema teadmiste tasemega õpilased hindavad klassikliimat positiivsemalt; 3) õpilased, kes väärtustavad osalust koolielus, hindavad klassikliimat positiivsemalt.

5.4. Kooli sotsiaalne keskkond

Õpilaste ja õpetajate suhted

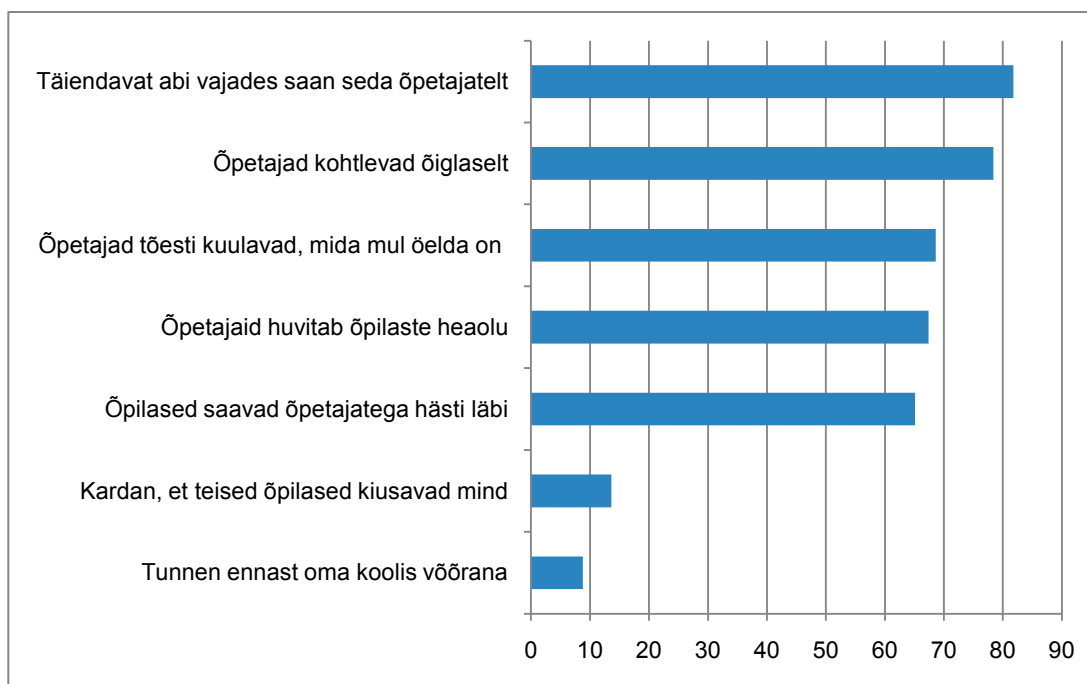
Õpilastele esitati mitu väidet selle kohta, kui õiglaselt ja hoolivalt õpetajad neid kohtlevad ning milline on õpetajate ja õpilaste läbisaamine tervikuna. Vastajal tuli neljapallisel skaalal märkida, kuivõrd ta iga seisukohaga nõustub. Kuuest väitest koostati teemaskaala keskväertusega 50, mis võimaldab riikide olukorda võrrelda. Kõige positiivsemad suhted õpilaste ja õpetajate vahel on 38 riigi võrdluses Dominikaani Vabariigis (59), Guatemalas ja Paraguays (56) ning Indoneesias ja Colombias (54). Kõige väiksemaid skaalaväärtuseid näitasid Kúpros ning Läti (45) ja Korea Vabariik (46). Joonisel 5.6 olevate riikide puhul jäävad enamiku skaalaväärtused keskmisest madalamaks. Ka Eestis hindavad õpilased oma suhteid õpetajatega halvemaks kui enamikus teistes riikides. Eestist veelgi kriitilisemad on Korea ja Läti noored. Taanis ja Rootsis hindasid õpilased võrreldes teiste riikidega klassikeskkonda avatumaks ning ka õpilaste suhted õpetajatega on siin nende hinnangul head. Venemaal seevastu peavad õpilased suhteid õpetajatega keskmisest paremaks, ent nende hinnang klassikeskkonna avatusele oli keskmisest madalam. Eesti õpilased nägid klassikliimat positiivsemas valguses (50 skaalapunkti) kui oma suhteid õpetajatega (47 skaalapunkti).

Joonis 5.6. Skaala **STUTREL**. Õpilaste hinnang õpetajate-õpilaste suhetele, skaalapunktides

Sama küsimust Eesti puhul detailsemalt analüüsid ilmneb, et keskmisest madalam skaalaväärtus ei tähenda veel rahulolematust koolisuhetega. Pigem on olukord vastupidine (joonis 5.7). Umbes 2/3 ja enam õpilasi on rahul sellega, kuidas õpetajad neid kohtlevad ning kuidas nad õpetajatega läbi saavad.

Poiste ja tüdrukute hinnangud suhetele õpetajatega väga palju ei erine (skaala keskmine poistel 47, tüdrukutel 48), üldse ei erine eesti ja vene õppekeelega koolide noorte hinnangud (mõlemal skaala keskmine 47); maa- ja linnakoolide õpilaste puhul hoiakud maakoolides ühe palli võrra positiivsemad. Seega Eesti erinevate vastajarühmade lõikes selles küsimuses suurt variatiivsust ei esine.

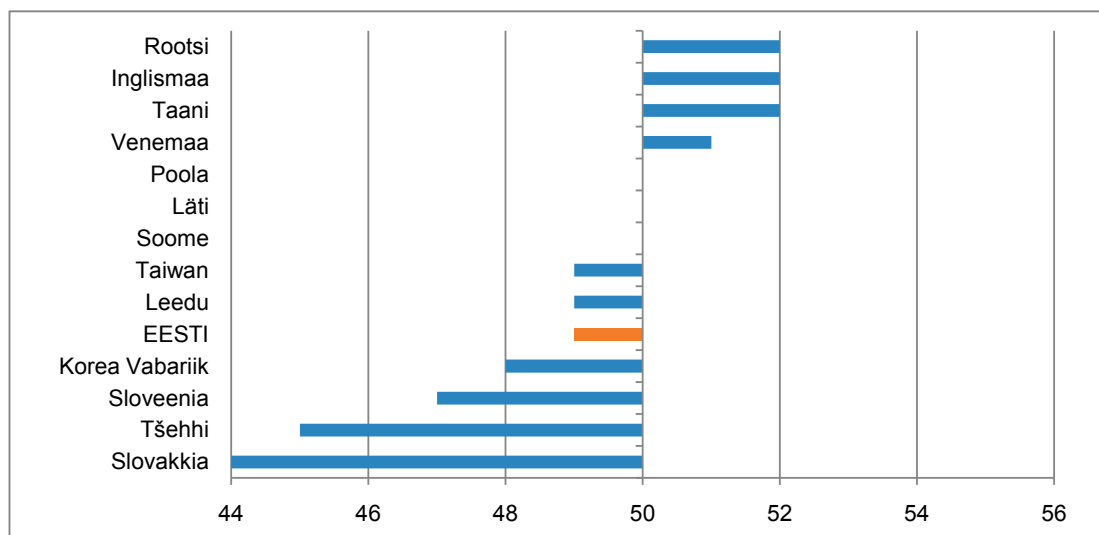

Joonis 5.7. Mil määral oled Sa nõus järgmiste väidetega enda ja oma kooli kohta? % õpilastest, kes oli väidetega „täiesti nõus“ ja „nõus“

Samal ajal tuleb olla tähelepanelik nende õpilaste osas, kes ei hinnanud oma suhteid õpetajatega positiivselt. Neid õpilasi, kes vastasid joonisel 5.7 esitatud väidetele eitavalt, oli 5% ümber. Kümnendik õpilasi tunneb end tõrjutuna; analoogne on ka õpetajate hinnang. Need õpilased kardavad kiusamist või tunnevad end oma koolis võõrana. Tõrjutuse põhjused vajavad kindlasti põhjalikumalt uurimist, esmane analüüs näitas, et „tõrjutud“ ja „kiusatud“ on erinevate karakteristikutega kategooriad. Kiusamist kardavad pigem need, kelle teadmised on suuremad ja kes samas on suletumad ja sotsiaalselt väheaktiivsed (nt õpilasaktiviste ei kiusata). Tõrjutuna ehk oma koolis võõrana tunnevad end pigem õpilased, kelle vanemate tööalane staatus on madalam ja kes on oma klassikaaslastest vanemad. Soolist erinevust tõrjutuse ja kiusatuse tunde tekkimisel regressioonanalüüs ei tuvastanud.

Õpilaste käitumine koolis

Õpilaste koolikäitumise analüüsimiseks esitati õpetajatele mitu väidet, mille puhul tuli neljapallisel skaalal märkida, kui võrd vastaja nõustub öelduga. Väidete vastustest moodustati teemaskaala keskväärtusega 50. Kõige positiivsemad hinnangud õpilaste käitumisele andsid Indoneesia (60 skaalapunkti), Guatemala, Dominikaani Vabariigi ja Paraguay õpetajad (55 skaalapunkti). Kõige madalamate hinnangutega õpilaste käitumisele on Slovakkia (44 skaalapunkti), Malta, Tšehhi ja Küprose õpetajad (45 skaalapunkti). Eesti õpetajad hindavad õpilaste käitumist rahvusvahelisest keskmisest pisut madalamalt (joonis 5.8). Õpilaste hinnangud nende suhetele õpetajatega ja õpetajate hinnanguid õpilaste käitumisele on riigiti sarnased. Riikides, kus õpilaste hinnangud suhetele õpetajatega olid positiivsemad, on ka õpetajate hinnangud õpilaste käitumisele positiivsemad. Sama seos kehtib ka negatiivsete hinnangute puhul (vrd joonis 5.6 ja joonis 5.8).

Joonis 5.8. Skaala TSTSBEH. Õpetajate hinnangud õpilaste käitumisele koolis, skaalapunktides

Üksikväidete lõikes hindavad Eesti õpetajad õpilaste käitumist ja läbisaamist koolis heaks (tabel 5.6). 90% ja rohkem õpetajatest peab õpilaste käitumist positiivseks. Ka umbes 2/3 õpilastest pidas oma suhteid õpetajatega heaks või väga heaks. Seega näitavad uuringutulemused, et kooli sotsiaalne keskkond on nii õpetajate kui ka õpilaste silmis usaldusväärne. Siiski tõdes

11% õpetajatest, et mõned õpilased tunnevad ennast kooli kogukonda mittekuuluvatena, mis ühtib tulemusega, et kümnendik õpilastest tundis ennast tõrjutuna.

Maa- ja linnakoolide ning eesti ja vene õppekeelega koolide vastajate vahel pole olulist erinevust õpetajate arvamuses õpilaste koolikäitumise osas.

Tabel 5.6. *Kui paljud selle kooli õpilased Teie arvates ... ? % õpetajatest*

	Kõik või peaaegu kõik	Enamik	Mõned
on kooli suhtes positiivselt meelestatud	12	84	4
tunnevad ennast kooli kogukonda kuuluvana	11	78	11
saavad kooli töötajatega hästi läbi	9	89	2
hoolivad kooli ruumidest ja varast	8	84	8
käituvad kooli territooriumil hästi	7	89	4
käituvad vahetundides hästi	6	88	6

Sotsiaalsed probleemid koolis

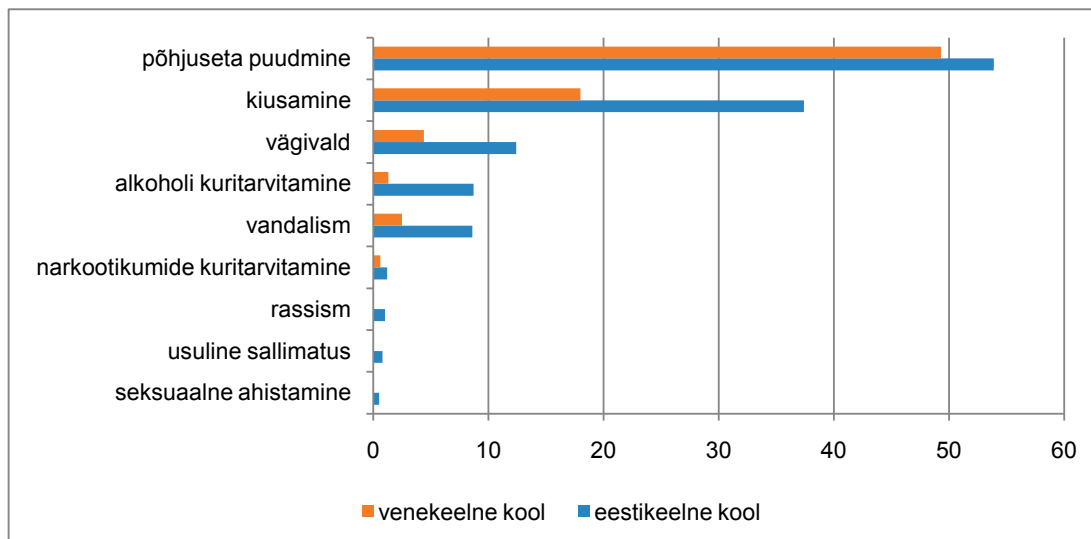
Sotsiaalsete probleemidena määratleti ICCS uuringus alkoholi ja narkootikumide tarvitamist, kiusamist ja vägivalda, põhjuse puudumist, vandalismi, usulist ja rassilist sallimatust ning seksuaalset ahistamist. Nende probleemide esinemissagedust koolis tuli õpetajatel määrata neljaastmelisel skaalal (mitte kunagi, mõnikord, sageli, väga sageli).

Riikide võrdluses hindavad õpetajad sotsiaalseid probleeme koolis kõige suuremaks Uus-Meremaal (60), Luksemburgis, Liechtensteinis ja Soomes (59). Kõige väikesemaks aga Paraguays (39), Guatemalas, Indoneesias ja Venemaal (42). Eesti õpetajate hinnangud sotsiaalsetele probleemidele koolis jäävad pisut üle riikide keskmise taseme (53). Kõrge inimarenguga riikides on sotsiaalsete probleemide teravam esilekerkimine koolis üllatav tulemus, mida on keeruline seletada. Võimalik, et nendes riikides on õpilaste tegutsemisvabadus suurem ja kontroll väiksem, mistõttu tekib ka probleeme rohkem. Tulemusi võib mõjutada seegi, et tegu on õpetajate tunnetusega, mitte objektiivse statistikaga. Madala inimarenguga maades ei pruugi õpetajad tunnetada sotsiaalseid probleeme nii teravatena, samuti võib siin tegu olla sooviga ilustada tegelikku olukorda.

Tabel 5.7. Palun märkige, kui sageli esinevad selle kooli õpilaste seas järgmised probleemid. % õpetajatest, kes vastas „sageli“ ja „väga sageli“

	põhjuseta puudumine	kiusamine	vägivald	vandalism	alkoholi kuritarvitamine	narkootikumide kuritarvitamine	rassism	usuline sallimatus	seksuaalne ahistamine
EESTI	50,7	33,4	10,3	7,5	7,0	1,0	0,5	0,4	0,3
Leedu	42,8	33,6	6,7	4,2	6,7	1,3	0,9	0,9	0,8
Läti	37,4	12,2	7,2	3,8	4,5	0,4	0,5	0,2	0,6
Soome	33,5	25,8	6,3	22,9	6,2	0,4	6,7	4,3	0,0
Poola	26,9	16,1	11,1	14,0	2,1	0,3	0,8	0,6	0,1
Taani	26,7	9,1	1,1	9,8	2,3	0,7	3,1	2,3	1,0
Slovakkia	19,9	11,9	14,9	22,7	5,2	0,0	4,0	0,9	1,0
Venemaa	19,5	8,6	0,6	1,7	1,1	0,0	0,2	0,0	0,0
Rootsi	18,7	8,4	3,5	15,0	2,8	0,5	5,4	2,8	4,0
Sloveenia	17,8	18,6	24,0	10,6	1,4	0,4	4,1	2,9	1,7
Inglismaa	17,1	17,5	6,1	11,4	4,3	2,3	4,8	3,0	0,9
Korea Vabariik	11,4	18,8	12,7	8,4	0,4	0,7	1,0	0,6	0,3
Tšehhi	10,5	9,1	11,7	30,8	1,4	1,0	2,5	0,8	0,7
Taiwan	9,0	15,6	9,2	30,7	0,4	0,5	0,9	0,3	2,2

Eesti õpetajad peavad kõige suuremateks probleemideks põhjuseta puudumist ja kiusamist ning juba vähem olulisemana vägivalda ja alkoholi tarvitamist. Koolikiusamine on õpetajate arvates suurem probleem (34%) kui õpilaste arvates (14%); eestikeelsete koolide õpetajate hulgas on see omakorda üle kahe korra enam mainitud kui venekeelsetes koolides. Mõnevõrra üllatav on tõsiasi, et venekeelsete koolide õpetajad mainivad sotsiaalsete probleemide esinemist koolis oluliselt vähem kui eestikeelsete koolide õpetajad. Maa- ja linnakoolide puhul selles küsimuses suurt variatiivsust ei ole, v.a kiusamise sagedasem mainimine maakoolides (40% õpetajate arvates), võrreldes linnakoolidega (31%).

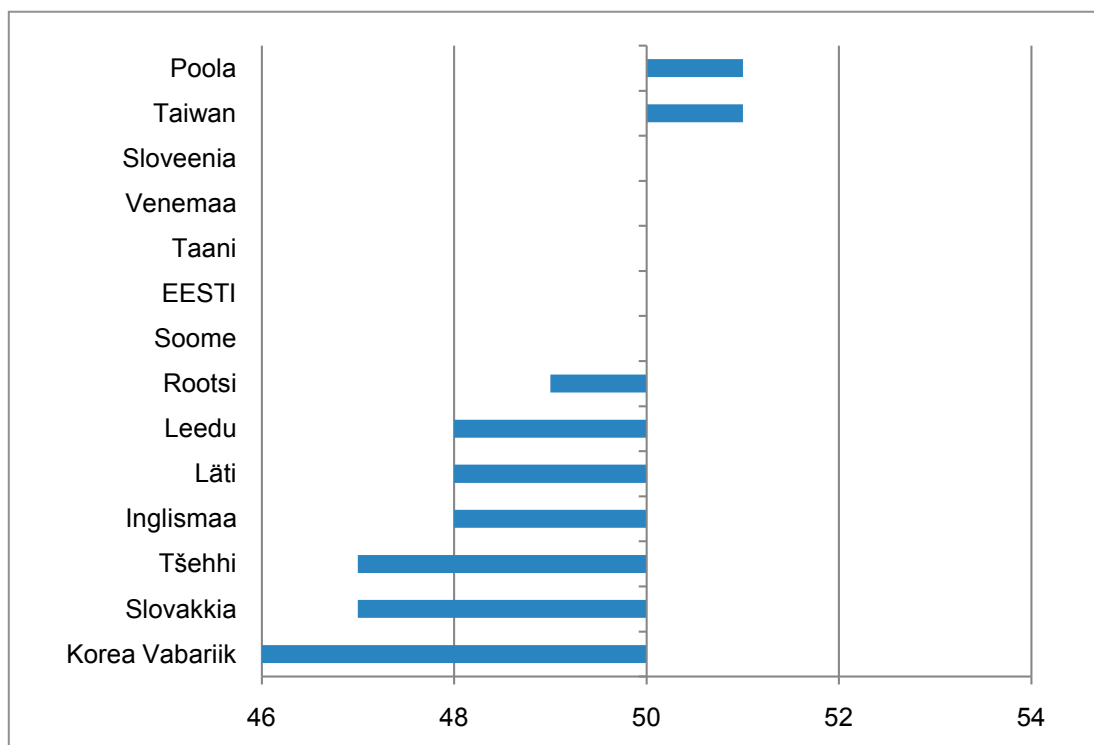

Joonis 5.9. Palun märkige, kui sageli esinevad selle kooli õpilaste seas järgmised probleemid. % õpetajatest, kes vastas „sageli“ ja „väga sageli“

5.5. Osalemine koolielus

Õpilaste arvamus osalemise mõttekusest

Õpilaste suhtumist osalemisse koolielu korraldamises ja otsustamises uuriti ka eelmistes, 1999. ja 2005. aasta küsitlustes. Kuna küsimused jäid valdavalt samadeks, siis saab analüüsida ka suhtumise arengut kümne aasta jooksul. Õpilastel paluti väljendada oma nõustumist väidetega, mis puudutasid õpilaste ühist tegutsemist oma huvide saavutamiseks koolis, sh õpilasomavalitsuse rolli. Üldiselt pidas väga suur hulk õpilasi kõigis maades tunnivälisest aktiivsusest koolis väga tähtsaks. 86% nõustus sellega, et igas koolis peaks olema õpilasomavalitsus, ning 92% uskus, et õpilaste ühine tegutsemine võib kaasa tuua positiivseid muutusi. Viie väite vastustest loodud teemaskaala näitab, et kõige kõrgemalt väärtustavad oma osalust koolielus Tšiili ja Guatemala õpilased (56) ning Dominikaani Vabariigi, Colombia ja Paraguay õpilased (54). Kõige vähem pidasid osalust oluliseks Austria, Korea Vabariigi ja Šveitsi õpilased (46). Avatud koolikliimaga riikides ei pea õpilased oma organiseerumist ja osalust nii oluliseks kui suletuma koolikliimaga riikides. Nt Inglismaa ja Rootsi jäävad skaala keskväärtusest allapoole ning Soome, Taani, Eesti, Venemaa ja Sloveenia on rahvusvahelisel kesktasemel.

Joonis 5.10. Skaala **VALPARTS**. Koolielus osaluse väärtustamine õpilaste poolt, skaalapunktides

Eesti õpilased peavad osalust koolielu otsuste kujundamisel väga oluliseks ning leiavad, et organiseerudes on nad võimelised suuremat edu saavutama. Üllatuslikult pole 10 aastaga toimunud mingisuguseid muutusi, mis võib olla seletatav sellega, et juba 1999. a oli toetus õpilaste osalusele koolielus väga kõrge.

Tabel 5.8. Mil määral oled Sa nõus järgmiste väidetega õpilaste osaluse kohta koolielus? % õpilastest, kes olid väidetega „nõus“ ja „täiesti nõus“

	1999	2009
Õpilaste osalemine kooli juhtimises võib muuta koolid paremaks	-	87
Koolis võib aset leida palju positiivseid muutusi, kui õpilased tegutsevad koos	94	94
Õpilaste koondumine oma seisukohtade väljaütlemiseks võib aidata kooliprobleeme lahendada	88	88
Igas koolis peaks olema õpilasomavalitsus	88	88
Õpilased saavad koolis toimuvat rohkem mõjutada, kui nad tegutsevad pigem koos kui eraldi	92	92

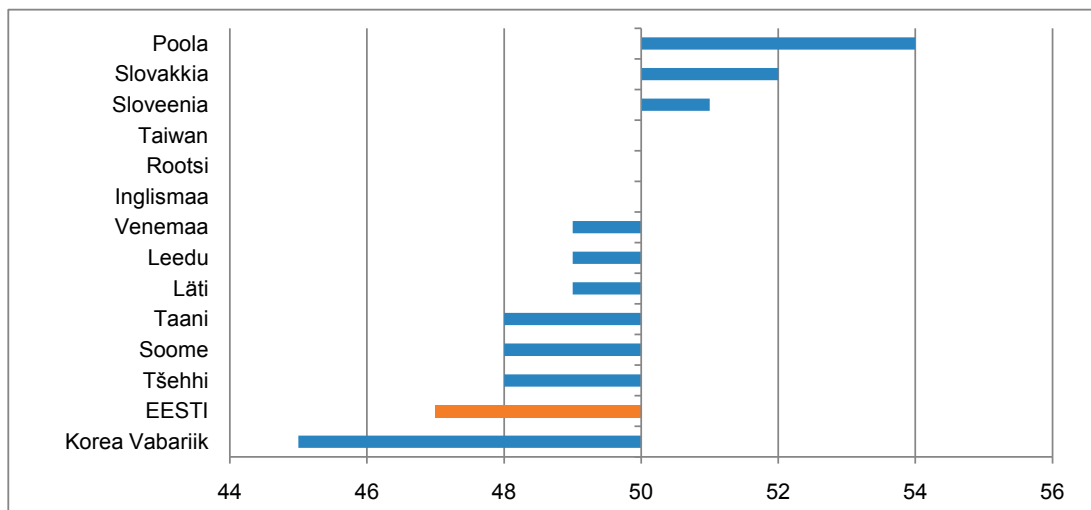
Kõikides riikides, sh Eestis, peavad tüdrukud osalemist koolis olulisemaks kui poisid (skaalapunktid Eestis vastavalt 52 ja 48). Eesti õppekeelega koolide õpilased peavad osalust olulisemaks kui vene õppekeelega koolide õpilased (eestikeelsete koolide keskmine 51, venekeelsete koolide 48). Ka maakoolides peetakse osalust olulisemaks kui linnakoolides (maakoolide keskmine 51, linnakoolide 50). Üks seletus sellele võib olla maakoolide õpilaste väiksem võimalus huvitegevuseks väljaspool kooli, mistõttu koolisisene tegevus on neile atraktiivsem.

Õpilaste tegelik osalemine koolielus

Osalemist koolielus mõõdeti nii osalusvormide kui sageduse alusel. Nt küsiti, kas nad on osalenud kooli juhtimist puudutavate otsuste langetamises või õpilasomavalitsuse töös, valinud klassivanemat või kandideerinud ise. Kogu uuringu keskmisena polnud vaid 7% 14-aastastest õpilastest kunagi osalenud mitte üheski küsimustikus mainitud tegevuses. Kõige levinumaks osalusvormiks oli klassivanema valimine (76%) ja kaasalöömine muusika- või näiteringis (61%).

Rahvusvahelise võrdluskala põhjal on kõige aktiivsemad Guatemala ja Kreeka õpilased (55) ning Paraguay, Poola ja Norra õpilased (54). Kõige madalamalt hindasid oma osalust Hollandi (43) ning Luksemburgi ja Korea Vabariigi õpilased (45). Joonisel 5.12 esitatud riikidest on üle keskväärtuse on vaid kolm – Poola, Slovakkia ja Sloveenia. Eesti koos Korea Vabariigi, Tšehhi, Soome ja Taaniga on kaks või enam palli alla rahvusvahelist keskmist. Väärrib tähelepanu, et enamiku kõrge teadmiste tasemega riikide õpilaste klassiväline aktiivsus jääb kesknivoost madalamale, erandiks on siin vaid Poola.

Eesti puhul tuleb tõdeda, et õpilaste suhteliselt positiivsed hinnangud osaluse väärtustamisele ei kinnitu nende reaalses osalemises (võrdle jooniseid 5.10 ja 5.11). Samasugune lõhe hoiakute ja käitumise vahel ilmnes ka 2005. a uuringus.²

Joonis 5.11. Skaala PARTSCHL. Õpilaste tegelik osalus koolielus, skaalapunktides

Eesti õppekeelega koolide noored on reaalses osalemises aktiivsemad kui vene õppekeelega koolide noored, v.a osalemine kooli juhtimist puudutavate otsuste langetamisel, kus vene õppekeelega koolides on õpilaste osalus 10% suurem. Samuti on maakoolide õpilased aktiivsemad kui linnakoolide õpilased ja tüdrukud aktiivsemad kui poisid. Seega reaalse osaluse puhul avaneb erinevate vastajarühmade lõikes samasugune muster nagu osalemise väärtustamises.

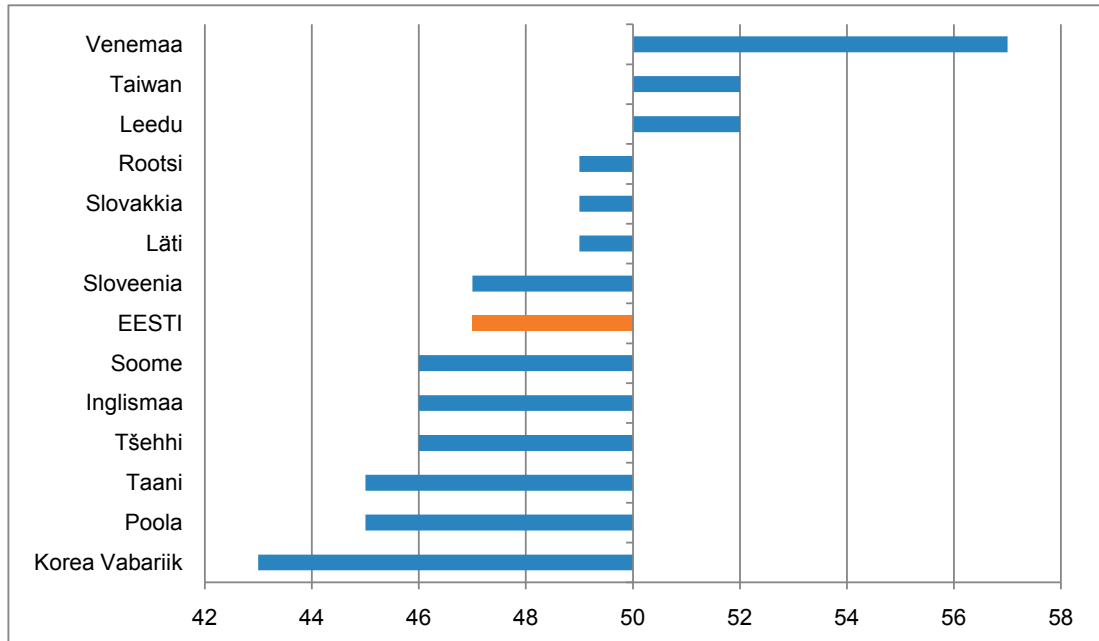
2 Toots, A., Idnurm, T., Ševeljova, M. (2006) Noorte kodanikukultuur muutavas ühiskonnas. Tallinn.

Tabel 5.9. Kas Sa oled koolis osalenud järgmistes tegevustes? % õpilastest, kes on osalenud viimase aasta jooksul või varem

Tegevus	Eesti kool	Vene kool	Tüdrukud	Poisid	Maakool	Linna-kool
Hääletamine klassivanema või õpilasomavalitsuse valimistel	75	65	80	67	73	73
Osalemine muusika- või näitemänguprojektides väljaspool tunde	74	66	82	62	76	71
Aktiivne osalemine väitlustes	36	28	35	34	39	32
Kandideerimine klassivane-maks või õpilasomavalitsusse	31	24	36	24	35	28
Osalemine õpilasomavalitsuse töös	23	25	29	18	30	21
Osalemine kooli juhtimist puu-dutavate otsuste langetamisel	21	31	27	19	25	22

Kas õpilaste sõnal on kaalu?

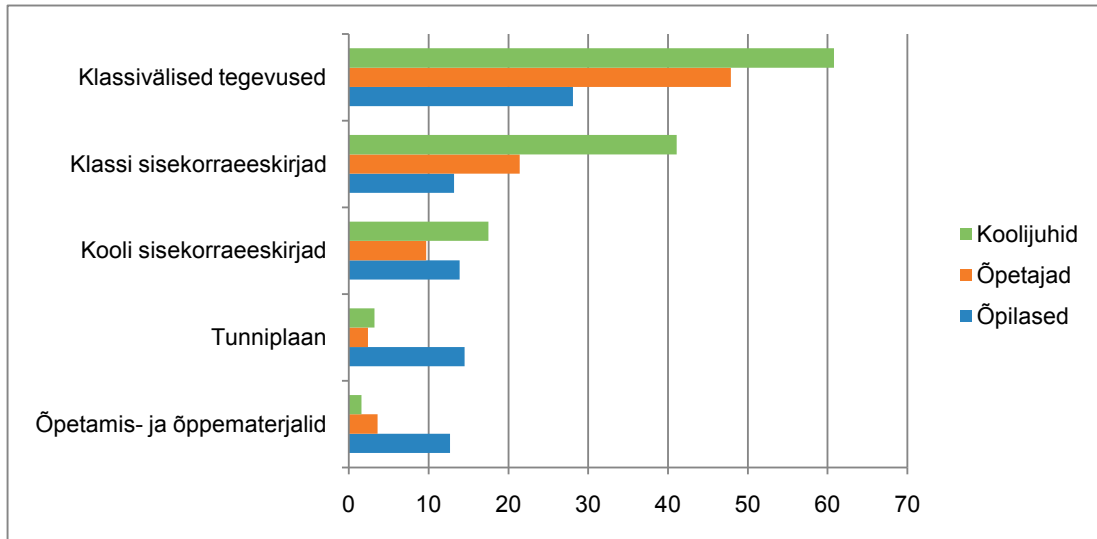
Osalemise temaatikas pole tähtis ainult see, kui paljud õpilased erinevates tegevustes kaasatud on, vaid ka see, kui palju nende ettepanekuid otsustamisel arvesse võetakse. Selleks paluti õpilastel endil hinnata oma mõjukust otsuste vastuvõtmisel, väljendades oma nõustumist-mittenõustumist teemakohaste väidetega. Riikidevahelised erinevused kujunesid siin väga suureks. Kõige kõrgemalt hindavad enda mõju otsustele koolis Indoneesia õpilased (59) ning Tai ja Dominikaani Vabariigi õpilased (58). Kõige madalalt aga Korea Vabariigi (38) ja Iirimaa (44) õpilased. Joonisel 5.12 võrreldud riikidest on rahvusvahelisest keskmisest (50) oluliselt kõrgemal Venemaa (57), järgnevad Taiwan ja Leedu, kus õpilased leiavad, et nende sisukohti võetakse kõige enam arvesse. Võrdluse teise otsa moodustavad Korea Vabariik, Poola ja Taani, kus õpilaste endi hinnangul nendega kõige vähem arvestatakse. Eesti jääb koos Sloveeniaga rahvusvahelisest kesknivoost märgatavalt allapoole (47 skaalapunkti), ent mitmete Euroopa riikide seas oleme üpris keskmised.

Joonis 5.12. Skaala **STUDINF**. Õpilaste arvamus enda mõjust otsustele koolis, skaalapunktides

Kuigi tüdrukud on koolis üldiselt poistest aktiivsemad, usuvad nad poistest vähem, et nende seisukohti ka kuulda võetakse (skaalapunktid tüdrukutel 46 ja poistel 48). Kui maa- ja linnakoolide näitajad omavahel ei erine, siis õppekeele alusel on erinevus suur. Üllatavalt nõustuvad vene õppekeelele koolide noored märksa enam, et nende arvamus loeb (skaalaväärtused eestikeelsele koolile 46, venekeelsele 52). Meenutagem, et venekeelsete koolide lapsed hindasid klassikliimat vähem avatuks kui eestikeelsete koolide õpilased, samuti ei väärtustanud nad õpilaste ühistegevust koolis nii kõrgelt. Tõenäoselt vajavad need tulemused täiendavat analüüsi.

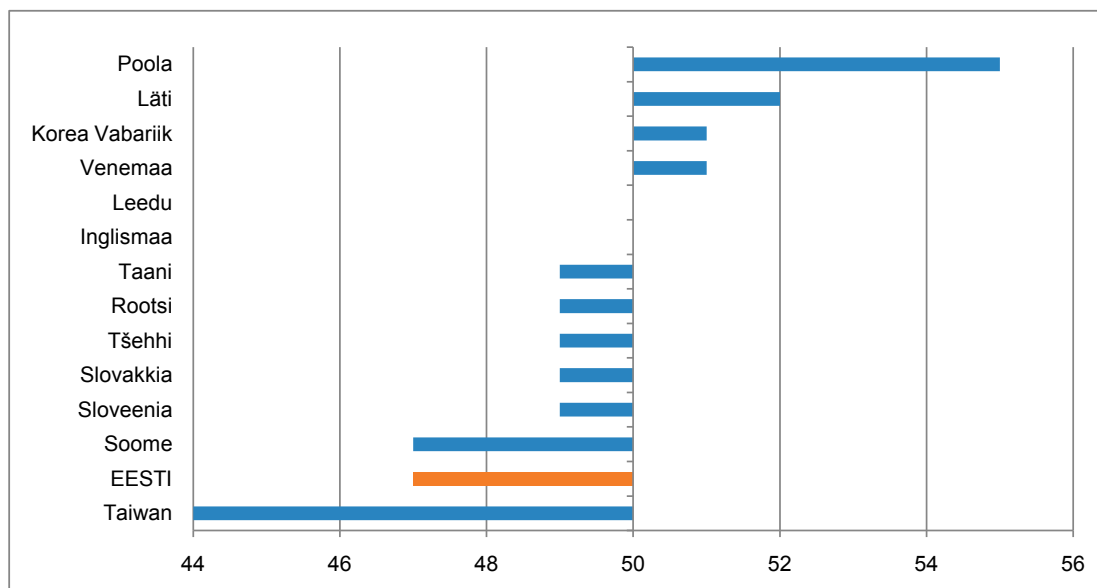
Demokraatlikuks võib pidada kooli, kus sotsiaalne kliima on hea ja koolipere liikmetel on võimalik osaleda otsuste kujundamises. Järgnevalt analüüsime, kuidas erinevad osapooled hindavad õpilaste seisukohtade arvestamist koolielu puudutavate otsuste langetamisel. Õpilased leiavad, et nende ettepanekuid tunniplaani, õppe sisu määramisel ja õppematerjalide valikul võetakse rohkem kuulda, kui seda tegelikkuses tehakse. Klassivälistes tegevustes ja kooli kodukorra osas hindavad õpilased oma mõjuvõimu seevastu madalamaks kui õpetajad ja koolijuhid.

Joonis 5.13. Kui palju võetakse koolis järgmistes küsimustes otsuste langetamisel arvesse õpilaste arvamust. % koolijuhte, õpetajaid ja õpilasi, kes vastasid „suurel määral“

Õpetajate osalus koolielus

Hea koolikliima kujunemiseks on oluline, et mitte ainult õpilased, vaid ka õpetajad oleks väljaspool tunde koolis aktiivsed. Olukorra uurimiseks küsiti õpetajatelt, kas nad osalevad kooli arengu kavandamises, teevad kolleegidega koostööd või on neil õpetamisväliseid kohustusi. Kõige suuremana hindasid oma rolli kooli valitsemises Dominikaani Vabariigi õpetajad (56), järgnesid Tai, Poola, Indoneesia ja Bulgaaria õpetajad (55). Kõige väiksemaks hindasid oma osalust kooli valitsemises Hongkongi õpetajad (44) ja Taiwani õpetajad (44). Eesti ja Soome õpetajad on võrdselt madala osalusega teiste riikidega võrreldes.

Joonis 5.14. Skaala TCHPART. Õpetajate osalus kooli valitsemises, skaalapunktid

Erinevate väidete puhul jäid Eesti õpetajate vastused osaluse kohta 60–80% vahele. Vene õppekeelega koolide õpetajad on rohkem panustanud kogu kooli puudutavates küsimustes, eesti õppekeelega koolide õpetajad panustavad aga rohkem koostöösse õppetegevuse kavandamisel ja võtavad õpetamisväliseid kohustusi.

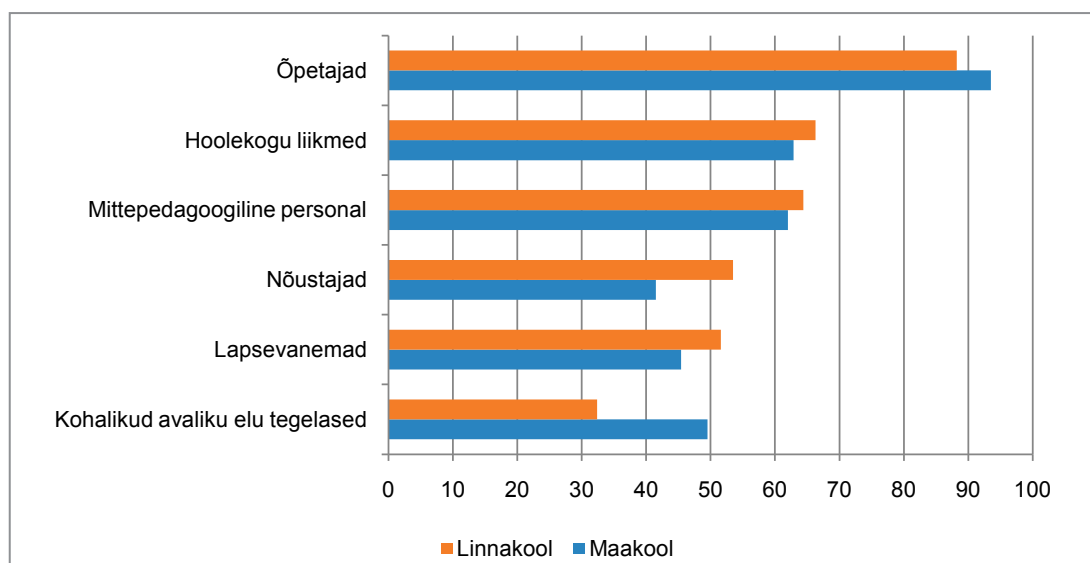
Tabel 5.10. *Kui paljud selle kooli õpetajad on sel õppeaastal ...? % õpetajatest, kes vastasid „kõik või peaaegu kõik“ ja „enamik“*

	Eesti kool	Vene kool
toetanud distsipliini terves koolis	85	96
lahendanud õpilastevahelisi konflikte	77	80
julgustanud õpilaste osalust koolielus	76	83
teinud koostööd õppetegevuse kavandamisel	67	57
osalenud kooli arengukava koostamises	63	68
osalenud kooli arendustegevuses	55	67
võtnud õpetamisväliseid kohustusi	40	26

Kooliväliste toimijate roll kooli elus

Olles analüüsinud koolipere arvamusi koolielus osalemise kohta, vaatame ka teiste kooliga seotud toimijate mõju koolielu puudutavate otsuste vastuvõtmisel. Õpetajate arvates on kõigil rühmadel arvestatav mõju koolielu puudutavate otsuste langetamisel. Nt pooled õpetajad ütlevad, et lapsevanemad mõjutavad arvestatavalt koolis tehtavaid otsuseid.

Erinevalt mitmetest teistest selle uuringu tulemustest ilmnisid siin märgatavad erinevused linna- ja maakoolide vahel. Maakoolides on mõjukad kohalikud avaliku elu tegelased, olles peaaegu sama tähtsad kui lapsevanemad. Linnas on lapsevanemad samuti olulised, kuid nendega samaväärseks peavad pedagoogid nõustajaid ja hoolekogu.

Joonis 5.15. *Mil määral mõjutavad Teie arvates järgmised inimesed kooli toimimist puudutavaid otsustusprotsesse või panustavad nendesse? Õpetajate „suurel määral“ ja „mõõdukalt“ vastuste protsent*

5.6. Koolikeskkonna mõju teadmistele

Mitu varasemat uuringut, sh CIVED, on näidanud, et demokraatlik ja sõbralik klassikeskkond mõjutab õpilaste teadmiste taset ja õppimisvõimet positiivselt.³ Seega võiks eeldada, et ka demokraatlik kool loob kooli liikmete vahelist usaldust ja mõjub õppimisele positiivselt. Selle analüüsimiseks võrdleme õpilaste keskmist teadmiste taset kolmel astmel, mis on moodustatud vastavalt sellele, kui suur on õpetajate arvates õpilaste mõju otsustele koolis. Iga riigi puhul on välja toodud õpilaste teadmiste tase siis, kui nende mõju otsustele koolis on kas madal, keskmine või kõrge. Selgub, et vaid viies riigis neljateistkümnest on õpilaste mõjukus otsustele koolis positiivselt seotud nende teadmiste tasemega (Rootsi, Slovakkia, Eesti, Tšehhi ja Venemaa). Ülejäänud riikides, kus on demokraatlik koolikeskkond, mõjub see teadmiste tasemele pigem pärssivalt (Korea Vabariik, Taiwan, Poola, Sloveenia, Leedu, Läti) või ei mõjuta seda (Soome, Taani, Inglismaa). Siiski polnud enamikul juhtudel tegu statistiliselt olulise seosega, mida võib tõlgendada nii, et õpilaste kaasatus otsustamisse koolis pole saavutustaseme arvestatav mõjutaja.

Tabel 5.11. Õpetajate arvamus õpilaste mõjust otsustele koolis ja õpilaste teadmiste tase.

Riik	Keskmine õpilaste teadmiste tase koolides, kus õpilaste mõju otsustele koolis on õpetajate arvates:		
	Madal	Keskmine	Kõrge
Taani	584	570	585
Soome	577	574	578
Korea Vabariik	569	565	557
Taiwan	564	554	552
Poola	544	528	535
Rootsi	533	535	544
Sloveenia	521	512	512
Slovakkia	518	539	530
EESTI	517	525	534
Inglismaa	516	528	517
Leedu	514	501	494
Tšehhi	504	508	518
Venemaa	500	509	511
Läti	489	484	462

³ Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H. & Schulz, W. (2001) *Citizenship and education in twenty-eight countries: Civic knowledge and engagement at age fourteen*. Amsterdam: IEA

Järgmiseks analüüsime seost sõbraliku ja toetava klassikliima ning teadmiste taseme vahel. Tabelis 5.12 on toodud õpilaste keskmine teadmiste tase riigiti kolmel astmel, kus õpetajad hindavad klassikliima sõbralikkust kas madalaks, keskmiseks või kõrgeks. Näeme, et kümnes riigis neljateistkümnest kasvab õpilaste teadmiste tase klassikliima sõbralikkuse kasvades. Kõigis riikides on kõrge klassikliima sõbralikkusega koolides õpilaste teadmiste tase parem kui madala klassikliima sõbralikkusega koolides; enamiku riikide puhul on seos ka statistiliselt oluline. Üldisest mustrist hälbib vaid Leedu, kus kõige madalama keskmise teadmiste tasemega õpilased on nendes koolides, kus klassikliima on kõige sõbralikum. Niisiis näitab uuring, et klassikliima sõbralikkus mõjutab õpilaste teadmiste taset positiivselt.

Tabel 5.12. Õpetajate hinnang klassikliima sõbralikkusele ja õpilaste teadmiste tase

Riik	Keskmine õpilaste teadmiste tase koolides, kus klassikliima sõbralikkus on:		
	Madal	Keskmine	Kõrge
Soome	567	579	582
Korea Vabariik	560	569	568
Taani	555	592	592
Taiwan	555	553	566
Poola	528	539	542
Rootsi	525	536	554
Slovakkia	522	537	526
Sloveenia	511	518	519
Leedu	501	514	490
Tšehhi	498	504	534
EESTI	495	527	545
Venemaa	495	515	512
Inglismaa	483	513	570
Läti	461	480	497

Tervikuna näitasid ICCS 2009 tulemused, et õpilasi kaasaval demokraatlikul koolikeskkonnal ei ole reeglina positiivset mõju õpilaste teadmiste tasemele, pigem on seos negatiivne. Samal ajal on õpilaste teadmiste tasemele positiivne mõju soodsal õpikeskkonnal, mis väljendus sõbralikus klassikliimas. Niisiis, kui eesmärgiks on targad lapsed, tuleks koolidemokraatia arendamise asemel pöörata tähelepanu hoopis sõbralikule õpikeskkonnale.

6. DEMOKRAATIA PÕHIVÄÄRTUSED

6.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest

Selles peatükis võtame vaatluse alla demokraatia, inimõiguste ja võrdsete võimalustega seotud väärtused ja hoiakud. Täpsemalt uurime:

- Mil määral toetavad õpilased demokraatia baasväärtusi?
- Mil määral toetavad õpilased soolist võrdõiguslikkust?
- Kuivõrd nõustuvad õpilased rahvusgruppide õigustega?
- Mil määral pooldavad õpilased immigrantide õigusi?

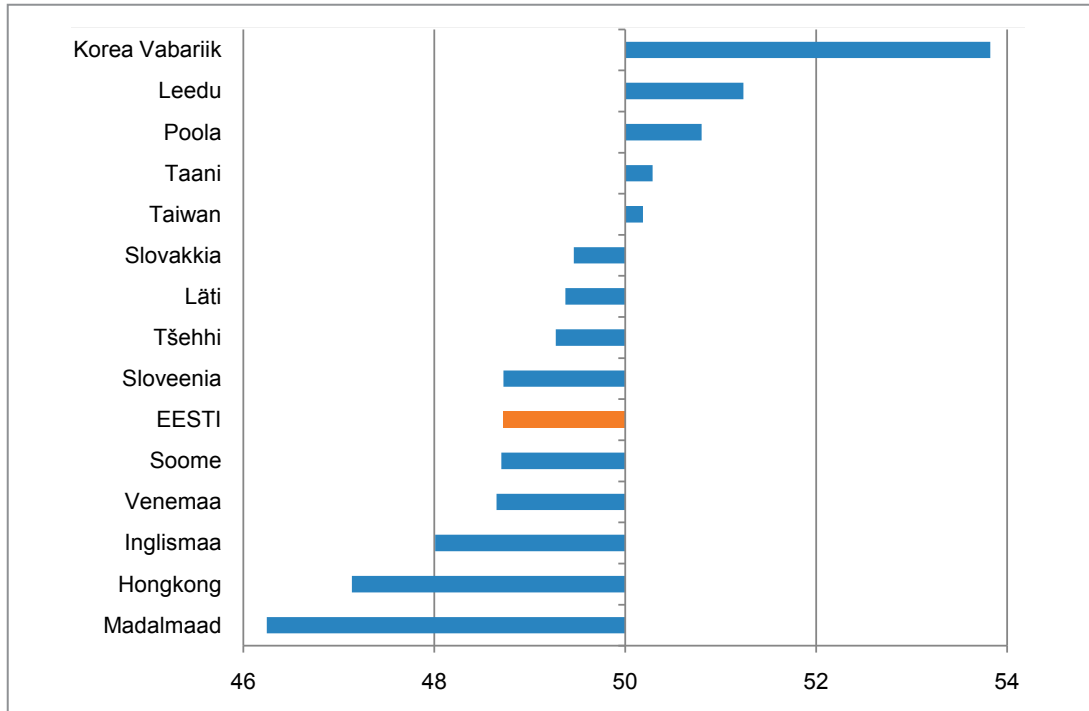
Nagu kõigi väärtuste ja hoiakute puhul, kasutati ka siin neljapallist Likerti skaalat, kus vastaja valis tema seisukohaga enim sobiva variandi. Ühe teema kohta käivad väited olid koondatud ühte küsimusse, mille juhatas sisse tutvustav lause. Üks tüüpiline küsimuse sõnastus nägi välja niimoodi:

Inimesed kolivad järjest enam ühest riigist teise. *Kuivõrd oled Sa nõus järgmise väidetega sisserännanute ehk immigrantide kohta?* (Palun tee igas reas linnuke vaid ühte kasti)

	<i>Täiesti nõus</i>	<i>Nõus</i>	<i>Pole nõus</i>	<i>Pole üldse nõus</i>
Immigrantidel peaks olema võimalus jätkata oma keele kasutamist	1	2	3	4

6.2. Demokraatia kui ühiskonnakord

Selleks, et üldistatult võrrelda eri maade noorte suhtumist demokraatia põhiväärtustesse ja -printsipidesse, koostati viie küsimuse alusel demokraatiaväärtuste teemaskaala. Nagu näha allolevalt jooniselt, on toetus demokraatiale rahvusvahelisest keskmisest kõrgem väga erinevate demokraatiatraditsioonidega ja kultuuriga maades. Mõnevõrra üllatavalt jäävad pikaajalised demokraatiad nagu Inglismaa ja Madalmaad rahvusvahelisest kesknivoost allapoole, esikohal on aga Korea Vabariik, kus stabiilne demokraatia saavutati alles 1987. aastal. Eesti tulemus on sarnane meie naaberriikidega ning on mõnevõrra madalama rahvusvahelisest keskväärtusest.

Joonis 6.1. Skaala DEMVAL. Toetus demokraatia põhiväärtustele, skaalapunktides

Vaatamata riikidevahelistele erinevustele on toetus demokraatia tuumväärtustele kõrge kõigi maade õpilaste seas ning riikidevaheline varieeruvus väike. 98% õpilastest nõustub, et igaühel peaks olema õigus vabalt arvamust avaldada, 95% pooldab lugupidamist igaühe poliitiliste õiguste vastu, 94% leiab, et kodanikud peaksid vabalt saama endale juhte valida, ja 92% nõustub, et inimesed peaksid saama protestida, kui mingi seadus tundub neile ebaõiglane. Kuigi poliitiline protest on viimastel aastatel muutunud demokraatlikus ühiskonnas tavaliseks, arvab 89% teismelistest, et protest ei tohiks kunagi muutuda vägivaldseks (Eestis oli sel seisukohal 93% vastajaist).

Üksmeel ei valitsenud siiski kõigi demokraatlikku ühiskonnakorraldust puudutavate väidete osas. Näiteks polnud õpilased väga ühtsed selles, kas ametikohtade jagamist oma sugulastele tuleks taunida. Peamiselt Ladina-Ameerika riikides, aga ka Koreas ja Norras, olid õpilased tolerantsemad sugulaste töölevõtmise osas. Lisaks polnud Ladina-Ameerikas üksmeelset vastuseisu olukorrale, kus ajalehed kuuluvad ühele omanikule ning kus valitsust pole lubatud avalikult kritiseerida. Eesti tulemused olid enamiku väidete puhul üpris sarnased rahvusvahelistele näitajatele (vt tabel 6.1).

Mitu demokraatia põhijooni käsitlevat väidet olid ka CIVED 1999 uuringus. Eesti kui siirdeühiskonna jaoks on huvitav uurida, kuidas on kümne aastaga teismeliste arusaamad muutunud. Allolev tabel näitab, et enim on kasvanud noorte toetus kodanike aktiivsele sekkumisele ja kodanikuõigustele, samas on korrupsiooni ohtude tajumine täna tagasihoidlikum. Väidet „poliitilistel liidritel ei tohiks olla lubatud anda riigiametis tööd oma pereliikmetele“ toetas 2009. a aga isegi väiksem hulk õpilasi kui 1999. a. Kui Eestis nõustus selle väitega 77% vastajaist, siis Soomes oli neid 86% ja Taiwanis koguni 93%.

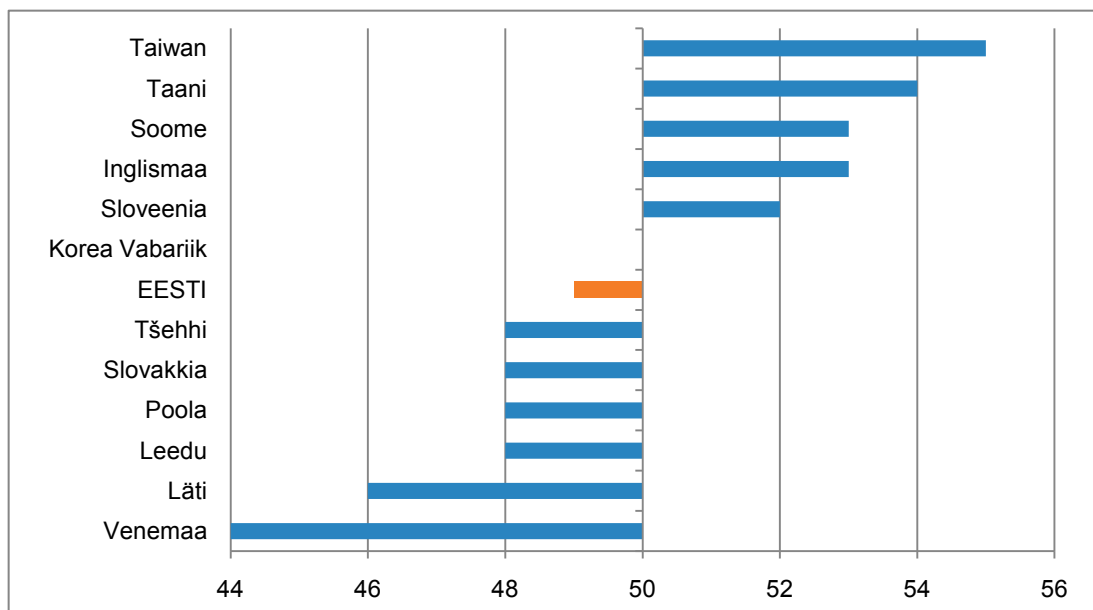
Tabel 6.1. Toetus kodanikuõigustele ja -vabadustele. % vastajaist, kes olid väitega „täiesti nõus“ ja „nõus“

Väide	1999 Eesti	2009 Eesti	2009 uuringu keskmine
igapähe olgu õigus vabalt avaldada oma arvamust	79	99	98
poliitikud ei tohiks anda riigiametis tööd oma pereliikmetele	85	77	68
üks ettevõtte või valitsus ei tohiks omada kõiki ajalehti	80	80	73
kõigi inimeste poliitilisi ja sotsiaalseid õigusi tuleks austada	63	96	95
inimestel peaks olema vabadus avalikult valitsust kritiseerida	69	74	78
kõigil kodanikel peaks olema vabadus valida oma juhte	79	92	94
inimesed peaksid saama protestida ebaõiglaste seaduste vastu	66	90	92
erinevus vaeste ja rikaste sissetulekutes peaks olema väike	73	77	78

6.3. Sugupoolte võrdõiguslikkus

IEA varasemad uuringud (1971 ja 1999) tuvastasid, et tervikuna noored pooldavad naiste ja meeste võrdset kohtlemist. Kõrgema inimarenguga ja turvalisema tööturuga maades oli toetus soolisele võrdõiguslikkusele kõrgem. Samas erines poiste ja tüdrukute suhtumine märgatavalt ja süsteemselt – kõigis maades ja mõlemas uuringus toetasid tüdrukud võrdõiguslikkust tugevamini kui poisid.

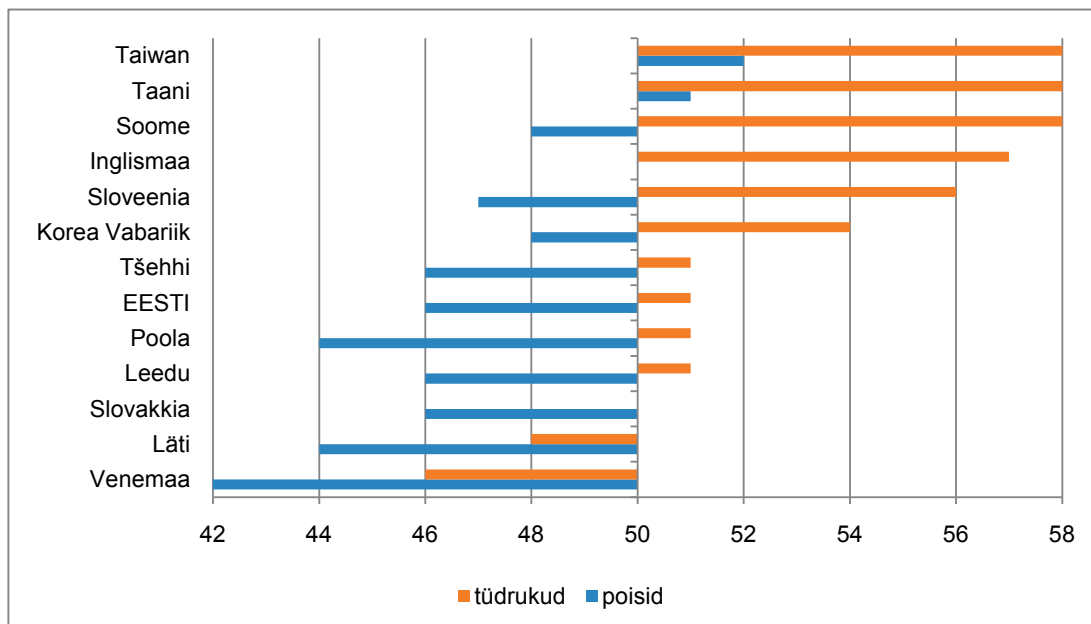
2009. a uuringus osalenud 38 riigi seas oli toetus soolisele võrdõiguslikkusele kõrgeim (54 või enam skaalapunkti) Taiwanis, Taanis, Inglismaal, Iirimaa, Hispaanias ja Rootsis. Madalaimat toetust (44 punkti või vähem) näitasid Dominikaani Vabariik, Indoneesia, Venemaa ja Tai. Seega paistab seos kõrge inimarengu ja soolise võrdõiguslikkuse väärtustamise vahel jätkuvalt paika pidavat.

Joonis 6.2. Skaala **GENEQL**. Toetus soolisele võrdõiguslikkusele, skaalapunktides

Ka erinevused poiste ja tüdrukute suhtumises on säilinud – mitte üheski riigis polnud poiste toetus naiste võrdsetele võimalustele sama kõrge kui tüdrukutel. Keskmiselt oli poiste skaalanäitaja 6 punkti tüdrukute omast madalam, ent Soomes, Sloveenias, Taanis, Rootsis ja Norras oli vahe poiste ja tüdrukute suhtumises veelgi suurem. Eestis oli kõnesolev erinevus 5 punkti, seega lähedane keskmisele.

Varasemates uuringutes¹ avaldasid Eesti vene õppekeelega koolide noored naiste õigustele madalamat toetust, see erinevus on säilinud ka praegu (skaalapunkte vene koolidel 45, eesti koolidel 50).

Joonis 6.3. Poiste ja tüdrukute toetus soolisele võrdõiguslikkusele, skaalapunktides

¹ Toots, A., Idnurm, T., Ševeljova, M. (2006) Noorte kodanikukultuur muutuvus ühiskonnas. Tallinn.

ICCS 2009 küsitlus sisaldas seitset väidet, mis olid ka 1999. a CIVED uuringus. See lubab noorte hoiakuid analüüsida detailsemalt ka ajalises võrdluses. Tervikuna on hoiakud muutunud võrdõiguslikkust toetavamaks. Eriti silmanähtav on progress naiste poliitilist osalust ja tööturukohtlemist puudutavates küsimustes, kus kümme aastat tagasi oli kõhklemist ja vastuseisu arvestataval määral. Nüüd arvab vaid 8% 15-aastastest noortest, et naised peaksid poliitikast kõrvale jääma; tõsi, kolmandik noortest usub siiski, et liidriteks sobivad mehed paremini kui naised.

Tabel 6.2. Toetus naiste ja meeste võrdsetele võimalustele. % vastajaist, kes olid väitega „täiesti nõus“ ja „nõus“

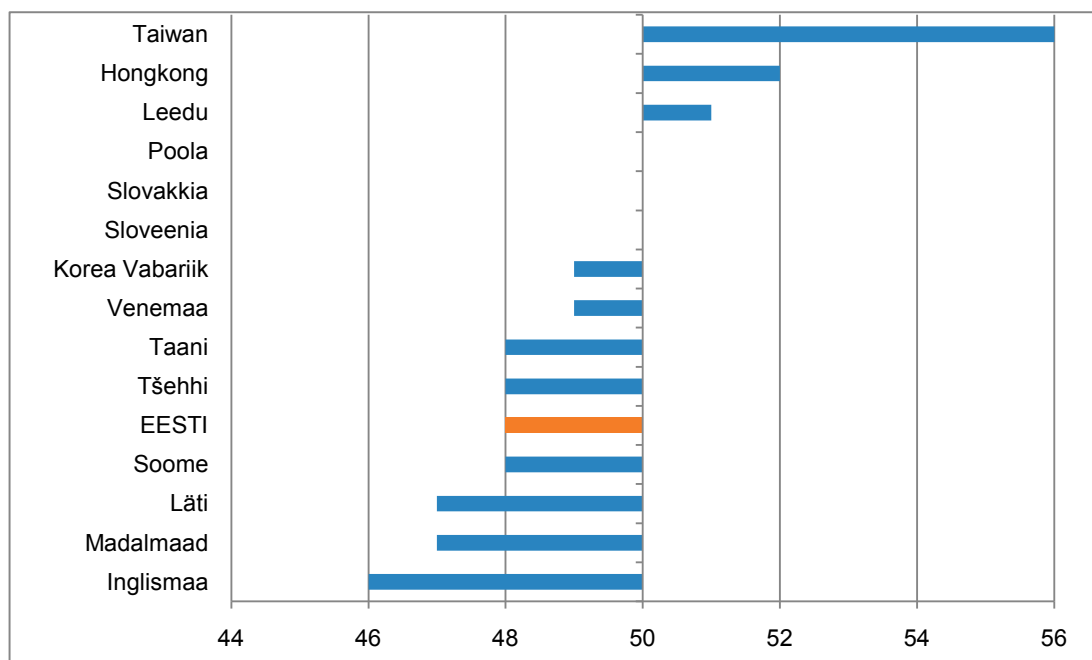
Väide	1999 Eesti	2009 Eesti
Meestel ja naistel peaks olema võrdne võimalus osaleda valitsemises	88	97
Meestel ja naistel peaksid kõiges olema võrdsed võimalused	91	91
Naised peaksid jääma poliitikast kõrvale	13	8
Kui töökohti pole piisavalt, siis peaks meestel olema neile rohkem õigust	31	23
Mehed ja naised peaksid saama võrdse töö eest võrdset palka	87	91
Mehed sobivad poliitilise liidri ametisse paremini kui naised	42	36

6.4. Immigrantide õigused

Tänapäeval on enamik ühiskondi mitmerahvuselised, kusjuures rahvuslik kirjusus võib olla kujunenud kauges minevikus või olla viimaste kümnendite rahvastikurände tagajärg. See põhjustab ka riikidevahelisi erinevusi suhtumises rahvusvähemustesse ja immigrantidesse. Teisalt kuulub lugupidav suhtumine sisserännanute legitiimsetesse õigustesse demokraatia põhikriteeriumide hulka; toetavat suhtumist kõigi vähemusgruppide õigustesse olenemata nende rassilisest või etnilisest iseloomust peetakse demokraatia küpsuse mõõdupuuks. Eesti ühiskonnas on sisserände ja rahvusvähemuste teema olnud poliitiliselt tundlik; see on avaldanud mõju ka noorte (eriti mitte-eesti noorte) hoiakutele ja arusaamadele. Samas on sisserändajate teema Eestis ka omamoodi spetsiifiline, sest 93% uuringus osalenud õpilastest on sündinud Eestis. Käesoleva küsitluse põhjal ei saa täie kindlusega otsustada, kas eestivene noored näevad end pigem immigrantide või rahvusvähemusena; küll aga näeme suuri erinevusi eestikeelsete ja venekeelsete koolide õpilaste hoiakutes.

Mõõtmaks õpilaste suhtumist immigrantide õigustesse koostati viis väidet, mille põhjal moodustati vastav teemaskaala. Õpilased, kelle individuaalne skaalaväärtus oli vähemalt 50 skaalapunkti, nõustusid tõenäoselt kõigi viie väitega, millest skaala moodustati. (Väiteid saab lugeda lisas 1). Küsimused immigrantide õiguste kohta olid sõnastatud nii, et need mõõdaksid suhtumist sisserändajatesse üldse, mitte ainult immigrantidesse küsitlusele vastanud õpilase kodumaal. Niimoodi püüti arvestada seda, et ühtedes riikides on sisserännanute osakaal kõrge, teistes aga väga madal. Vaadates riikide asetust alltoodud skaalal, tuleb siiski väita, et õpilased andsid vastuseid just oma kodumaa olustikust lähtudes, mitte abstraktselt kontsepti

suhtes, nagu ICCS uuringu disainijad kavatsesid. Nii on toetus sisserännanute õigustele madalam nendes Euroopa riikides, kus immigrantide osakaal on kõrge ning kus pinged on toonud kaasa koguni vägivaldpuhanguid, nt Belgias, Inglismaal, Madalmaades, Šveitsis, Lätis. Seevastu Ladina-Ameerika riikides, kust palju välja rännatakse, olid õpilased immigrantide õiguste suhtes kõige toetavamad. Positiivsed hoiakuid näitasid ka Hongkongi ja Taiwani õpilased, kus ränne seostub ehk pigem majanduskasvu ja avatuse kui võimalike rahvuslike või usuliste pingetega.

Joonis 6.4. Skaala **IMMRGHT**. Toetus immigrantide õigustele, skaalapunktid

Tervikuna on noored sisserännanute õiguste suhtes positiivselt meelestatud. Konkreetsetest väidetest olid noored enim päri sellega, et immigrantide lastel peaks olema samad haridusvõimalused kui teistel – seda toetas 92% kõigi maade vastajaist. Kõige vähem toetust (60%) kogus väide, et juhul kui töökohti pole piisavalt, tuleks sisserännet piirata. Eesti noorte hoiakud sarnanesid nendes küsimustes rahvusvaheliste tulemustega. 93% nõustus sellega, et kõigil oleks võrdsed haridusvõimalused, 56% aga pooldas immigratsiooni piiramist töökohtade napuse korral.

Kuna sisserännanute õigusi mõõtvatest väidetest oli viis kasutusel juba 1999. aastal, siis võimaldab see analüüsida ka suhtumise muutumist ajas. Kümne aastaga on Eesti õpilaste suhtumises näha suuremaid erinevusi ja toetus sisserännanute õigustele on tervikuna pigem kahanenud. Näiteks on vähenenud nende noorte osakaal, kes pooldavad immigrantide õigust hääletada valimistel, säilitada oma kombed, keel ja elustiil. Mõnes mõttes on teismeliste hoiakud ka vastuolulised, sest 84% neist pooldab, et immigrantidel oleks kõik samad õigused, mis teistelgi. Kui väide käib aga mõne konkreetse õiguse kohta, kahaneb toetusprotsent märgatavalt.

Tabel 6.3. Toetus immigrantide sotsiaalsetele, poliitilistele ja kultuurilistele õigustele. % Eesti vastajaist, kes olid väitega „täiesti nõus“ ja „nõus“

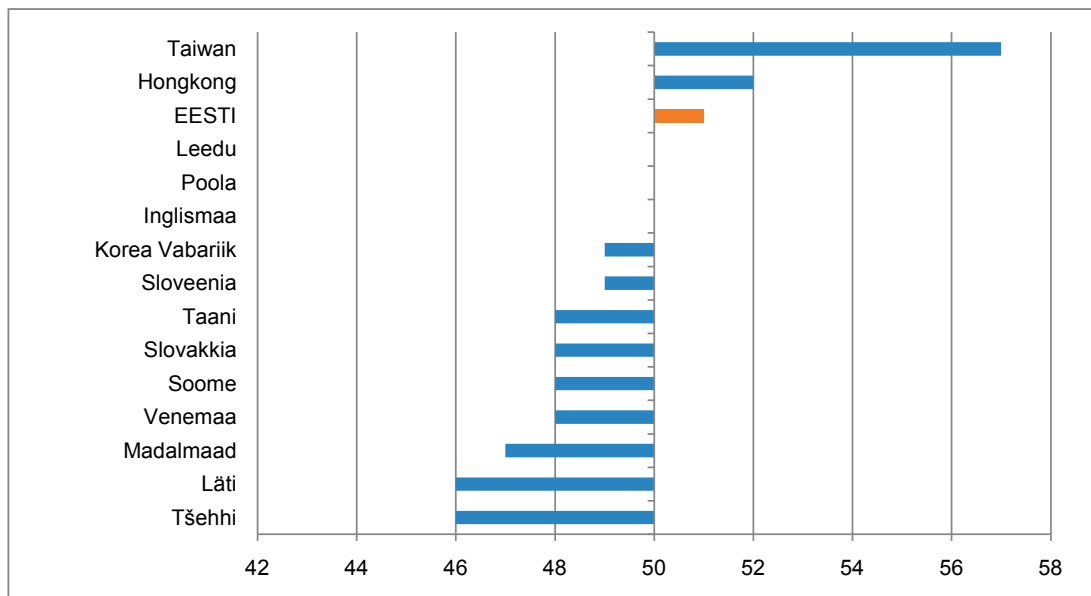
Sisserännanutel peaks olema ...	1999	2009
samad võimalused haridusele nagu teistel lastel	93	93
kõik samad õigused mis teistelgi selles riigis	79	84
võimalus hääletada valimistel, kui nad on elanud sel maal aastaid	80	76
võimalus säilitada oma kombed ja elustiil	81	75
võimalus jätkata oma keele kasutamist	77	61

Kooskõlas varasemate uuringutega, sh CIVED 1999-ga, leidis kinnitust see, et tüdrukud on sisserännanute õiguste suhtes toetavamad kui poisid. Suuremad olid poiste-tüdrukute erinevused Soomes, Austrias, Rootsis, Šveitsis, Sloveenias ja Küprosel (4–5-punktiline vahe). Eestis oli vahe sama, mis rahvusvaheline keskmine, st tüdrukute toetus immigrantide õigustele oli 2 skaalapunkti võrra kõrgem kui poistel.

Suurem (6 skaalapunkti) oli erinevus suhtumises immigrantidesse Eesti erineva õppekeelega koolide laste vahel. Ootuspäraselt oli vene õppekeelega koolides toetus kõrgem, mis avaldus ka vastustes konkreetsetele väidetele. Nt polnud 57% venekeelsete koolide õpilastest nõus sellega, et töökohtade nappuse tõttu piirataks sisserännet; eestikeelsetes koolides oli sama meelt vaid 41% vastajatest. Veelgi tundlikum teema näib olevat immigrantide õigus säilitada oma keel, kus eesti- ja venekeelsete koolide vastused erinesid koguni 35% võrra (eestikeelsetes koolides nõustus 54%, venekeelsetes 89%). Seega võib väita, et avalikud debadid ja nn kuumad teemad mõjutavad 14–15-aastaste noorte hoiakuid tugevalt. Niisugust järeldust kinnitab ka see, et mõnedes teistes väidetes, mis pole Eesti jaoks nüüdisajal nii põletavad (hääleõigus, õigused üldiselt), polnud tulemused kooli õppekeelest nii tugevas sõltuvuses.

6.5. Rahvusgruppide õigused

ICCS küsimustik sisaldas viit küsimust, mis mõõtsid hoiakuid riigis elavate rahvusgruppide suhtes. Nende põhjal moodustati taas teemaskaala. Õpilane, kelle skaalaskoor oli vähemalt 50, nõustub 50% tõenäosusega kõigi viie väitega. Kõigis maades nõustus kõige suurem hulk õpilasi (93%) sellega, et kõigil rahvusrühmadel peaks olema võrdsed võimalused saada head haridust; kõige vähem (72%) toetati väidet, et kõigi rahvusgruppide esindajaid peaks õhutama osalema valimistel. Eestis oli toetus mõlemale väitele rahvusvahelisest keskmisest mõnevõrra kõrgem (vastavalt 97% ja 78%), mis peegeldab ka tõsiasja, et kogu rahvusgruppide teemaskaalal oli Eesti rahvusvahelisest keskmisest kõrgemal.

Joonis 6.5. Skaala **ETHRGHT**. Toetus rahvusgruppide õigustele, skaalapunktides

Kõrgem oli toetus rahvus- ja rassigruppide õigustele Ladina-Ameerika ja Aasia maades. Euroopa riikide seas olid näitajad üpris varieeruvad – nt Norras, Rootsis, Luksemburgis ja Iirimaa ületasid need rahvusvahelist kesknivood, Küprosel, Tšehhis, Lätis ja Maltal jäid aga enam kui 3 punkti alla rahvusvahelist kesktaset. Kuna muster on siin kirjum kui immigrante puudutavate hoiakute osas, siis on ka keerulisem seletusi pakkuda. Isegi Eesti puhul on raske seletada, miks suhtuvad Eesti noored rahvusrühmade õigustesse palju positiivsemalt kui immigrantide õigustesse. Huvitav tulemus on seegi, et eestikeelsete koolide õpilased on rahvusrühmade õiguste suhtes toetavamad kui venekeelsete koolide noored, viimased aga toetavad rohkem immigrantide õigusi. Toetus rahvusrühmade õigustele on venekeelsete koolide õpilaste seas koguni madalam rahvusvahelisest keskmisest. Võimalik, et venekeelsete koolide õpilased tajuvad ennast ja oma vanemaid pigem immigrantide kui sarnase etnilise kuuluvusega kogukonnana.

Konkreetsete küsimuste lõikes näeme eesti ja vene õppekeele koolide vahel mitut sarnasust, kuid ka tähelepanu vääri vaid erinevusi. Ühtlaselt väga kõrge (üle 90%) on toetus õigusele saada head haridust ja tööd rahvuslikust kuuluvusest olenemata. Üllatav on aga see, et venekeelsete koolide õpilased hindavad madalamalt kooli rolli rahvusliku lugupidamise kasvatamisel. Eestikeelsetes koolides nõustus 91% vastajaist sellega, et kool peaks õpetama lapsi kõigist rahvusrühmadest lugu pidama, venekeelsetes koolides oli sellel seisukohal 82% kaheksanda klassi õpilastest. Umbes sama suur vahe oli nõustumises väitega, et kõigil rahvusrühmadel peaksid olema võrdsed õigused ja kohustused (eestikeelne kool 99%, venekeelne kool 88%).

Nii nagu suhtumises immigrantide õigustesse, on ka siin tütarlapsed poistest positiivsemalt meelestatud. 38 riigi hulgas polnud ühtki, kus poiste toetus rahvusgruppide õigustele ületaks tüdrukute oma (Taanis ja Colombias oli see võrdne). Suurim sooline erinevus (poiste kahjuks) oli Soomes, Rootsis ja Küprosel. Need on samad riigid, mis paistsid silma suure soolise lõhega ka sisseerännanute õiguste osas. Eestis on poiste ja tüdrukute erinevus 3 skaalapunkti, mis on sarnane rahvusvahelisele näitajale (2 skaalapunkti).

Uurides suhtumise muutust rahvusgruppide õigustesse Eestis kümne aasta jooksul, näeme toetavate hoiakute tugevnemist kõigi viie väite puhul; seejuures on toetusprotsent väga kõrge. See tendents väärib tähelepanu, arvestades, et toetus immigrantide õigustele on kümne aastaga hoopis langenud.

Tabel 6.4. Toetus rahvusgruppide sotsiaalsetele, poliitilistele ja kultuurilistele õigustele. % vastajaist, kes olid väitega „täiesti nõus“ ja „nõus“

Väide	1999 Eesti	2009 Eesti
Võrdne võimalus saada head haridust	94	97
Võrdne võimalus saada head tööd	85	94
Kõigil rahvusrühmade liikmeil peaks olema võrdsed õigused ja kohustused	-	92
Kool peaks õpetama kõigist rahvusrühmadest lugu pidama	88	90
Kõigi rahvusrühmade liikmeid peaks julgustama valimistel kandideerima	75	78

7. DEMOKRAATIA INSTITUTSIOONID JA KAASATUS

7.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest

Selles peatükis võtame vaatluse alla noorte hoiakud peamiste demokraatia institutsioonide suhtes ja nende institutsioonidega seotud käitumismustrid. Täpsemalt otsime vastuseid järgmistele küsimustele:

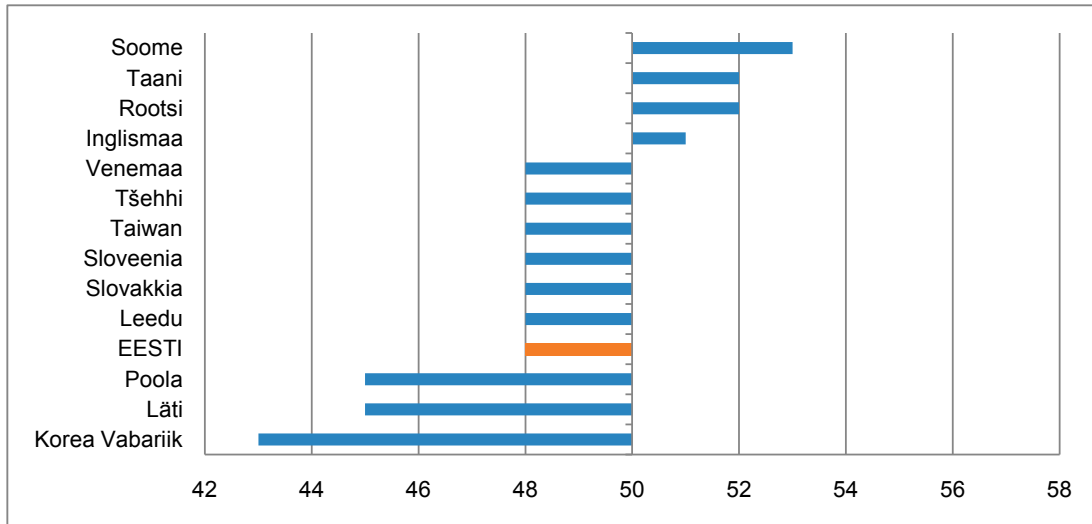
- Mil määral noored usaldavad võimu- ja valitsemisinstitutsioone?
- Millised on teismeliste hoiakud erakondade suhtes?
- Kui oluliseks peavad noored osalemist valimistel?
- Milline on noorte osalus kodanikuühiskonnas?
- Kuidas näevad noored kodaniku rolli täiskasvanuna? Milline on nende suhtumine rahvusriiki?

Hoiakute ja käitumisvalmiduse mõõtmiseks kasutati tavapäraselt 4-pallist Likerti skaalat, kus vastajal tuli märkida, mil määral ta väitega nõustub või kui suure tõenäosusega ta tulevikus midagi teeb. Kaasatust erinevatesse tegevustesse mõõdeti 3- või 4-palliste skaaladega. Sel juhul tuli vastajal märkida, kui sageli ta mainitud tegevusse on haaratud.

7.2. Usaldus institutsioonide vastu

Avalikkuse usalduse mõõtmisega on poliitikateadus tegeleenud juba üle 50 aasta. Mitu kaas-aegset uuringut (sh *World Values Survey*) näitavad usalduse järkjärgulist kahanemist, mida on seletatud kodanike haridustaseme, autonoomia ja kriitikameele tõusuga. Väiksemat usaldust valitsemisinstitutsioonide vastu on seostatud ka režiimisiirdega¹. See tees leidis kinnitust ka IEA CIVED 1999 uuringus, kus postkommunistliku Ida-Euroopa noored toetasid valitsust, parlamenti ja teisi võimuinstitutsioone vähem kui Lääne-Euroopa teismelised. 2009. a uuringus oli see erinevus vanade ja noorte demokraatiate vahel säilinud – Skandinaavia maades oli usaldus üle rahvusvahelise keskmise, Ida- ja Kesk-Euroopas aga alla keskmise.

¹ Klingemann, H. (1999) Mapping support in the 1990s: A global analysis. In P.Norris (ed.) *Critical citizen: Global support for democratic governance*, Oxford: Oxford University Press, pp. 40.44

Joonis 7.1. Skaala **INTRUST**. Usaldus institutsioonide suhtes, skaalapunktides

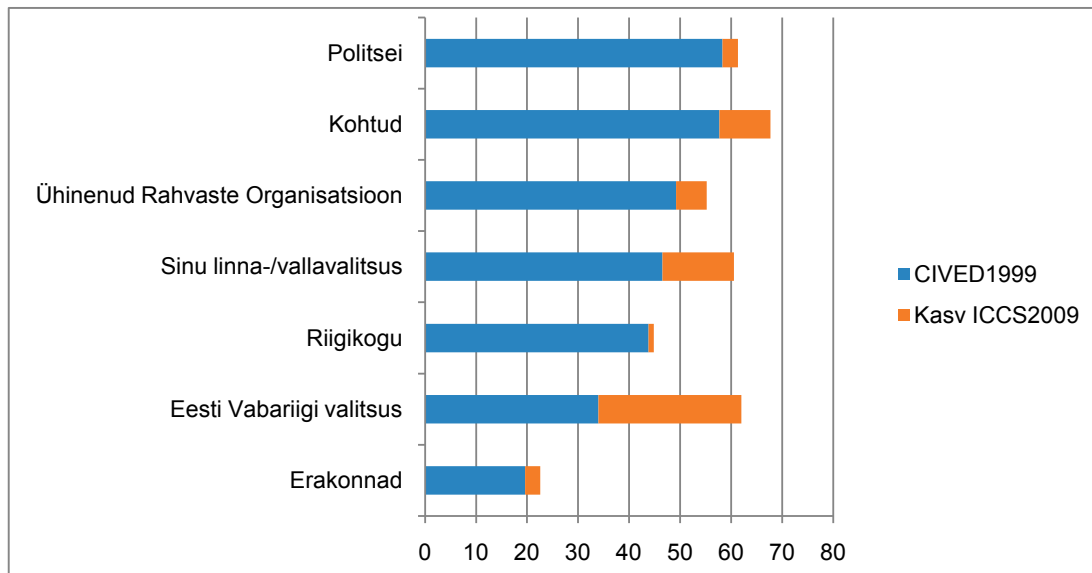
Üksikute institutsioonide lõikes on noorte hulgas ootuspäraselt usaldusväärseim kool, sellele järgnevad meedia ning valitsus. Oma riigi valitsust usaldas Soomes, Indoneesias, Liechtensteinis, Venemaal ja Tais üle 80% vastajatest; kõige vähem oli valitsuse toetajaid Kreekas (41%), Lätis (32%), Poolas (36%) ja Taiwanis (44%). Eesti õpilaste usaldus valitsuse vastu oli uuringu keskmisel tasemel – 62%.

Kõige vähem usaldavad teismelised, nii nagu täiskasvanudki, poliitilisi parteisid. Keskmiselt vaid 41% vastajaist ütles, et usaldab erakondi, Eestis oli see näitaja 23%, mis oli kogu uuringu üks madalaimaid. Enim (üle 60%) leidsid parteid toetust Indoneesias, Liechtensteinis, Soomes, Rootsis ja Tais.

Tabel 7.1. Kuivõrd sa usaldad järgmisi institutsioone? % õpilastest, kes vastasid „täiesti“ või „üpris palju“

Riik	Riigi valitsust	Poliitilisi parteisid	Meediat	Kooli	Inimesi üldiselt
Venemaa	88	51	41	84	51
Soome	82	61	80	76	76
Rootsi	73	60	54	64	67
Taani	72	56	56	74	68
Inglismaa	71	43	46	73	52
EESTI	62	23	54	71	58
Slovakkia	57	31	58	65	51
Sloveenia	56	45	64	68	71
Tšehhi	55	28	65	73	63
Leedu	54	33	67	80	66
Taiwan	44	26	43	71	51
Poola	36	23	52	63	58
Läti	32	25	65	73	58
Korea Vabariik	20	18	51	45	39

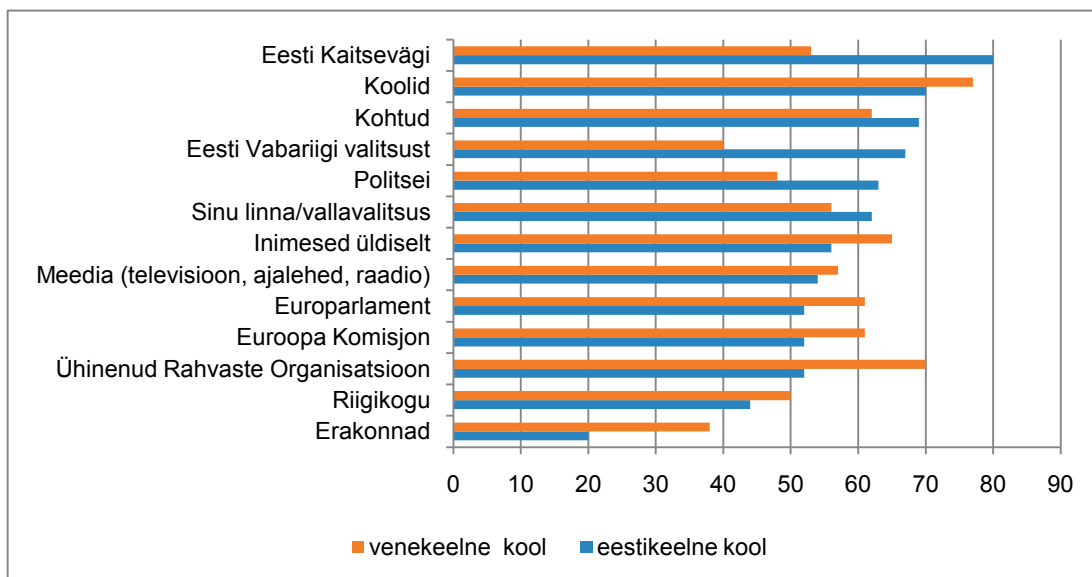
Vaadates usalduse muutumist Eestis kümne aasta jooksul, näib kinnitust leidvat väide, et demokraatia küpsemine avaldab positiivset mõju institutsioonide usaldusvärsusele. 1999. aastaga võrreldes on enim kasvanud noorte toetus täitevõimule (linna-/vallavalitsus +14%, Vabariigi Valitsus +28%) ning kohtutele (+10%).

Joonis 7.2. Kuivõrd Sa usaldad järgmisi institutsioone? % Eesti õpilastest

Soolist varieeruvust institutsioonide usaldamises üldjoontes pole; tüdrukud usaldavad mõnevõrra rohkem kooli, poisid aga Europarlament ja Euroopa Komisjoni. Üllatuslikult pälvib politsei suurema usalduse tüdrukute, meedia aga poiste hulgas.

Oluliselt suuremaid erinevusi institutsioonide usaldamises leiame eesti ja vene õppekeelega koolide vahel. Usaldus Kaitseväge, Vabariigi Valitsuse ning politsei vastu on märksa kõrgem eestikeelsete koolide õpilaste seas, venekeelsed õpilased usaldavad aga eestikeelsetest rohkem Euroopa ja rahvusvahelisi organisatsioone. Usaldus erakondade vastu on venekeelsete noorte seas ligi kaks korda kõrgem.

Joonis 7.3. *Kuivõrd Sa usaldad järgmisi institutsioone? % õpilastest, kes vastas „täiesti“ või „üpris palju“*

7.3. Suhtumine erakondadesse

2009. a uuringus olid teismeliste suhted poliitiliste erakondadega varasemast põhjalikuma käsitluse all. Lisaks üldisele usaldusele küsiti osalejatelt ka seda, kas mõni partei sümpatiseerib neile rohkem kui teised. Keskmiselt pooltel 14-aastastest on juba oma parteiline eelistus, kuid riikidevahelised erinevused on selles osas suured. Dominikaani Vabariigis, Indoneesias, Malta ja Mehhikos oli parteiline eelistus olemas enam kui kahel kolmandikul vastajaist; Taiwanis, Tšehhis, Korea Vabariigis, Inglismaal, Leedus ja Lätis aga vaid ühel kolmandikul. Eestis on parteiline eelistus 53% kaheksanda klassi õpilastest, seejuures eestikeelsete koolide õpilastest 55% ja venekeelsete koolide õpilastest 43%. Samas on venekeelsete koolide õpilaste kiindumus tugevam ja konkreetsem – nendest, kel parteiline eelistus olemas, tunnistas 23% venekeelsete ja 19% eestikeelsete koolide vastajaist, et pooldab seda erakonda tugevasti. Olulist soolist erinevust parteiliste eelistuste väljakujunemisel pole.

Tabel 7.2. *Kui mõni erakond meeldib Sulle teistest rohkem, siis mil määral Sa seda erakonda pooldad? % õpilastest*

	Tugevasti	Mõnel määral	Natuke
Eesti kool	19	57	24
Vene kool	23	67	10
Poisid	22	59	19
Tüdrukud	17	58	25

Usaldus erakondade vastu ei ole kõikjal ühtemoodi seotud parteiliste eelistuste kujunemisega ega osalemisega partei noorteorganisatsioonides. Põhjamaad paistavad silma kõrgete usaldusnäitajatega, ent madalate osaldusnäitajatega; postkommunistlikele riikidele on aga üldiselt iseloomulik madal usaldus, kuid parteilise eelistuse olemasolu sellele vaatamata. Tõenäoliselt mõjutab noorte hoiakuid ja käitumist ka erakondade positsioon ja roll riigi poliitilises traditsioonis. Sellega võib seletada, miks näiteks Rootsi ja Soome on nii erinevate näitajatega.

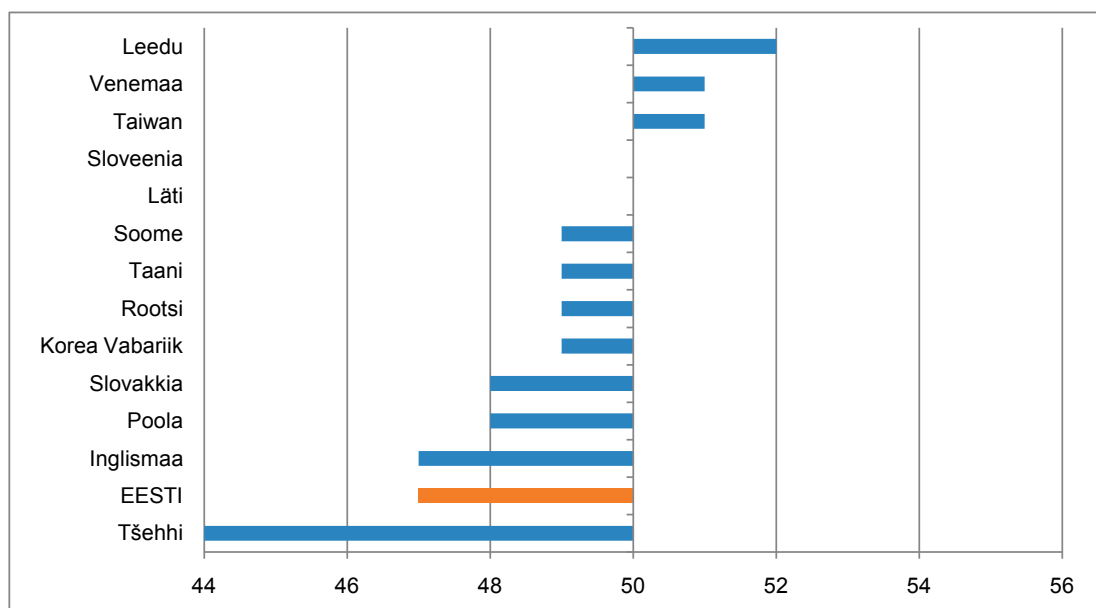
Tabel 7.3. Õpilaste suhtumine erakondadesse, %

Riik	Usaldab erakondi	Omab parteilist eelistust	Sh omab tugevat eelistust	Osaleb partei noorte-organisatsioonis	Astuks täiskasvanuna erakonda
Soome	61	27	5	3	12
Rootsi	60	55	13	7	18
Taani	56	50	17	4	19
Venemaa	51	58	20	11	37
Sloveenia	45	39	9	6	18
Inglismaa	43	33	7	15	19
Leedu	33	33	4	11	19
Slovakkia	31	32	3	6	16
Tšehhi	28	34	6	4	10
Taiwan	26	31	7	4	14
Läti	25	34	5	9	26
Poola	23	40	10	4	13
EESTI	23	53	10	9	15
Korea Vabariik	18	13	2	4	16

Eesti teismeliste kavatsus astuda mõne erakonna liikmeks on kümne aastaga teinud läbi mõningase muutuse. 1999. a kavatses täiskasvanuna erakonnaga liituda 11% tüdrukutest ja 20% poistest, 2009. a olid soolised vahed kadunud ja ühine näitaja moodustas 15%. Seega on tüdrukute huvi erakondliku tegevuse vastu aastatega kasvanud ja poiste oma kahanenud. Kõigil küsitlusaastatel näitasid venekeelsete koolide õpilased eestikeelsete koolidega võrreldes üles suuremat huvi parteilise liikmelisuse vastu, kusjuures see lõhe on kümne aastaga suurenenud ühelt protsendilt üheksani. Nii vastas 2009. a 22% venekeelsete koolide ja 13% eestikeelsete koolide õpilastest, et nad kavatsevad täiskasvanuna erakonda astuda. Samas praeguses parteilises kaasatuses (mõõdetuna osalusena partei noorteorganisatsioonis) on eestivenelased eestlastest passiivsemad (osalejate määr vastavalt 6% ja 9%).

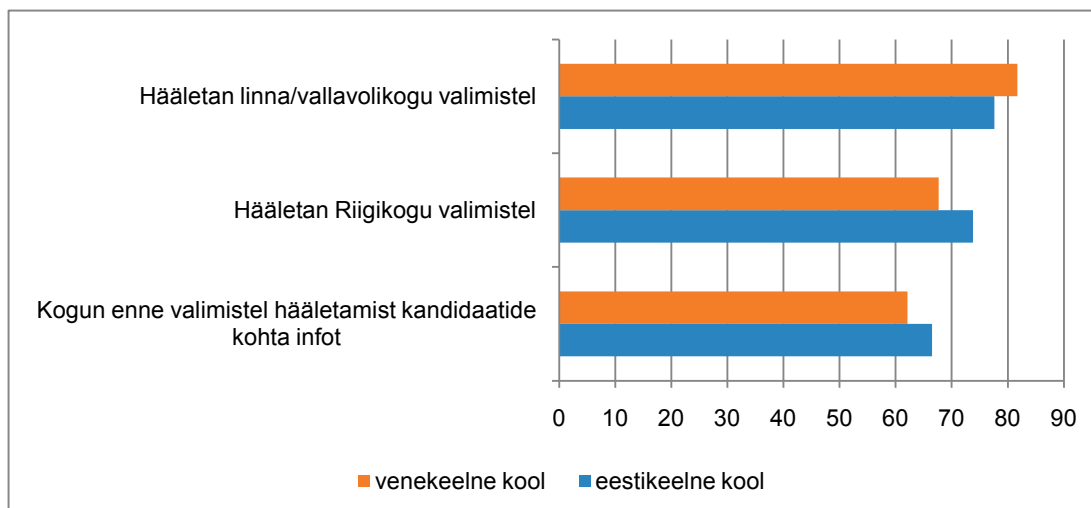
7.4. Valimised

Uurimaks noorte valimiskäitumist täiskasvanuna, küsiti, kas nad arvavad, et hääletavad kohalikel ja üldvalimistel, ning kas nende meelest on vajalik enne hääletamist end kandidaadi vaa-detega kurssi viia. Küsimustest loodi skaala keskväärtustega 50. Õpilane, kelle skaalaväär-tus on vähemalt 50, plaanib osaleda valimistel ja koguda enne hääletamist kandidaadi kohta infot. 82% kõigist uuringus osalenud õpilastest plaanib hääletada kohalikel valimistel ja 81% parlamendivalimistel. Kõrgeimad näitajad olid Ladina-Ameerikas, Tais ja Itaalias. Madalamad skaalaväärtused iseloomustasid aga Tšehhit, Belgiat ja Eestit.

Joonis 7.4. Skaala **ELECPART**. Õpilaste plaanitav hääletuskäitumine täiskasvanuna

Kuigi teiste maadega võrreldes näitavad Eesti noored valimistel hääletamise suhtes üles väiksemat entusiasmi, on riigisiselt olukord paranenud. 73% kavatses hääletada Riigikogu valimistel, mis on 10% kõrgem kui sama näitaja 1999. a. Ühtlasi ületab noorte planeeritav valimisaktiivsus tegeliku valimisaktiivsuse, mis 2011. a Riigikogu valimistel oli 64%. Kohalikul valimistel on populaarsemad venekeelsete koolide õpilaste seas, Riigikogu valimised aga eestikeelsetes koolides (joonis 7.5). Arvamused selle kohta, kas enne hääletamist tuleks kandidaatide kohta infot koguda, on eestikeelsete ja venekeelsete õpilaste vahel ühtlustunud. Venekeelsete koolide õpilaste seas on seda vajalikuks pidavate vastajate osakaal kasvanud peaaegu kaks korda võrreldes CIVED 1999 uuringuga (1999. a 34% ja 2009. a 62%). Eesti-keelsete koolide õpilaste huvi kandidaatide vastu on aga langenud 73%-lt 67%-le.

Joonis 7.5. Õpilaste planeeritav osalemine valimistel täiskasvanuna. % õpilastest, kes kindlasti või tõenäoliselt teeksid seda

Lisaks hääletamisele on võimalik valimistel veel mitut moodi kaasa lüüa – nt kandideerides ise rahvaesindajaks või abistades kampaania läbiviimisel. Kõike valimistega seonduvat liigitatakse poliitikateadustes konventsionaalsete käitumisvormide alla; samasse kuulub ka liikmelisus poliitilistes organisatsioonides, nagu erakonnad ja ametiühingud. Mõõtmaks sellelaadset õpilaste planeeritavat poliitilist osalust konstrueeriti skaala väidetest, mille kohta tuli vastajal märkida, kui suure tõenäosusega ta täiskasvanuna neid samme astuks:

- Abistan kandidaati või parteid valimiskampaania ajal
- Astun erakonda
- Astun ametiühingusse
- Kandideerin kohalikel valimistel valla- või linnavolikokku.

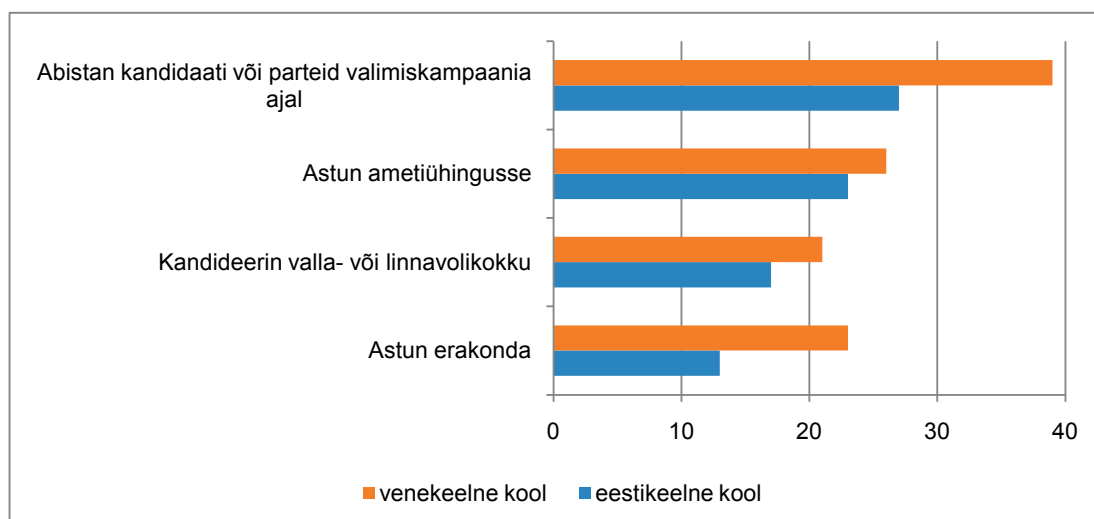
ICCS 2009 uuringu keskmisest (50) kõrgem tulemus oli Colombia (53), Dominikaani Vabariigi (57), Indoneesia (56), Mehhiko (54), Paraguay (55) ja Tai (55) õpilastel. Madalaim tulemus oli Belgia (45), Tšehhi (45) ja Korea Vabariigi (46) õpilastel. Tšehhi ja Belgia oli madalate näitajatega ka hääletamishoiakute skaalal; Venemaa seevastu oli mõlemal juhul üle rahvusvahelise keskmise. Eestis jäi toetus poliitilisele osalusele 49 skaalapunktiga natuke alla rahvusvahelist keskmist, hääletamishoiakute osas aga jäi meie tasemeks 47 palli.

Kõigis riikides ületas poiste planeeritav poliitiline aktiivsus tüdrukute oma, kuigi erinevused polnud väga suured. Eesti puhul on poiste näitaja vaid ühe palli võrra tüdrukute omast kõrgem. Meenutagem, et ühe skaalasse kuuluva väite („Astuksin erakonda“) puhul oli soolõhe aastatega kadunud. Suurim sooline erinevus oli soovis astuda ametiühingusse (poisid 28%, tüdrukud 20%) ja seejärel valmiduses kandideerida valla- või linnavolikokku (poisid 21%, tüdrukud 15%).

Tabel 7.4. Skaala **POLPART**. Õpilaste planeeritav poliitiline osalus täiskasvanuna * statistiliselt oluline erinevus

Riik	Kõik õpilased	Tüdrukud	Poisid	Erinevus (poisid-tüdrukud)*
Taiwan	47	46	49	3*
Tšehhi	45	45	45	0
Taani	50	50	50	0
Inglismaa	49	49	50	1
EESTI	48	48	49	1*
Soome	48	47	48	1
Korea Vabariik	46	46	47	1*
Läti	51	50	52	2*
Leedu	49	48	50	2
Poola	48	47	49	2*
Venemaa	52	51	52	1*
Slovakkia	48	47	48	1*
Sloveenia	48	47	50	3*
Rootsi	50	50	50	0

Poliitiline aktiivsus erineb ka kooli õppekeele lõikes. Kui hääletamiseks näitasid suuremat valmidust üles eestikeelsete koolide õpilased, siis suuremat isiklikku initsiatiivi nõudvate käitumisvormide puhul on suurema valmidusega venekeelsed noored. Kõige suurem erinevus ilmneb soovis abistada valimiskampaania läbiviimisel. Kuigi venekeelsed noored on eestikeelsetega võrreldes altimad erakonna liikmeks saama, on ametiühing ka nende seas populaarsem kui partei (joonis 7.6).

Joonis 7.6. Mida sina arvad end täiskasvanuna tegevat? % õpilastest, kes arvasid seda tegevat „kindlasti“ või „tõenäoliselt“

7.5. Kaasatus ühistegevusse väljaspool kooli

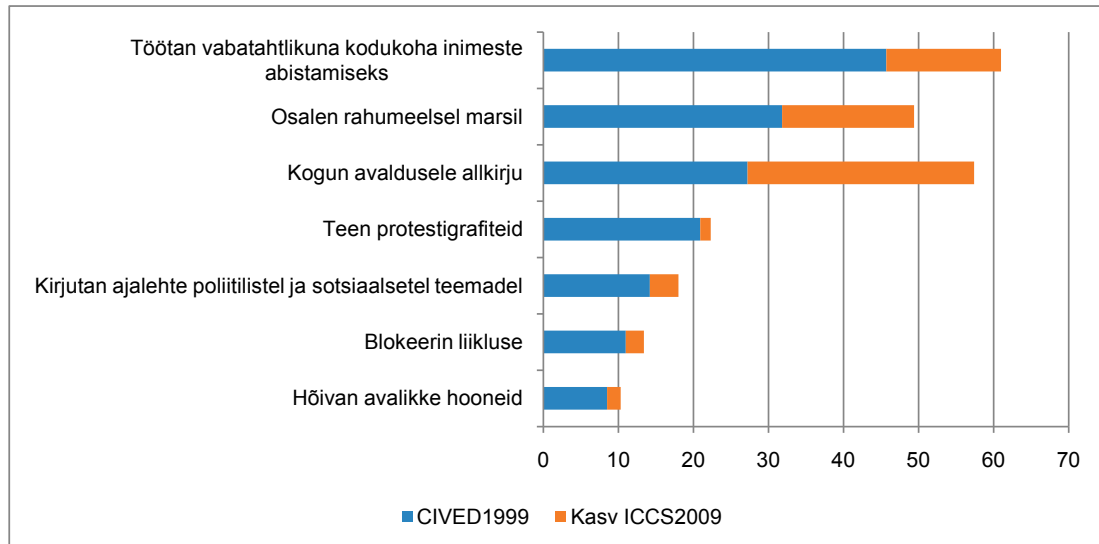
Kui teismeliste poliitilise tegevuse osas saame uurida vaid nende hoiakuid ja tulevikukavatsusi, siis kohalikus kogukonnas toimuva puhul on võimalik koguda infot noorte reaalse osalemise kohta. Keskmiselt kaks kolmandikku teismelistest on olnud osalised mingis ühistegevuses ja kolmandik on sellest täiesti kõrvale jäänud. On tähelepanuväärne, et vanades demokraatiates, mis on tuntud aktiivse kodanikuühiskonna poolest, jäävad noored sellest enim kõrvale. Taanis, Soomes ja Rootsis pole üle poolte 14–15-aastastest noortest üheski loetletud tegevuses osalenud (tabel 7.5).

Rahvusvaheliselt oli enim levinud raha kogumine heategevuseks ning vabatahtlik töö kodukohas, Eesti näitajad olid selles natuke kõrgemad rahvusvahelisest keskmisest. Olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute ning eesti ja vene õppekeelega koolide vahel pole. Eesti koolide õpilased on sagedamini märkinud osalemist kodukoha vabatahtlike grupis, venekeelsed õpilased aga kampaaniate korraldamist

Tabel 7.5. Kas Sa oled kunagi olnud kaasatud järgmiste organisatsioonide, klubide või gruppide tegevusse, % õpilastest

Riik	Keskkonnakaitse organisatsioon	Inimõigustega tegevorganisatsioon	Kodukohas tegutsev vabatahtlike grupp	Sotsiaalselt vajadusteks raha koguv organisatsioon	Mingis küsimuses kampaaniat korraldav noortegrupp	Pole osalenud üheski nendest
Poola	50	17	36	47	27	28
Venemaa	39	23	30	28	62	22
Leedu	35	15	23	31	25	34
Läti	33	13	38	22	38	32
Sloveenia	28	10	24	44	35	34
Tšehhi	21	9	13	29	19	50
Slovakkia	19	12	27	26	24	44
EESTI	19	8	44	15	30	37
Inglismaa	18	8	39	46	17	36
Soome	9	1	14	20	10	64
Taiwan	9	3	20	17	6	65
Rootsi	8	7	14	23	14	63
Korea Vabariik	5	2	18	8	10	74
Taani	3	3	12	36	13	55

Kahe uuringu (1999, 2009) tulemuste võrdlus näitab rahumeelsete tegevuste osatähtsuse tõusu ja illegaalsete protestivormide toetuse stabiilsust. Kõige rohkem on kasvanud valmidus koguda avaldusele allkirju (30% võrra); isegi ajalehetele kirjutamise valmidus on 4% võrra kasvanud. Ebaseaduslikud protestiaktioonid leiavad jätkuvalt õpilaste väiksemat poolehoidu, olles kasvanud maksimaalselt 2%; nendes on 15-aastastest Eesti noortest valmis osalema umbes 10–15%.

Joonis 7.7. Kas Sina võtaksid tulevikus osa mõnest järgnevast tegevusest? % Eesti õpilastest

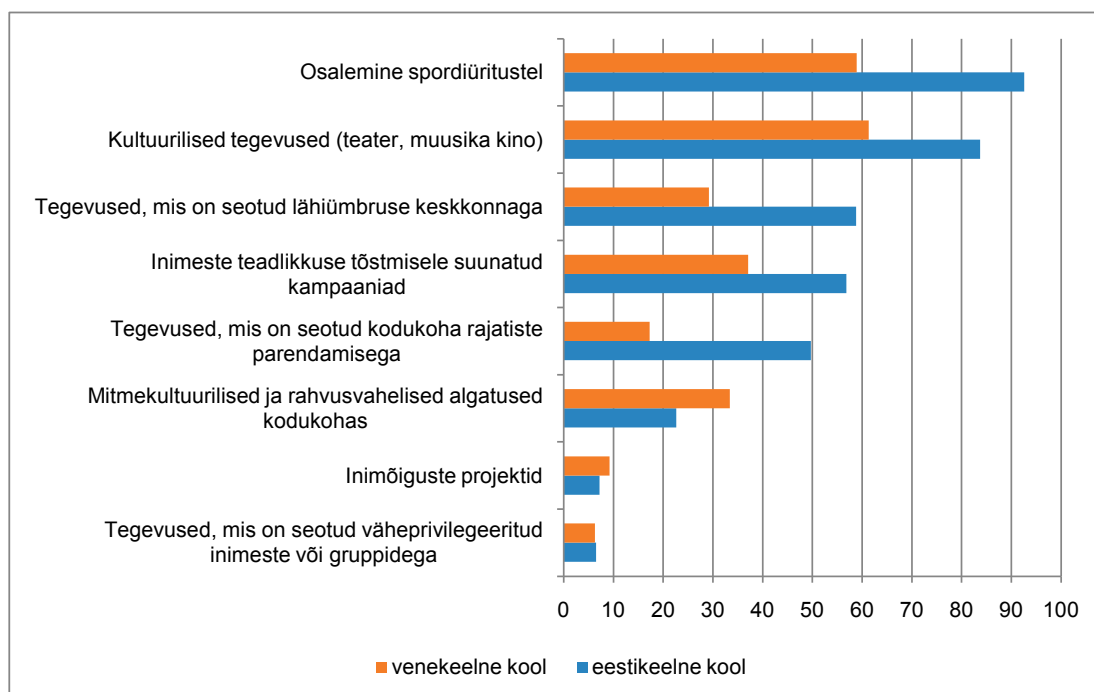
Kaasaegsed suundumused kodanikuhariduses rõhutavad kooli ja kohaliku kogukonna paremat sidustamist. Seetõttu võiks õpetajad mängida aktiivset rolli õpilaste koolivälise tegevuse suunamisel ja olla iseenda tegutsemisega õpilastele heaks eeskujuks.

Rahvusvahelisel skaalal paistavad Eesti õpetajad oma ühiskondliku aktiivsusega positiivselt silma. Vaid 6% uuringus osalenud õpetajatest pole oma õpilastega ühiselt midagi väljaspool kooli teinud. Enamlevinud on ühised teatris- ja kinoskäigud, spordiüritused ja kodukoha heakorrastamine; kõige vähem on korraldatud sotsiaalse suunitlusega ettevõtmisi inimõiguste edendamiseks või riskirühmade toetuseks.

Tabel 7.6. Õpetajate osalemine koos 8. klassi õpilastega koolivälistes tegevustes. % õpetajatest

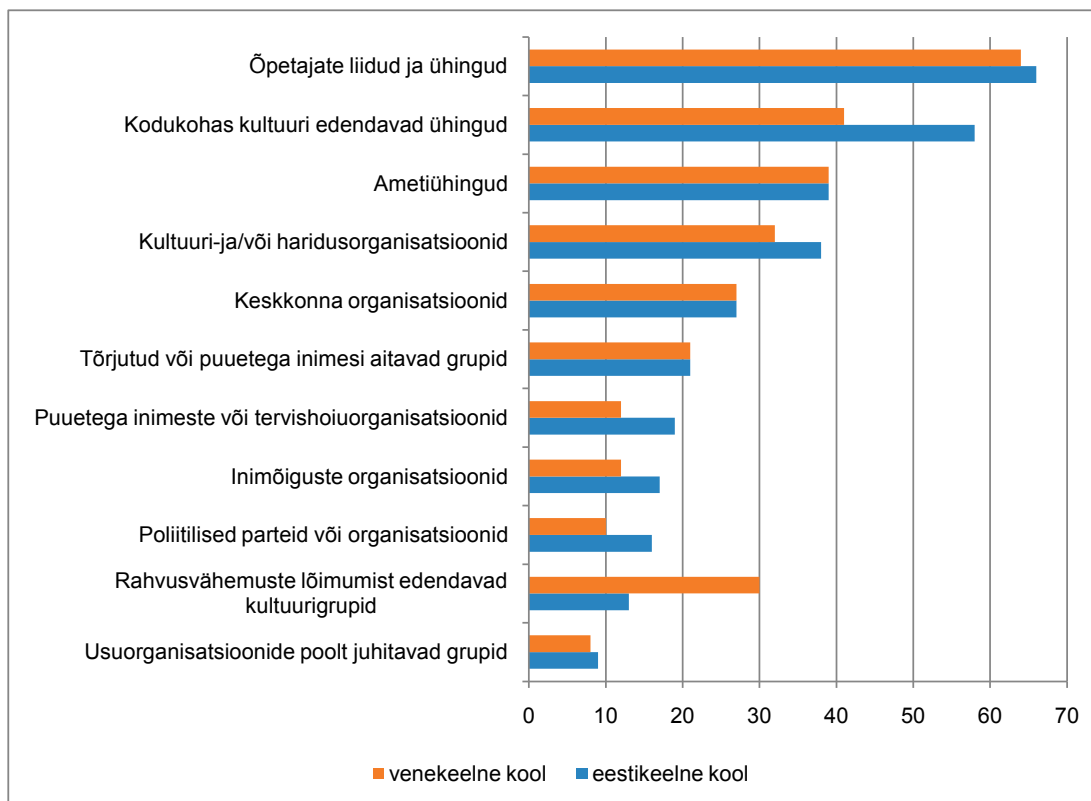
	Keskkonna projektid kodukohas	Inimõiguste projektid	Vähemate võimalustega inimestele suunatud tegevused	Teatri-, kino- ja kontserdi-külastused	Mitmekeelsete üritused kodukohas	Teavituskampaaniad (nt aidi ja suitsetamise vastu)	Kodukohta ühisrajatiste (raamatukogu, park jmt) parendamine	Osalemine spordiüritustel
Slovakkia	77	50	30	96	57	72	48	96
Venemaa	66	38	43	70	42	70	36	69
Läti	59	21	22	80	37	39	56	81
Korea Vabariik	58	13	39	57	23	43	33	55
EESTI	54	8	6	80	24	54	45	87
Poola	46	28	41	65	24	65	16	56
Leedu	46	26	28	76	50	65	54	72
Sloveenia	46	27	23	74	38	47	17	70
Tšehhi	35	22	16	71	31	46	19	54
Taiwan	19	10	23	52	17	38	16	67
Rootsi	19	27	17	80	16	18	16	69
Soome	16	5	19	50	13	60	20	56

Eestikeelsete koolide õpetajad on märksa aktiivsemad õpilasi koolivälistes tegevustesse kaasa tõmbama; enamiku tegevuste puhul on vahe üle 20% eestikeelsete koolide õpetajate kasuks.

Joonis 7.8. Kas Teie ja mõni Teie kaheksandatest klassidest on käesoleval õppeaastal osalenud mõnes järgmistest tegevustest? % õpetajatest, kes on osalenud

Õpetajate endi sotsiaalne aktiivsus väljendub kõige rohkem kuulumises õpetajate liitudesse ja ühingutesse (65%), kodukoha kunsti- või näiteringidesse (55%) ja ametiühingutesse (39%). Madalam on osalemine tõrjutud või puuetega inimesi aitavas grupis (21%) ja usuorganisatsioonide juhitas grupis (9%) (joonis 7.9). Seega võib täheldada sarnasust õpetajate endi aktiivsusvormide ja õpilaste kaasahaaramise vahel. Mõlemal juhul kuuluvad populaarsemate alade hulka kultuuriline ühistegevus, vähim pühendutakse aga ühiskondlikule tegevusele nõrgemate ja tõrjututega. Vastupidiselt eeldatule on sotsiaalsele hoolivusele suunatud tegevus venekeelsete koolide õpetajate seas koguni vähem levinud kui eestikeelsetes koolides. Teisalt pole õpetajate endi ühiskondliku aktiivsuse puhul koolitüüpide vahel nii suurt varieeruvust kui siis, kui vaadata õpetaja rolli õpilaste eestvedajana (vrd jooniseid 7.8 ja 7.9). Venekeelsete koolide õpetajad on küll ise peaaegu sama aktiivsed kui eesti koolide õpetajad, end õpilaste kaasamisel samasugustesse tegevustesse on nad oma eesti kolleegidest märksa vaoshoitumad.

Joonis 7.9. Kui sageli olete Te viimase 12 kuu jooksul oma koolitööle lisaks isiklikult osalenud tegevustes, mida edendavad järgmised organisatsioonid/grupid? % õpetajatest, kes osalesid

7.6. Kodakondsus

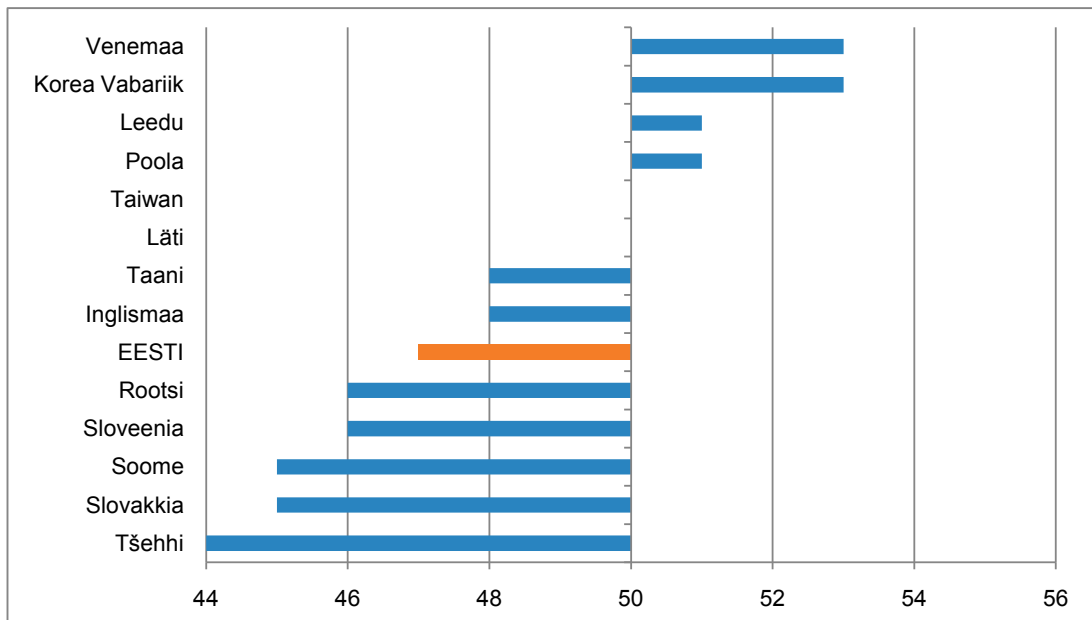
Kodaniku roll demokraatlikus riigis võib olla erinev. IEA 1999. aasta CIVED uuringus loodi selle analüüsimiseks kaks kodakondsuse mudelit, mida kasutati ka 2009. a. Konventsionaalse kodakondsuse mudel mõõdab toetust traditsioonilistele kodanikurollidele (nt valimine, kuulumine erakonda, kursisolek poliitika ja ajaloo), mittekonventsionaalse kodakondsuse mudel aga toetust kodanikualgatustele ja tegevustele (osalemine rahumeelsetes protestides, osalemine ettevõtmistes, mis toovad kasu kodukoha inimestele).

ICCS 2009 uuring sisaldas 12 väidet mõõtmaks õpilaste arusaamu sellest, kui tähtsad on korraliku täiskasvanud kodaniku jaoks järgmised jooned. Vastuseid sai anda skaalal „väga tähtis“, „üpris tähtis“, „mitte eriti tähtis“ ja „üldse mitte tähtis“.

Järgmised kuus küsimust mõõtsid toetust **konventsionaalse kodakondsuse mudelile**:

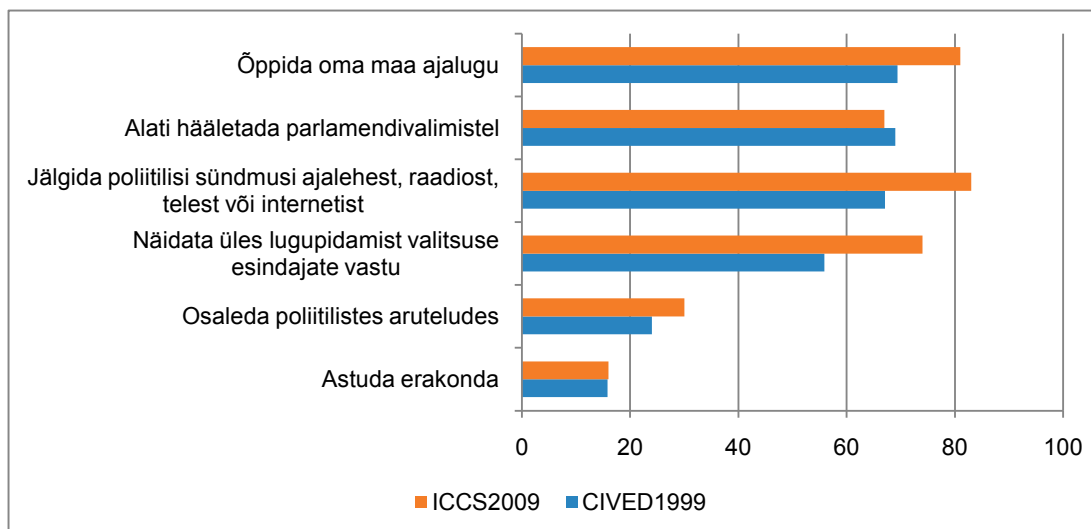
- Alati hääletada parlamendivalimistel
- Astuda erakonda
- Õppida oma maa ajalugu
- Jälgida poliitilisi sündmusi ajalehest, raadiost, telest või Internetist
- Näidata üles lugupidamist valitsuse esindajate vastu
- Osaleda poliitilistes aruteludes.

Õpilane, kes peab tähtsaks kõiki esitatud väiteid korraliku kodaniku kohta, saavutas skaalal 50 punkti. Kõige suurem toetus konventsionaalsele kodakondsusmudelile on Indoneesias, Dominikaani Vabariigis, Itaalias, Mehhikos ja Tais. Madalaim toetus iseloomustab aga Tšehhi ja Soome õpilasi. Ka Eestis jääb toetus klassikalistele kodaniku karakteristikutele rahvusvahelisest keskmisest madalamaks, nii nagu kümme aastat tagasigi.

Joonis 7.10. Skaala CITCON. Toetus konventsionaalse kodakondsuse mudelile, skaalapunktides

Kuigi riikidevahelises võrdluses on Eesti õpilaste toetus traditsioonilisele, konventsionaalsele kodanikutüübile jätkuvalt allpool uuringu kesktaset, on skaala üksikute komponentide osas pilt teistsugune. Kahe uuringu (1999, 2009) baasil selgub, et on suurenenud õpilaste osakaal, kes peavad loetletud tegevusi korraliku kodaniku tähtsateks tunnusoonteks. Enim (18%) on kasvanud arvamus, et korralik kodanik peab näitama üles lugupidamist valitsuse esindajate vastu. 80% või enam õpilastest leiab ka, et korralik kodanik peaks tundma oma maa ajalugu ning hoidma end kursis poliitiliste päevauudistega. Väikene langus on toimunud hääletamise tähtsustamises kodaniku karakteristikuna (-2%). Erakonda kuulumist peavad nii 1999. kui 2009. a uuringus tähtsaks 16% õpilastest.

Joonis 7.11. Kui tähtis on käituda järgmiselt, et olla korralik täiskasvanud kodanik? % vastajaist, kes valisid „väga tähtis“ või „üpris tähtis“

Toetus konventsionaalse kodakondsuse mudelile tervikuna eestikeelsete ja venekeelsete koolide vahel ei erine (mõlemal on skaalaväärtus 47 punkti). Sama skaala (CITCON) kahe väite vahel on aga erinevus õppekeele järgi suur (kuni 16%). Venekeelsete koolide õpilaste meelest pole oma maa ajaloo õppimine nii tähtis nagu eestikeelsete koolide noorte meelest, erakonda kuulumist hindavad aga just venekeelsete koolide õpilased kõrgemalt.

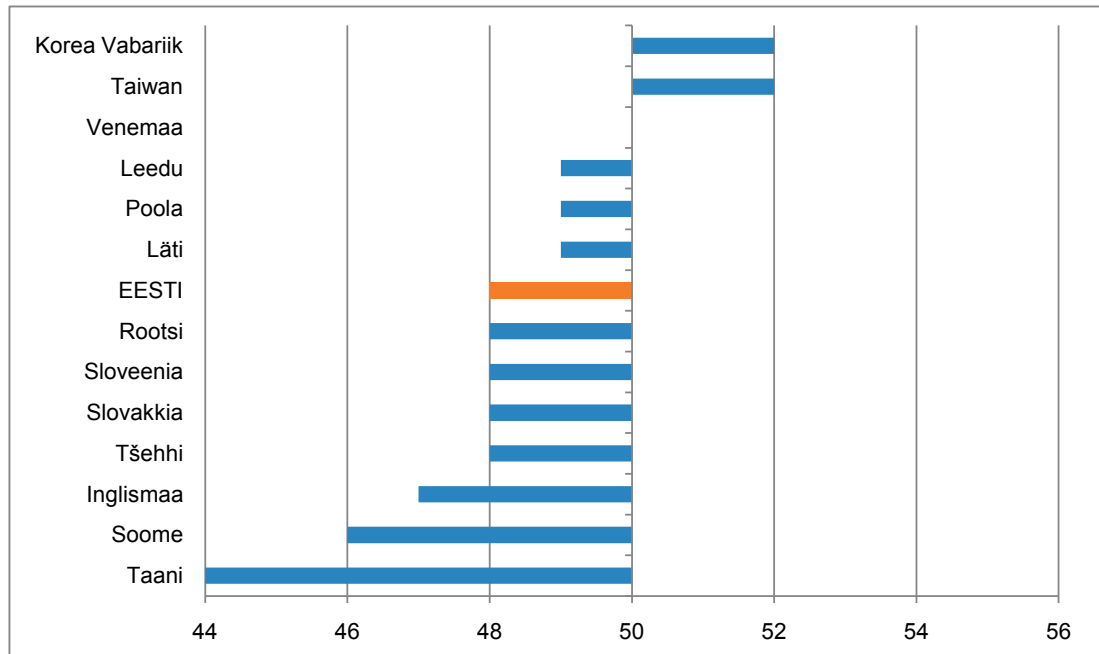
Tabel 7.7. Kui tähtis on käituda järgmiselt, et olla korralik täiskasvanud kodanik? (Õpilaste toetus konventsionaalsele kodakondsusele); % vastajaist, kes valisid „väga tähtis“ või „üpris tähtis“

Käitumine	Eesti kool	Vene kool	Poisid	Tüdrukud
Õppida oma maa ajalugu	83	67	79	82
Jälgida poliitilisi sündmusi ajalehest, raadiost, telest või Internetist	83	82	80	86
Näidata üles lugupidamist valitsuse esindajate vastu	74	72	70	78
Alati hääletada parlamendivalimistel	67	68	66	68
Osaleda poliitilistes aruteludes	29	37	32	29
Astuda erakonda	13	30	19	13

Uuringus loodud teine, **mittekonventsionaalse kodakondsuse mudel**, sisaldas nelja väidet, mis võiksid kuuluda korraliku kodaniku juurde. Need on seotud tegevustega kodanikuühiskonnas:

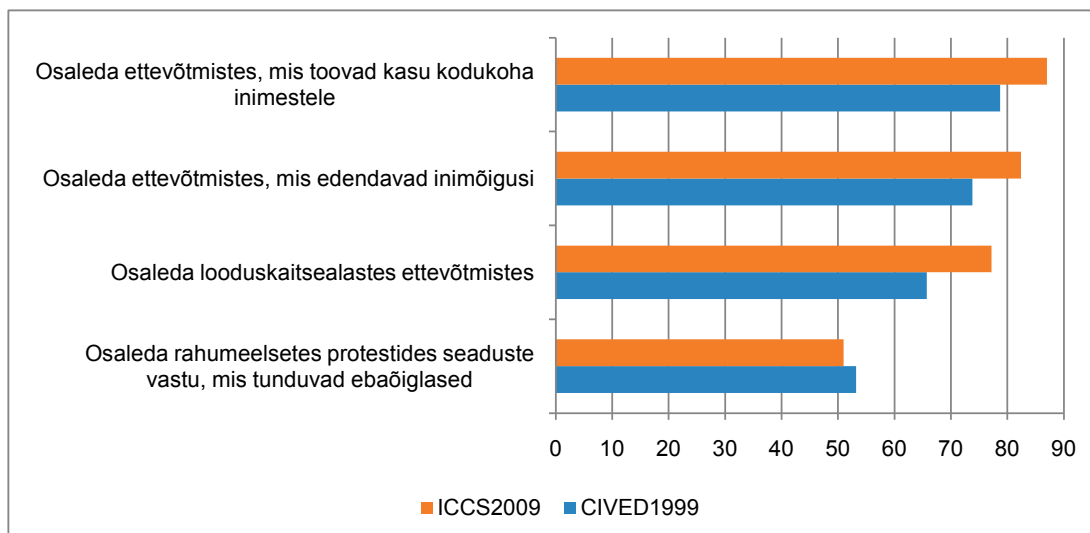
- Osaleda rahumeelsetes protestiaktsioonides nende seaduste vastu, mis tunduvad ebaõiglased
- Osaleda ettevõtmistes, mis toovad kasu kodukoha inimestele
- Osaleda ettevõtmistes, mis edendavad inimõigusi
- Osaleda looduskaitsealastes ettevõtmistes.

Skaala keskväärtusel 50 olevad õpilased peavad kodaniku jaoks tähtsaks kõiki esitatud väiteid. Kõige kõrgem toetus mittekonventsionaalsele kodanikutüübile ilmnes eeskätt Ladin-Ameerika maades, aga ka Hispaanias (52) ja Bulgaarias (54). Madalaim toetus kodanikuühiskonna-põhisele kodanikurollile oli Taanis (44) ning Šveitsis ja Madalmaades (mõlemas 45 punkti). Nagu CIVED 1999 küsitluses, nii jäi ka seekord Eesti õpilaste toetus sellelegi kodakondsusmudelile alla rahvusvahelist kesktaset.

Joonis 7.12. Skaala CITSOC. Toetus mittekonventsionaalse kodakondsuse mudelile, skaalapunktides

Aastate möödudes on Eesti õpilased muutunud kodanikuühiskonna tegevuste osas toetavamaks. 2009. a pidas umbes 80% noortest korraliku kodaniku normiks aktiivset osavõttu kodanikuühiskonna aktsioonidest. Kõige suurem kasv (12% võrra) on toimunud looduskaitsealaste ettevõtmiste tähtsustamises, varasemast natuke vähem peetakse oluliseks protestida ebaõiglastena tunduvate seaduste vastu (joonis 7.13). See tulemus näib haakuvat tugevnenud toetusega seisukohale, et valitsuse liikmetesse tuleb suhtuda lugupidamisega.

Joonis 7.13. Kui tähtis on käituda järgmiselt, et olla korralik täiskasvanud kodanik? (Õpilaste toetus mittekonventsionaalsele kodakondsusele) % vastajaist, kes valisid „väga tähtis“ või „üpris tähtis“

Suhtumises mittekonventsionaalsesse kodakondsusesse kooli õppekeele järgi suuri erinevusi esile ei tulnud. Erandiks on venekeelsete koolide õpilaste suurem toetus osalemisele rahumeelsetes protestides ebaõiglaste seaduste vastu (venekeelsed koolid 89%, eestikeelsed koolid 47%). Poiste ja tüdrukute seisukohad nendes küsimustes on sarnased.

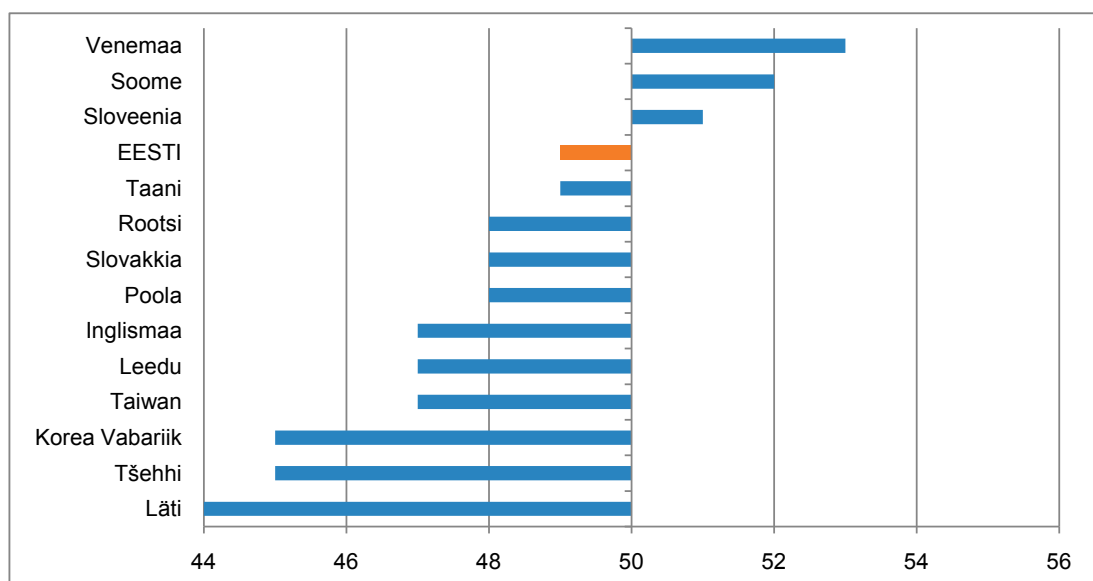
Tabel 7.8. Kui tähtis on käituda järgmiselt, et olla korralik täiskasvanud kodanik? (Õpilaste toetus mittekonventsionaalsele kodakondsusele); % õpilastest, kes valisid „väga tähtis“ või „üpris tähtis“

Käitumine	Eesti kool	Vene kool	Poisid	Tüdrukud
Osaleda ettevõtmistes, mis toovad kasu kodukoha inimestele	88	81	85	89
Osaleda ettevõtmistes, mis edendavad inimõigusi	84	76	81	84
Osaleda looduskaitsealastes ettevõtmistes	77	80	74	80
Osaleda rahumeelsetes protestides ebaõiglastena tunduvate seaduste vastu	47	89	52	50

7.7. Rahvusriik

Austuse ja uhkuse kasvatamine riigi ja selle sümbolite vastu on olnud kodanikuõpetuse püsivamaid funktsioone olenemata valitsemisrežiimist. Selgelt väljendatud austust riigi ja riigi lipu suhtes saab pidada eduka sotsialiseerimisprotsessi näitajaks. Teisalt on rahvuslikud sümbolid poliitilise kultuuri niisugused komponendid, mille tunnetus võib välja kujuneda pika aja jooksul.

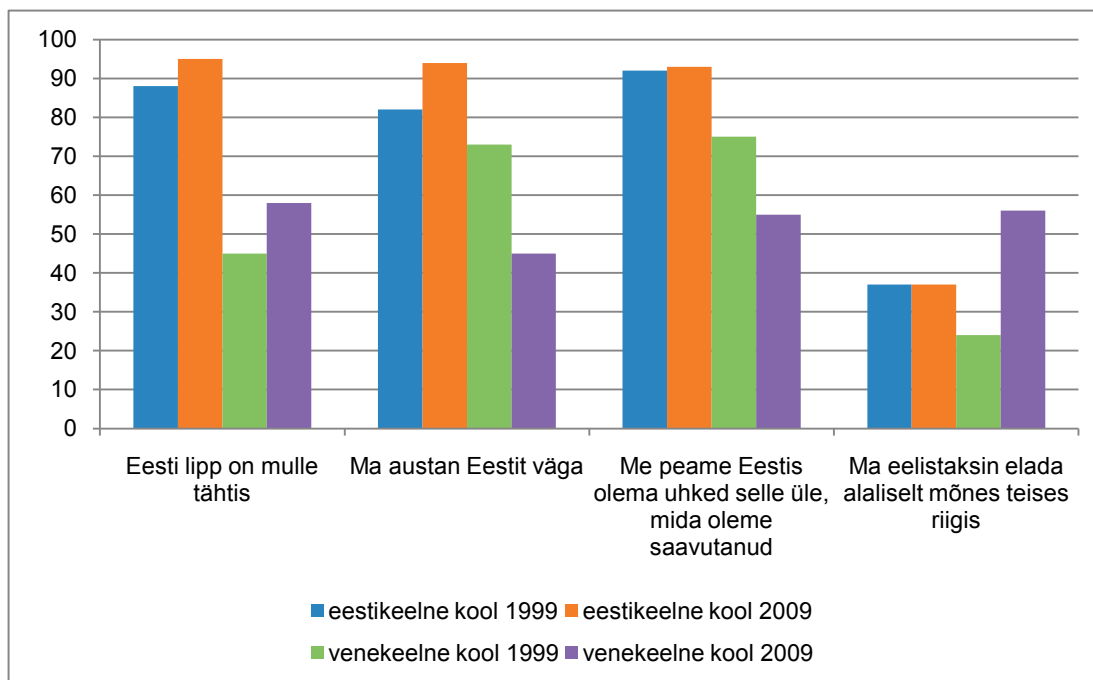
Mõõtmaks võrdlevalt õpilaste hoiakuid oma maa suhtes, kasutati taaskord 50-punktise keskväärusega skaalat, mis sisaldas seitset sellesisulist väidet (vt lisa 1). Riikide võrdluses on Eesti õpilaste tulemused lähemal rahvusvahelisele keskmisele kui Läti ja Leedu õpilastel, kuid Soome ja Venemaa õpilaste tulemus ületab nii Eesti kui ka rahvusvahelist keskmist.

Joonis 7.14. Skaala ATTICNT. Õpilaste hoiakud oma maa suhtes, skaalaväärtused

Eesti õpilaste suhtumine oma kodumaasse on võrreldes 1999. aastaga muutunud toetavamaks. Aastal 2009 tõdes 87% noortest, et me peaksime olema uhked selle üle, mida Eesti on saavutanud, ning 86% ütles, et austab Eestit väga. Enim on kasvanud toetus Eesti lipule, seda peab endale tähtsaks 88%, võrreldes 73%-ga kümme aastat tagasi.

Siiski pole patriootilised tunded ühtviisi iseloomulikud kõigile 15-aastastele. Vene õppekeele koolide noorte patriotism Eestimaa vastu on kümne aastaga märgatavalt kahanenud ning nõustumine väidetega erineb eestikeelsete õpilaste omast umbes kaks korda (joonis 7.15). Vaid kolmandik venekeelsete koolide õpilastest nõustub sellega, et Eesti poliitiline süsteem töötab hästi, üle poole neist tahaks lahkuda elama mõnda teise riiki. Kui 2005. a erinesid eestikeelsete ja venekeelsete õpilaste hoiakud väljarändamise suhtes vaid paar protsenti, siis 2009. aastal on viimased märgatavalt altimad minema. Võrreldes 1999. aastaga on lahkumisvalmidus venekeelsete koolide teismeliste seas kasvanud kaks korda.

Joonis 7.15. Kuivõrd oled Sa nõus järgmiste väidetega Eesti kohta? % õpilastest

Nagu enamiku hoiakute puhul, on ka patriotismi puhul soolised erinevused väiksemad kui keelised. Tähelepanuväärne on vast see, et kuigi tüdrukud väljendavad suuremat uhkust Eesti üle, on nad samas poistest rohkem valmis kaaluma Eestist väljarändamist.

Tabel 7.9. Kuivõrd oled Sa nõus järgmiste väidetega Eesti kohta? % õpilastest, kes olid „täiesti nõus“ või „nõus“

	Eesti kool	Vene kool	Poisid	Tüdrukud
Eesti lipp on mulle tähtis	95	58	88	89
Austan Eestit väga	94	45	85	87
Peame Eestis olema uhked selle üle, mida oleme saavutanud	93	55	85	89
Olen uhke, et elan Eestis	91	40	81	83
Eesti näitab üles suurt austust keskkonna vastu	74	38	70	66
Üldiselt on Eesti elamiseks parem maa kui enamik teisi maid	72	39	69	64
Eesti poliitiline süsteem töötab hästi	54	33	50	50
Eelistaksin elada alaliselt mõnes teises riigis	37	56	39	42

8. EUROOPA INTEGRATSIOON TEISMELISTE ARUSAAMADES

8.1. Ülevaade mõõtmisinstrumentidist ja analüüsi eesmärkidest

ICCS raames toimunud Euroopa uuring viidi läbi 24 Euroopa riigis ning selles osales rohkem kui 75 000 õpilast ja 35 000 õpetajat enam kui 3000 koolist. Küsitluse eesmärgiks oli saada ülevaade, millised on 8. klasside õpilaste teadmised, huvi ja hoiakud seoses Euroopa ja Euroopa Liiduga.

Euroopa moodul jagunes kaheks osaks:

- teadmised Euroopa Liidust ja Euroopa poliitikatest
- hoiakud Euroopa poliitilise korralduse ja identiteedi suhtes.

I osa küsimustele vastates tuli õpilastel näidata faktiteadmisi või valida etteantud väidetest ja vastusevariantidest õige. Erinevalt ICCS põhiuuringust ei olnud siin erinevaid vihkuid, vaid kõik õpilased vastasid samadele küsimustele. Testi täitmiseks oli aega 12 minutit, mille jooksul tuli leida vastus 12 küsimusele. Neist 9 olid valikvastustega, kus neljast pakutud vastusest tuli valida üks õige, 3 küsimust olid dihhotoomsed, kus tuli otsustada, kas väide on õige või vale. Allpool on esitatud näidised mõlema ülesandetüübi kohta:

Euroopa Liit – seadused ja poliitika

*Otsusta, kas toodud väited on õiged või valed, tehes risti tabeli igas reas „õige“ või „vale“ kõrvale. Tee tabeli **igas reas ainult üks rist**.*

Kas need väited on õiged või valed?

a)	EL otsustab, mida Sinu koolis EL-i kohta õpetatakse	õige	vale
b)	EL püüdleb rahu, heaolu ja vabaduse edendamise poole oma territooriumil	õige	vale
c)	Kõik EL-i liikmesriigid on allkirjastanud Euroopa inimõiguste konventsiooni	õige	vale
d)	EL on vastu võtnud seadusi saastatuse vähendamiseks	õige	vale
e)	EL maksab farmeritele raha, et nad kasutaksid keskkonnasõbralikke põllumajandusmeetodeid	õige	vale

Mida võivad kõik EL-i kodanikud seadusest tulenevalt teha? Märki õige väide tärniga

- Õppida ilma eriloata mistahes Euroopa Liidu liikmesriigis
- Reisida ilma isikuttõendava dokumendita mistahes Euroopa Liidu liikmesriiki
- Töötada ilma eriloata mistahes Euroopa Liidu liikmesriigis
- Hääletada mistahes Euroopa Liidu liikmesriigi parlamendivalimistel

EL-i mooduli II osas, mis uuris õpilaste väärtusi ja arusaamu Euroopa poliitikatest ning hinnanguid neile, tuli vastajal märkida, mil määral ta on nõus etteantud väidetega. Oma seisukohta sai esitada valides kas „täiesti nõus“, „nõus“, „pole nõus“ või „pole üldse nõus“. Alljärgnevalt näete katkendit ühest tüüpilisest hoiakuid mõõtvast küsimusest.

Siin on mõned väited Euroopa riikide kodanike kohta, kes reisivad Euroopas või asuvad elama mõnda teise Euroopa riiki (st neist saavad immigrandid).

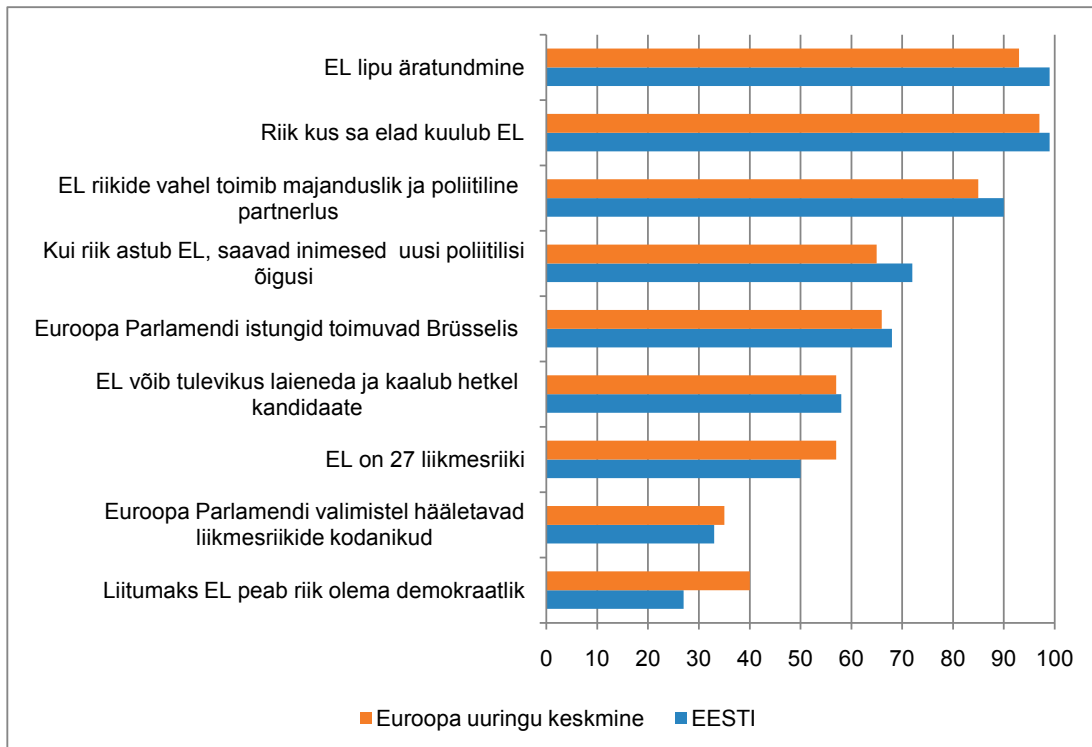
Mil määral Sa nõustud järgnevate väidetega? (Palun tee igas reas linnuke vaid ühte kasti)

		<i>Täiesti nõus</i>	<i>Nõus</i>	<i>Pole nõus</i>	<i>Pole üldse nõus</i>
a)	Euroopa riikide kodanikel peaks olema lubatud elada ja töötada kõikjal Euroopas.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
b)	Euroopa kodanike reisimine Euroopas peaks olema piiratum, aitamaks võidelda terrorismiga.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
c)	Teised eurooplased, kes Eestis elavad, põhjustavad konflikte ja vaenu erinevast rahvusest inimeste vahel.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄
d)	Eesti kodanikud oleksid kuritegevuse eest paremini kaitstud, kui piir teistest Euroopa riikidest pärit immigrandidele kinni pandaks.	☐ ₁	☐ ₂	☐ ₃	☐ ₄

8.2. Teadmised Euroopa Liidu institutsioonidest ja poliitikatest

Küsimused õpilaste kognitiivsete teadmiste mõõtmiseks puudutasid kolme valdkonda: faktid Euroopa Liidust ja selle institutsioonidest, teadmised EL-i seadustest ja poliitikast ning teadmised eurost.

Lihtsamate faktiküsimuste puhul oli õigete vastuste osakaal ootuspäraselt kõrge (85% või rohkem 24 riigi keskmisena). Vähem teati EL-i juhtimist puudutavaid fakte – mitu riiki on EL-is, kus asub Euroopa Parlament, kes hääletavad Euroopa Parlamendi valimistel, millised on EL-iga liitumise nõuded ja rahastamise mehhanismid? Nende küsimuste puhul varieerus osalenud maade keskmine õigete vastuste protsent 35–66 vahel. Eesti õpilaste sooritust võib lugeda kordaläinuks – kümnest küsimusest ületas nende teadmiste tase Euroopa keskmist seitsmel juhul. Uuringu keskmisest vähem teadsid Eesti õpilased seda, et Euroopa Liidus on 27 liikmesriiki, et Euroopa Parlamendi valimistel on hääleõigus liikmesriikide kodanikel ja et EL-i astumiseks peab kandidaatriik olema demokraatlik. Ülevaade Eesti õpilaste sooritusest võrdlevalt Euroopa keskmise tulemusega on esitatud järgneval joonisel.

Joonis 8.1. EL ja tema institutsioonid, õigesti vastanud õpilaste protsent Eestis ja Euroopas keskmiselt

Peaaegu kõik õpilased uuringus osalenud 24 Euroopa riigist vastasid õigesti küsimusele, kas nende riik on EL-i liige. Hästi tuntakse EL-i lippu, selle küsimuse juures oli antud neli vastusevarianti ja õigesti vastanud oli 93%. EL-i lippu tundsid vähem Inglismaa (66%) ja Rootsi (76%) õpilased. Eesti õpilastest tundsid EL-i lippu 99% vastajatest.

Veidi vähem teati, et **Euroopa Liidu põhiprintsiip** on majanduslik ja poliitiline partnerlus riikide vahel. Õigesti vastanud oli keskmiselt 85%, riikide lõikes kõikus teadmiste tase 71% ja 93% vahel. Madalaimad tulemused olid Austria ja Luksemburgi ning kõrgeim Taani vastajatel. Eestis oli õigesti vastajaid 90%. Analoogsel tasemel oli õpilaste teadmine sellest, et EL püüdleb rahu, heaolu ja vabaduse edendamise poole ning et kõik EL-i liikmesriigid on allkirjastanud Euroopa inimõiguste konventsiooni. Eestis vastas nendele väidetele õigesti vastavalt 92% ja 89% õpilastest. Parimaid teadmisi nendes küsimustes näitasid Taani, Soome ja Slovakkia noored.

Indiviidi õiguste ja vabaduste seostamisel EL-iga oli teadmiste tase kõikumam nii küsimuste kui riikide lõikes. Olulised erinevused ilmsid teadmises sellest, kas inimesed saavad uusi poliitilisi õigusi, kui nende riik astub EL-i. Õigesti vastajate hulk jäi erinevates maades 49% ja 85% vahele, kõrgeim oli see Küprosel, kes liitus EL-iga 2004. a. Samas Slovakkias, kes samuti liitus 2004. a, oli õigesti vastajaid oluliselt vähem. Eestis vastas sellele küsimusele õigesti 72% õpilastest.

Kuna uuringus osalejad olid õppivad noored, siis puudutas kaks küsimust EL-i rolli hariduspoliitikas. Esimene neist mõõtis õpilaste teadmist sellest, kas Euroopa Liit annab juhi-seid, mida koolis EL-i kohta õpetada. Keskmiselt teadis 65% õpilastest, et EL-il pole võimu teha selliseid otsuseid. Õigesti vastanute kõrgeima osakaaluga (üle 80%) olid Taani, Šveits ja

Liechtenstein, kusjuures viimased kaks ei ole EL-i liikmed. Vähem kui pooled õpilastest teadsid õiget vastust Küprosel, Lätis ja Hispaanias. Eestis vastas õigesti 67% õpilastest.

Üllatavalt madalaks osutus õpilaste teadmiste tase õpirände regulatsioonide kohta. Vaid kolmandik kõigist vastajatest teadis, et EL-i kodanikud võivad õppida ilma eriloata mistahes liikmesriigis. Eesti õpilastest teadis seda 31%, 41% aga pidas ekslikult õigeks valikut, et EL-i kodanikud võivad reisida ilma isikuttõendava dokumendita mistahes liikmesriiki. Madalaim õige vastuse määr selles küsimuses oli Inglismaal (20%) ja kõrgeim Soomes (42%). See-ga võis teismeliste küsitluses osalejate vastuseid mõjutada ka see, kui levinud on välismaal õppimine selle riigi tudengialiste noorte hulgas.

Seda, et Euroopa Liitu **kuulub 27 riiki**, ei teadnud paljud – õigesti vastas keskmiselt vaid 57%, madalaim tulemus oli Inglismaal (35%) ja kõrgeim Slovakkial (75%). Viis parima tulemusega riiki olid Slovakkia, Küpros, Tšehhi, Sloveenia ja Bulgaaria, kes kõik ühinesid EL-iga 2004. a või hiljem. Madalaim õigete vastuste protsent oli Eestis (50%) ja Lätis (52%), kes samuti liitusid 2004. a. Vähe on õpilased üldiselt kursis ka sellega, milline on liikmeks saamise põhitingimus. Samas oli õige vastuse „Riik peab olema demokraatlik“ valijate vahemik riikide lõikes suur: Eestis teadis õiget vastust vaid 27% (madalaim näitaja), Taanis aga 60% (kõrgeim näitaja). 24 riigi keskmine õigete vastuste osakaal oli 40%. Eesti õpilased pakkusid õigeks vastuseks suhteliselt võrdse osakaaluga ka igat teist vastusevarianti: „Riigil peab olema kirjalik põhiseadus“ (27%), „Riik peab olema ÜRO liige“ (23%) ja „EL peab seda riiki vabariigiks“ (20%). Selline valikute ühtlane jaotumine vihjab asjaolule, et kuigi tegu on Eestit hiljuti otseselt puudutanud sündmusega, pole see teema tundides jutuks olnud ning igaüks on teinud valiku oma isikliku ettekujutuse põhjal.

Veidi üle poole (57%) kõigist vastajatest teadis, et EL võib tulevikus veel liikmeid vastu võtta ja kaalub hetkel mõnele konkreetsele riigile liikmestaatuse andmist. Enim (üle 2/3) õigesti vastanud oli Itaalias, Leedus, Poolas ja Sloveenias. Kõige kehvem tulemus (vähem kui pool õpilastest vastasid õigesti) oli Inglismaal, Hispaanias, Rootsis, aga ka hiljuti liitunud Bulgaarias. Eesti õpilastest vastas sellele küsimusele õigesti 58%; 33% arvas, et tulevikus võib uusi liikmeid küll lisanduda, kuid hetkel ühtki sobivat kandidaati pole.

Õpilaste huvi **EL-i poliitilise korralduse** vastu pole teadmiste taseme põhjal otsustades kuigi suur; samas on riikidevahelised erinevused taas suured. Keskmiselt vaid 35% põhikooli õpilastest teab, kellel on õigus hääletada EL-i Parlamendi valimistel. Enim õigeid vastuseid anti Slovakkias (68%) ja Lirimaal (49%), kõige vähem aga Küprosel (21%). Eesti õpilastest vastas sellele küsimusele õigesti 33%; vastuseks pakuti ka, et Euroopa Parlamenti valivad liikmesriikide valitsused (28%) ja Euroopa Komisjon (28%).

Umbes samal või natuke kõrgemal tasemel on õpilaste teadmised EL-i rahastamise põhimõtetest. Keskmiselt 44% teadis, et EL-i eelarvesse annavad liikmesriigid oma panuse vastavalt sellele, kui rikkad nad on. Riigiti jäi õigesti vastanute tulemus Lirimaa (33%) ja Taani (63%) vahemikku; Eestis vastas õigesti 51% õpilastest.

Euro-teemalisi küsimusi oli testis neli ning ka nendes oli teadmiste tase riikide vahel suuresti kõikuv. Keskmiselt 69% õpilastest teadis, et euro ei ole kõigi Euroopa riikide ametlik raha, kuid 51% arvas, et see on kõigi EL-i liikmesriikide raha (mis pole tõsi). Eesti õpilased teadsid keskmisest paremini, kelle valuuta euro on, kuid paljud eksisid sellega, et arvasid euro rahatahti olevat igal maal erineva kujundusega. Tõenäoselt põhjustas siin väärteadmist küsitlusaastale eelnenud Eesti euromündi kavandi konkurss. Nii ei pannudki õpilased tähele, et küsimus käis euro paberraha, mitte müntide kohta. Õpilastelt uuriti sedagi, mis on nende arvates euro kasutamise eelis riikide jaoks. Keskmiselt 65% kõigist vastajaist valis neljast pakutud

variandist õige vastuse – euro kasutamine lihtsustab kaupade müümist ja ostmist riikide vahel. Eesti õpilaste teadmise tase oli enam-vähem Euroopa keskmisel tasemel, õigesti vastas 63%.

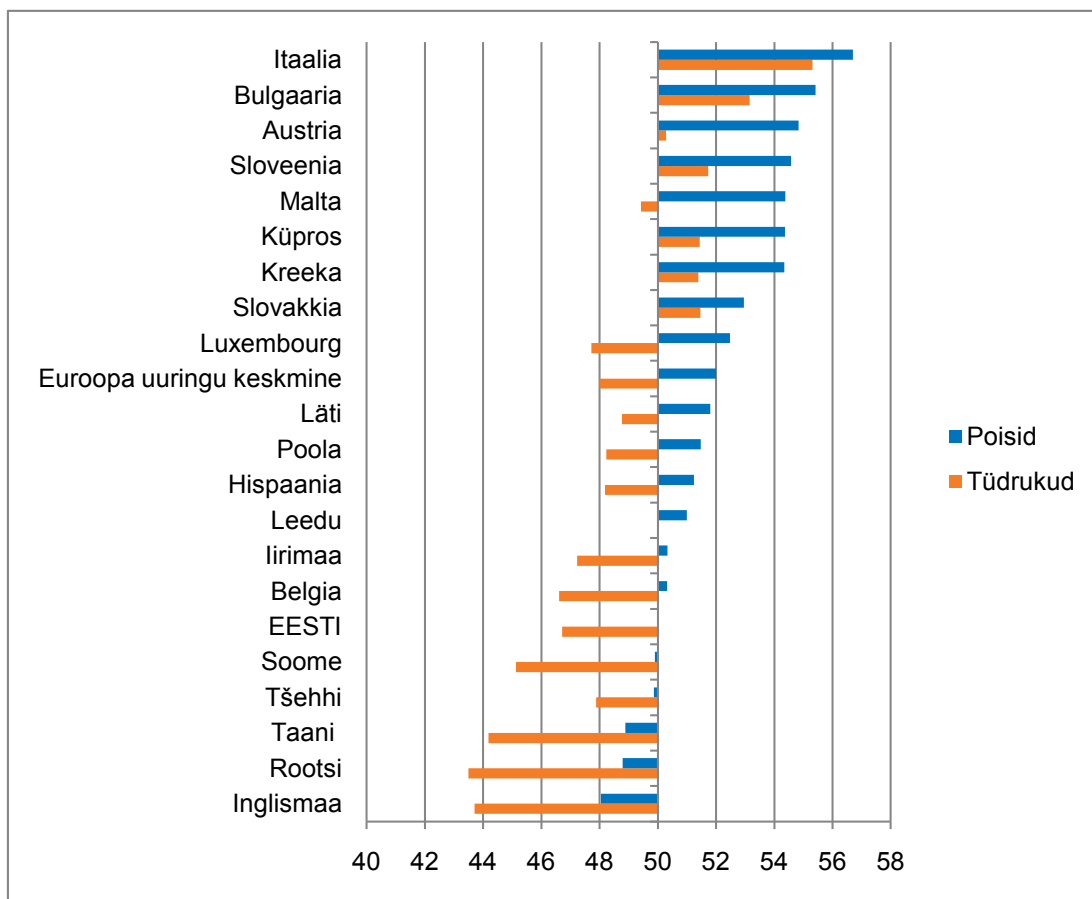
Nii nagu teiste küsimuste puhul, ei ilmnenu ka euro-teemaliste küsimuste puhul seost õpilaste teadmiste taseme ja riigi kuulumise vahel EL-i või eurotsooni (tabel 8.3). Keskmisest paremaid teadmisi näitasid Taani ja Poola noored; meenutagem, et need riigid on ICCS teadmiste üldises pingereas vastavalt teisel ja kuuendal kohal. Reeglipärane näib olevat ka see, et riigid, kus teadmised eurost on kehvemad, on ka kodanikuhariduse üldises järjestuses tagapool (nt Kreeka, Malta, Hispaania).

Euroopa küsimustiku esimene osa (test) näitas, kui hästi on noored informeeritud EL-i institutsionaalsest ülesehitusest ja alusprintsiipidest. Kui lihtsamatele küsimustele teadis vastust enamik vastajaid, siis poliitiliste õiguste ja demokraatia osas jääb õigesti vastajate osakaal alla 40%. Teiseks nähtub, et teadmiste tase on riigiti väga erinev ning see ei näi seostuvat liikmelisuse staažiga, vaid pigem üldise kodanikuharidusliku teadmiste tasemega. Eesti õpilaste teadmised on enamikus küsimustes 24 riigi keskmisest tasemest paremad. Samas ei saa tulemuste põhjal väita, et meie õpilaste teadmiste tase oleks kõrgem nendes probleemides, mis Eestit hiljuti puudutanud on (nt liikmeks saamine, EL-i Parlamendi valimine).

Lisaks õpilaste tegelikele teadmistele küsiti neilt ka hinnangut oma teadmistele ehk kui palju nad enda arvates teavad Euroopa Liidust, selle institutsioonidest, poliitikatest ja eurost kui ühisrahast. Tulemused koondati teemaskaalaks keskväärtusega 50 (joonis 8.2). Õpilased, kes saavutasid skaalaväärtuseks 50 palli arvasid, et kolmes mainitud valdkonnas on neil vähe ja ühes valdkonnas palju teadmisi. Seega olid noored ise oma EL-i alaste teadmiste osas üpris kriitilised. Kõrgeima tulemuse, rohkem kui kolm skaalapunkti üle Euroopa keskmise, said Bulgaaria ja Itaalia vastajad; kõige madalamalt hindasid oma teadmisi Inglismaa, Taani, Rootsi ja Šveitsi õpilased, kes tegelikult olid aga hoopis targemate seas. Ka Eesti puhul võib üldjoontes tõdeda, et noored peavad ise oma teadmisi kehvemaks, kui need on.

Tabel 8.1. Teadmised eurost. Väidetele õigesti vastanud õpilaste %

	Euro on kõigi Euroopa riikide ametlik raha	Euro on kõigi EL-i liikmesriikide ametlik raha	Euro rahatäht on sama kujundusega kõigis riikides, kus see on ametlik raha	Kaupade müümine ja ostmine on eurot kasutatavate riikide vahel lihtsam	Käibel olev valuuta küsitluse ajal (kevad 2009)
	(väide väär)	(väide väär)	(väide tõene)	(väide tõene)	
Austria	60	40	72	63	euro
Belgia	53	31	73	74	euro
Bulgaaria	64	52	71	58	leev
Küpros	56	39	45	57	euro
Tšehhi	86	68	74	74	euro
Taani	80	77	76	73	kroon
Inglismaa	72	73	62	50	nael
EESTI	80	62	64	63	kroon (2009)
Soome	83	36	84	73	euro
Kreeka	66	36	58	63	euro
Iirimaa	69	51	67	66	euro
Itaalia	71	52	55	74	euro
Läti	70	58	69	56	latt
Leedu	68	49	72	69	litt
Luksemburg	51	31	70	62	euro
Malta	57	36	62	60	euro
Poola	86	80	73	69	zlott
Slovakkia	84	48	68	72	euro
Sloveenia	62	37	54	75	euro
Hispaania	53	35	61	64	euro
Rootsi	71	69	77	57	kroon
Euroopa uuringu keskmine	69	49	67	65	

Joonis 8.2. Skaala **EUKNOW**. Õpilaste hinnang oma teadmistele Euroopa Liidu kohta, skaalapunkti-des

Kõigis riikides hindasid poisid oma teadmisi EL-ist märkimisväärselt kõrgemalt kui tüdrukud, keskmine erinevus kahe grupi vahel oli kolm skaalapunkti. Eesti oli sarnane uuringu üldisele trendile, poiste enesehinnangulised teadmised olid 50 ja tüdrukute omad 47 skaalapunkti. Suuremad soolised erinevused (4–6 skaalapunkti) ilmsid kümnes riigis: Austrias, Belgias, Taanis, Inglismaal, Soomes, Liechtensteinis, Luksemburgis, Maltal, Rootsis ja Šveitsis; väikseimad olid need aga Itaalias ning Leedus (1 skaalapunkt).

8.3. Euroopa identiteet

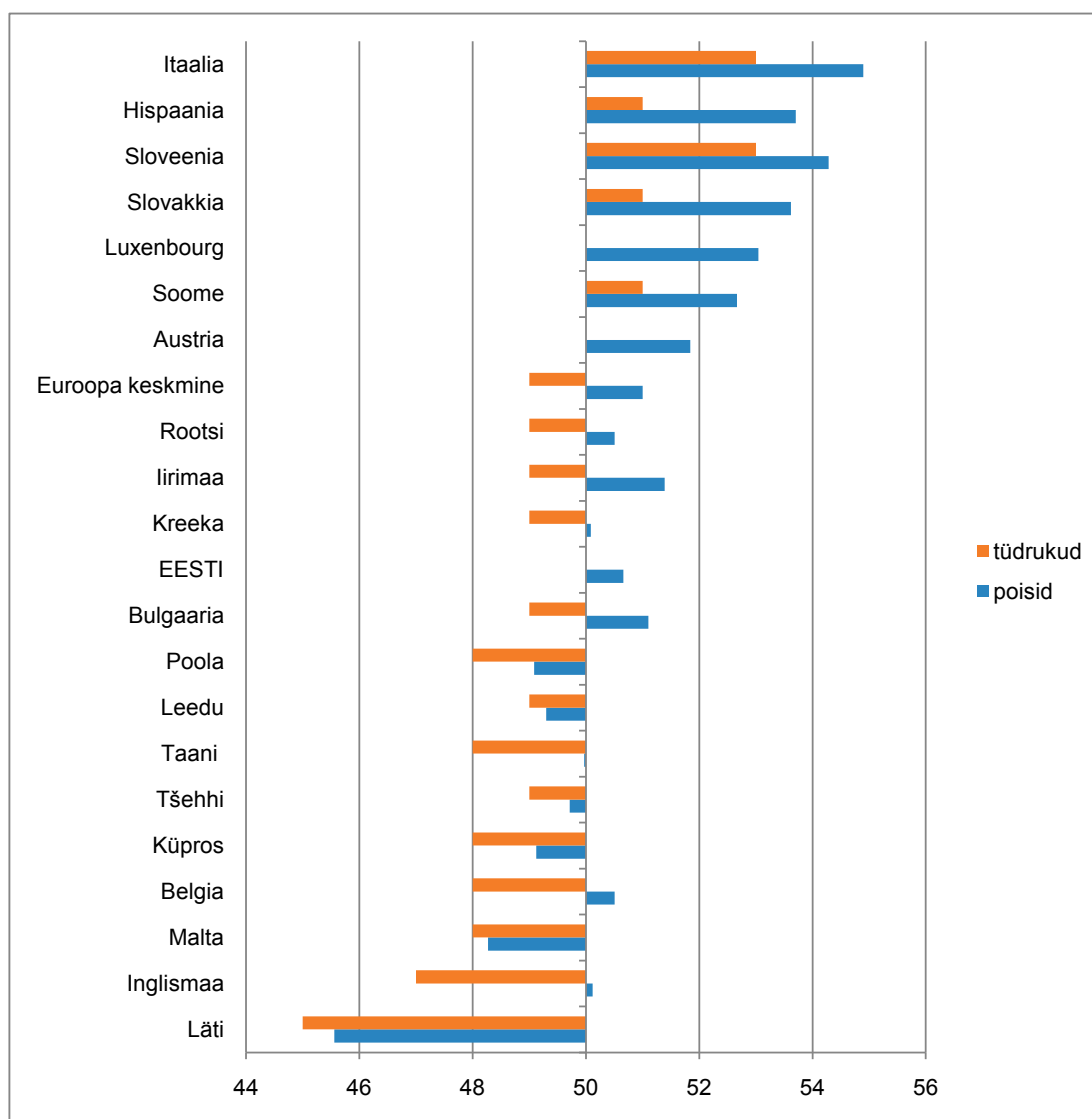
Euroopa mooduli II osa uuris õpilaste hoiakuid erinevate poliitika valdkondade ja kuuluvustunde kohta. Euroopa identiteedi ja kuuluvustunde probleemid on huviorbiiti kerkinud viimasel kümnendil, seoses immigrantrahvastiku kasvava osakaaluga paljudes Euroopa maades ning eurooplaste riikidevahelise liikumise suurenemisega. Nii seadiski uuring eesmärgiks teada saada, kuidas suhestub teismeliste jaoks riikideülene ja rahvuslik identiteet? Kas Euroopa identiteet asendab rahvusliku identiteedi? Kas mitu identiteeti eksisteerivad kõrvuti või on üks teisest olulisem? Kas rahvusidentiteet on jätkuvalt tähtis?

Identiteetide problemaatika uurimiseks mõõtis Euroopa küsimustik kõigepealt Euroopa identiteedi tugevust ning seejärel erinevate identiteetide vastastikuseid seoseid.

Euroopa identiteedi mõõtmiseks kasutati järgnevaid väiteid:

- Ma pean end eurooplaseks.
- Ma olen uhke, et elan Euroopas.
- Ma tunnen end kuuluvat Euroopasse.
- Ma pean end eelkõige Euroopa kodanikuks ja seejärel maailmakodanikuks.
- Mul on rohkem ühist Euroopa noortega kui noortega, kes elavad väljaspool Euroopat.

Vastused koondati skaalasse keskväärtusega 50. Õpilased, kelle skaalaväärtus oli 50, olid nõus kõigi eeltoodud viie väitega. Nõustumine konkreetsete väidetega varieerus alates 64%-st („Mul on rohkem ühist Euroopa noortega kui noortega, kes elavad väljaspool Euroopat“) kuni 91%-ni („Ma tunnen end kuuluvat Euroopasse“, „Ma pean end eurooplaseks“).

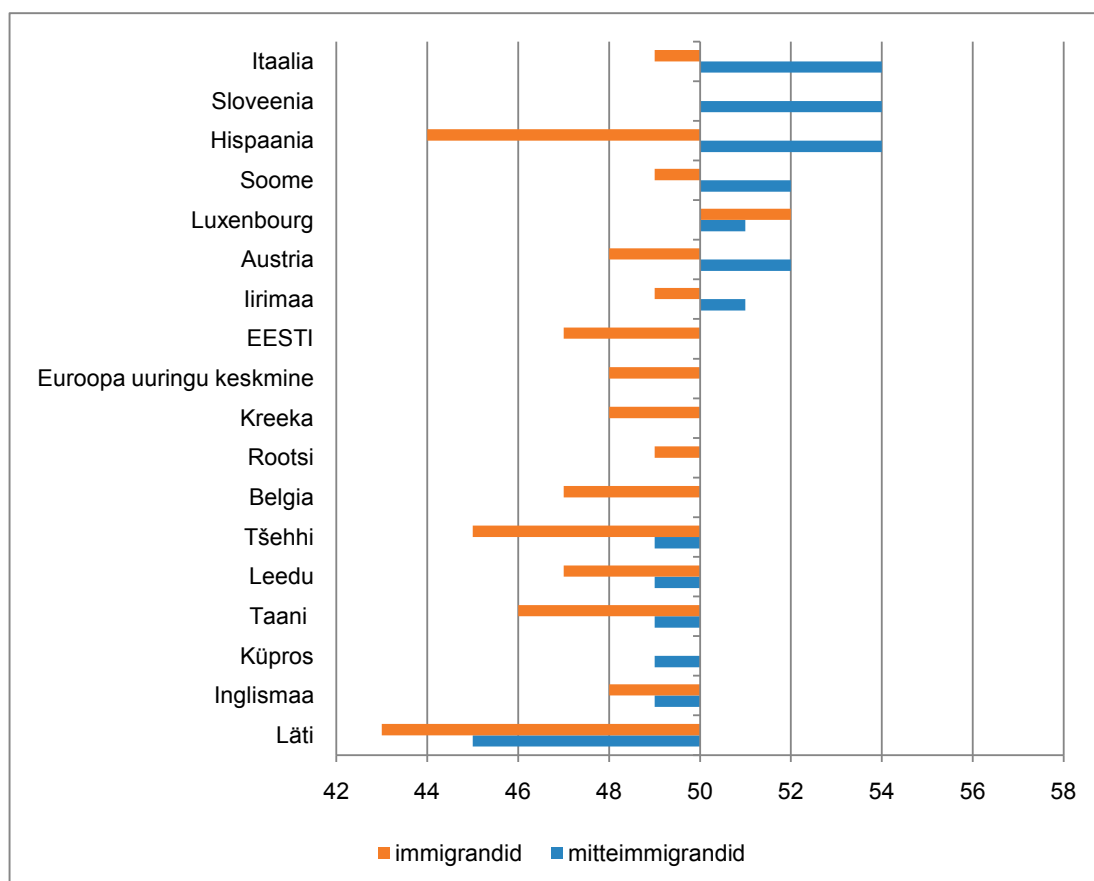
Joonis 8.3. Skaala EUIDENT. Euroopa identiteedi tunnetamine riikide ja sootunnuse alusel, skaalapunktides

Euroopa identiteeti mõõtväl skaalal jäid riikide näitajad vahemikku 45 kuni 54 punkti, mis räägib suurest varieeruvusest riikide vahel. Hispaania, Sloveenia ja Itaalia noored näitasid tugevat kuuluvustunnet, Läti aga teistest märksa nõrgemat. Eesti näitaja oli rahvusvahelise keskmisel tasemel (50 punkti), mis tähendab, et meie noored peavad end eurooplasteks ja tunnevad end Euroopasse kuuluvatena.

Nagu selgub jooniselt 8.3, tunnevad poisid suuremat seost Euroopaga kui tüdrukud. See kehtib ka Eesti kohta, kuigi meil ei ole sooline erinevus nii suur nagu mitmes teises riigis (nt Inglismaal, Slovakkias, Hispaanias).

Teise kuuluvustunnet mõjutava faktorina uuriti vastaja sünnikohta. Küsitlusest oli selgunud, et mitmele küsimusele vastasid immigrandi ja mitteimmigrandi taustaga õpilased erinevalt, kusjuures riigiti olid erinevused märkimisväärsed. See avastus kehtib ka identiteedi puhul. Immigrantidena käsitleti neid õpilasi, kelle vanemad olid sündinud mõnes teises riigis; mitteimmigrantideks loeti aga need, kelle vanemad olid sündinud selles riigis, kuigi laps ise võis olla sündinud ka mujal.

Need õpilased, kelle vanemad olid sündinud samas riigis, kus laps hetkel koolis käis, olid tervikuna tugevama Euroopa identiteediga (joonis 8.4). Oli riike, kus kahe vastajategrupi vahel polnud olulisi erinevusi, kuid osades riikides olid erinevused suured. Suurimad erinevused olid Itaalias (6 skaalapunkti) ja Hispaanias (10 skaalapunkti); Eesti õpilaste hoiakud erinesid olenevalt nende vanemate sünnimaast 3 skaalapunkti, mis on ühe punkti võrra enam kui kõigi uuringu osalenud maade puhul keskmiselt.

Joonis 8.4. Skaala **EUIDENT**. Euroopa identiteedi tunnetamine vastaja vanemate sünniriigi alusel, skaalapunktides

Kuna teismeliste eestivenelaste vanemad on enamjaolt sündinud Eestis, siis ei anna ülalkirjeldatud jaotus meile väga adekvaatset pilti. Seepärast kontrollisime kuuluvustunnet Euroopasse ka kooli õppekeele alusel. Analüüs näitas, et venekeelsete koolide õpilased tunnevad end oluliselt vähem eurooplastena (46 punkti skaalal) kui eestikeelsete koolide õpilased (51 punkti). Niisiis pole Eesti puhul vanemate sünnimaa niivõrd oluliseks identiteedikujundajaks kui koolitüüp õppekeele alusel.

Mitmikidentiteetide uurimiseks kasutati keerulisemaid, tingimuslikke väiteid, kus kuulumine Euroopasse oli seotud rahvusliku või globaalse kuuluvustundega. Vastajad määratlesid oma nõustumist või mittenõustumist kolme väitega:

- Ma pean end eurooplaseks.
- Ma pean end Euroopa kodanikuks ja seejärel oma riigi kodanikuks.
- Ma pean end Euroopa kodanikuks ja seejärel maailmakodanikuks.

Õpilased vastasid igale väitele eraldi, panemata neid pingeritta. Seega ei saa tulemusi tõlgendada kui ühe olukorra eelistamist teise ees.

Nagu eespool juba mainitud, ütles enamik noori (91%), et nad peavad ennast eurooplaseks. Veelgi suurem (97%) oli see näitaja Soomes, Itaalias ja Slovakkias. Eestis väitis 90% noortest, et nad tunnevad end eurooplastena. Lätis ja Inglismaal oli niimoodi tundvaid õpilasi aga mõnevõrra vähem (vastavalt 81% ja 82%).

Kui väide oli sõnastatud tingimuslikult, vähenes ootuspäraselt ka sellega nõustuvate õpilaste hulk. Keskmiselt 37% kõigist vastajatest nõustus väitega, et ta on eelkõige eurooplane ja seejärel oma riigi kodanik. Riikide lõikes varieerusid vastused tugevasti, alates 25%-st Poolas kuni 50%-ni Inglismaal ja 53%-ni Küprosel. Eesti õpilastest vastas antud väitele jaa-tavalt 31%.

Keskmiselt 69% Euroopa uuringus vastanutest pidas end esmalt Euroopa kodanikuks ja seejärel maailmakodanikuks. Riigiti madalaim tulemus oli Läti (61%) ja kõrgeim Slovakkia ja Sloveenia (78%) vastajatel; Eestis oli sellel seisukohal 70% õpilastest.

Siintoodud tulemused ei tähenda, et õpilased ei väärtusta rahvuslikku identiteeti. Pigem räägivad vastused sellest, et globaalse identiteedi kõrval võib samaaegselt olla Euroopa identiteet; samuti võivad koos eksisteerida tugev rahvuslik kuuluvustunne ja Euroopa identiteet. Küsitluse põhjal selgus, et mida positiivsemalt õpilased suhtuvad oma riiki, seda tugevam on ka nende Euroopa kuuluvustunne. Seega pole identiteetid üksteist välistavad, vaid pigem täiendavad.

8.4. Suhtumine liikumisvabadusse ja keelte tundmisse

Lissaboni strateegia nurgakiviks töö ja hariduse kättesaadavuse valdkonnas on kodanike vaba liikumise õigus Euroopas. Õpilaste suhtumist nendesse teemadesse uuriti kolmes aspektis:

- Suhtumine rände piiramisse
- Suhtumine inimeste vabasse liikumisse
- Suhtumine võõrkeelte õppimisse.

Suhtumine rände piiramisse

Kõigepealt uuriti õpilaste suhtumist sellesse, kas ja millistel põhjustel võiks nende meelest inimeste vaba liikumine olla Euroopas piiratud. Selleks esitati viis väidet, mis puudutasid erinevaid argumente liikumisvabaduse piiramiseks (võidelda terrorismiga, hoida töökohti oma inimestele, vältida rahvuslikke konflikte jmt). Keskmine nõustumise määr jäi vahemikku 45% (piiride sulgemine aitaks kaitsta kuritegevuse eest) kuni 66% (tööjõu liikumist tuleb piirata, muidu on varsti mõned riigid immigrante täis). Vastuste põhjal moodustatud skaalal jäid riikide keskvaärtused vahemikku 47–53 punkti. Rände piiramist toetasid teistest enam Inglismaa, Iirimaa ja Malta noored; rände piiramist ei pidanud positiivseks Taani, Soome ja Poola noored. Sisserändaja taustaga õpilased toetasid piiranguid mõnevõrra vähem kui mitteimmigrandi pe-rest õpilased. Eesti õpilaste puhul ei avaldanud hoiakutele mõju see, kas nende vanemad olid sündinud välismaal või Eestis, ega see, kas vastaja käis eesti- või venekeelses koolis. Eesti asetus skaalal ühe punkti võrra allapoole Euroopa keskmisest.

Suhtumine inimeste vabasse liikumisse

Üldjuhul õpilased toetavad vaba liikumist Euroopas. Keskmiselt 90% Euroopa uuringus vastanud õpilastest arvas, et „Euroopa kodanikud peaksid saama elada ja töötada kõikjal Euroopas“. Samal tasemel toetati ka vaba reisimist Euroopas, et parandada erinevate kultuuride mõistmist. Mõnevõrra vähem, 76% vastajatest, uskus, et sisseränne teistest Euroopa riikidest on hea kultuurilistel põhjustel ja 70% vastajatest arvas, et see on majanduslikult kasulik. Tabel 8.2 näitab, et Euroopa Liidu uutes liikmesriikides, sh Eestis, on toetus vabadusele valida elu- ja töökohta kõrgem kui nn vanas Euroopas. Samas toetuses väitele, kas võõrtöölise kohalolek rikastab kodumaa majandust, ei ilmnenud selget lõhet vanade ja uute liikmesmaade vahel. Iirimaa ja Lätis nõustus selle väitega ainult 58% õpilastest, Eestis ja Taanis aga 75%.

Tabel 8.2. Õpilaste osakaal, kes olid „nõus“ ja „täiesti nõus“ väidetega kodanike vaba liikumise kohta Euroopas, %

Riik	Euroopa riikide kodanikel peaks olema lubatud elada ja töötada kõikjal Euroopas	On hea, et eurooplased võivad rännata teise Euroopa riiki, sest nad toovad endaga kaasa erinevaid kultuure	Riigi majanduse jaoks on hea lubada teisi Euroopa kodanikke oma riiki töötama	Euroopa kodanike vaba reisimine aitab neil teisi Euroopa kultuure paremini mõista
Austria	88	61	71	84
Belgia	80	74	63	84
Bulgaaria	95	87	81	92
Küpros	91	75	72	83
Tšehhi	95	71	69	92
Taani	82	78	75	84
Inglismaa	80	74	64	78

Riik	Euroopa riikide kodanikel peaks olema lubatud elada ja töötada kõikjal Euroopas	On hea, et eurooplased võivad rännata teise Euroopa riiki, sest nad toovad endaga kaasa erinevaid kultuure	Riigi majanduse jaoks on hea lubada teisi Euroopa kodanikke oma riiki töötama	Euroopa kodanike vaba reisi- mine aitab neil teisi Euroopa kultuure paremini mõista
EESTI	96	84	75	94
Soome	90	80	71	91
Kreeka	91	77	63	83
Iirimaa	85	74	58	82
Itaalia	93	78	69	91
Läti	92	76	58	87
Leedu	95	85	69	94
Luksemburg	90	74	79	88
Malta	89	74	71	86
Poola	95	82	76	92
Slovakkia	97	84	70	92
Sloveenia	92	81	77	89
Hispaania	94	86	75	88
Rootsi	86	76	68	87
Euroopa uuringu keskmine	90	76	70	88

Suhtumine võõrkeelte õppimisse

ICCS Euroopa uuringu üks valdkond keskendus Euroopa keelte õppimisele. Levinud arusaama kohaselt aitab võõrkeelte tundmine kaasa noorte sotsialiseerumisele ja Euroopa identiteedi tugevnemisele. Sellest tulenevalt on EL võtnud keelepoliitikas sihiks nn üks + kaks põhimõtte, mis tähendab, et iga noor peaks lisaks emakeelele mõistma veel kahte Euroopas kasutusel olevat keelt.

ICCS Euroopa küsimustikus oli mitu väidet mõõtmaks seda, mida õpilased arvavad teises Euroopa keeles suhtlemisest ja kui heaks nad oma keeleoskust ise hindavad. Alustuseks tuli õpilastel vastata küsimusele „Kas oled suuteline suhtlema mõnes keeles, mida räägitakse teistes Euroopa riikides?“ Need, kes vastasid jaatavalt, pidid hindama oma oskust ühes võõrkeeles kolme palli skaalal: „väga hea“, „hea“ või „mitte väga hea“. Vastuste tõlgendamisel tuleb meeles pidada, et tegemist on õpilaste subjektiivse hinnangu, mitte tegeliku keeltundmisega. Tabel 8.3 näitab õpilaste osakaalu, kes ei suhtle üheski teises Euroopa keeles ning kes väitsid, et suudavad suhelda „väga hästi“, „hästi“ või „mitte väga hästi“.

Üldiselt arvas 3/4 õpilastest, et nad on võimelised suhtlema „hästi“ või „väga hästi“ vähemalt ühes Euroopa keeles lisaks oma emakeelele. Seevastu 12% õpilastest väitis, et nad ei ole võimelised suhtlema mõnes teises keeles, umbes sama suur osa õpilasi (13%) väitis,

et nad on võimelised suhtlema, aga mitte väga hästi. Keelte valdamise protsent erines riigiti märgatavalt – madalaim oli see kahes inglise keelt kõnelevas riigis, Inglismaal ja Iirimaa. Taanis arvas 88% õpilastest, et oskavad mõnd teist keelt peale emakeele „hästi“ või „väga hästi“. Eestis oli sama näitaja 77%, mis on paar protsenti kõrgem 24 riigi keskmisest.

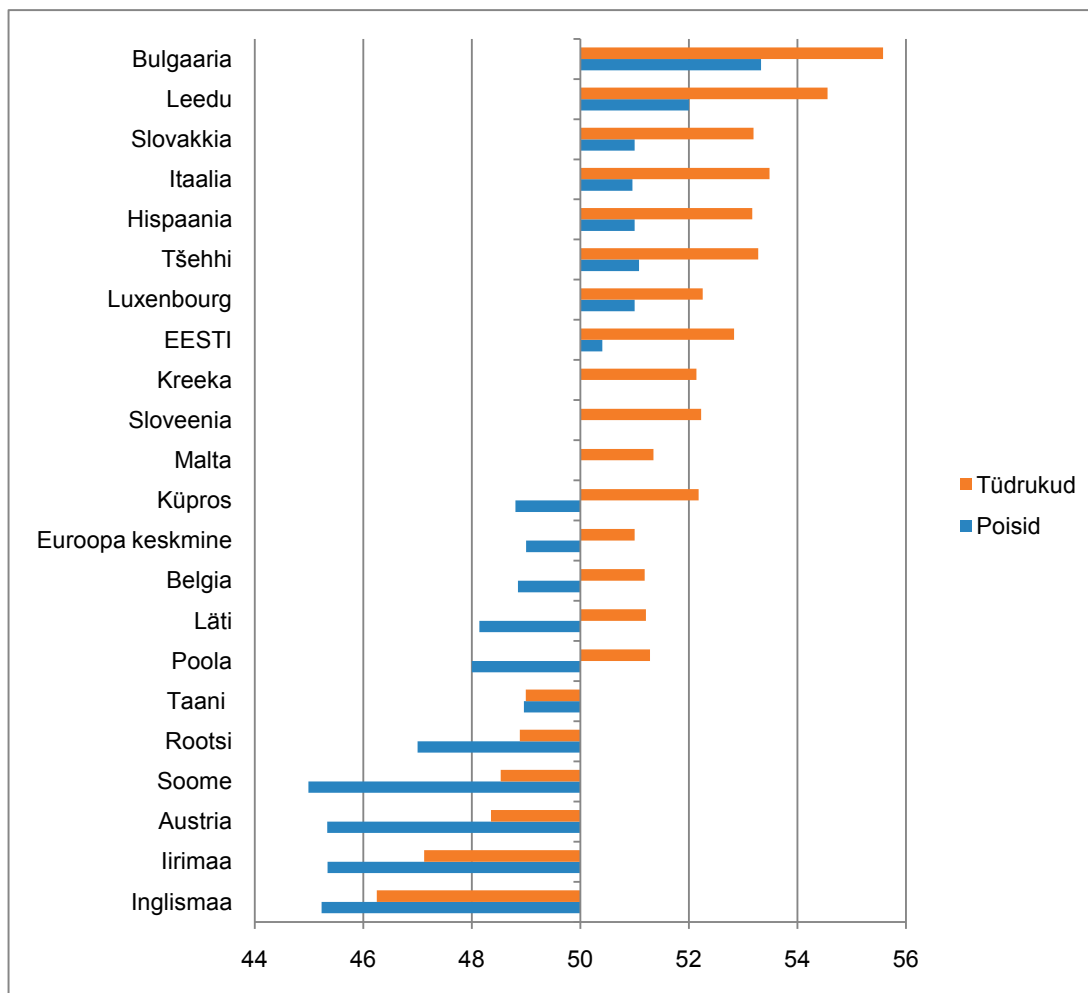
Tabel 8.3. Õpilaste hinnang oma keeleoskusele, % vastajatest

Riik	Ei suhtle teistes keeltes	Ei suhtle teistes keeltes väga hästi	Suhtlen teistes keeltes hästi	Suhtlen teistes keeltes väga hästi
Austria	16	6	47	31
Belgia	15	10	49	26
Bulgaaria	21	12	43	24
Küpros	17	8	38	37
Tšehhi	8	20	61	11
Taani	6	6	43	45
Inglismaa	27	17	46	9
EESTI	11	12	50	27
Soome	7	13	49	31
Kreeka	11	5	43	42
Iirimaa	23	22	45	11
Itaalia	10	18	54	17
Läti	11	12	50	27
Leedu	9	25	50	16
Luksemburg	5	4	42	49
Malta	14	18	46	21
Poola	15	19	51	15
Slovakkia	10	18	55	17
Sloveenia	8	8	48	36
Hispaania	21	17	45	16
Rootsi	7	8	41	44
Euroopa uuringu keskmine	12	13	48	27

Euroopa küsimustik uuris ka seda, kuidas suhtuvad õpilased mõne teise keele õppimisse. Küsiti, kas keeleoskus on noorte meelest vajalik reisimiseks, õppimiseks, töökoha leidmiseks Euroopas või hoopis erinevate kultuuride mõistmiseks. Samuti taheti teada, kuidas ollakse rahul koolides pakutava keeleõppega.

Vastused kuuete sellealasele väitele näitavad õpilaste positiivset suhtumist keelte tundmisse. 74% leidis, et vähemalt kahe võõrkeele oskus on vajalik, ja 93% nõustus, et see on

tähtis puhkuseks, töö leidmiseks ja Euroopas õppimiseks. Bulgaarias ja Leedus oli vastajate suhtumine keelte tundmisse kõige positiivsem, kuid samas hindasid mõlema riigi õpilased oma praegust keeltetaset üsna madalalt. Austria, Inglismaa, Soome ja Iirimaa õpilased pidasid keelte tundmist teistest vähem vajalikuks, sealjuures oli Inglismaa ja Iirimaa õpilastel ka hinnang oma keeletundmisele madal; Soome ja Austria õpilased olid aga vastupidi kõrge hinnanguga oma keeleoskusele.

Joonis 8.5. Skaala EUATLANG. Hoiakud Euroopa keelte õppimise suhtes, skaalapunktides sootunnuse lõikes

Kõigis riikides olid tüdrukud keeleõppe otstarbekuse osas positiivsemalt meelestatud kui poisid. Suurimad soolised erinevused (rohkem kui 3 skaalapunkti) olid Austria, Küprose, Soome, Itaalia, Läti, Poola ja Šveitsi õpilastel. Ainus erand oli Taani, kus soolisi erinevusi ei registreeritud. Eestis olid nii vene- kui eestikeelsete koolide õpilased ühtviisi seda meelt, et võõrkeelte õppimine on kasulik, sest aitab mõista teisi kultuure, leida tööd ja paremaid õppimisvõimalusi.

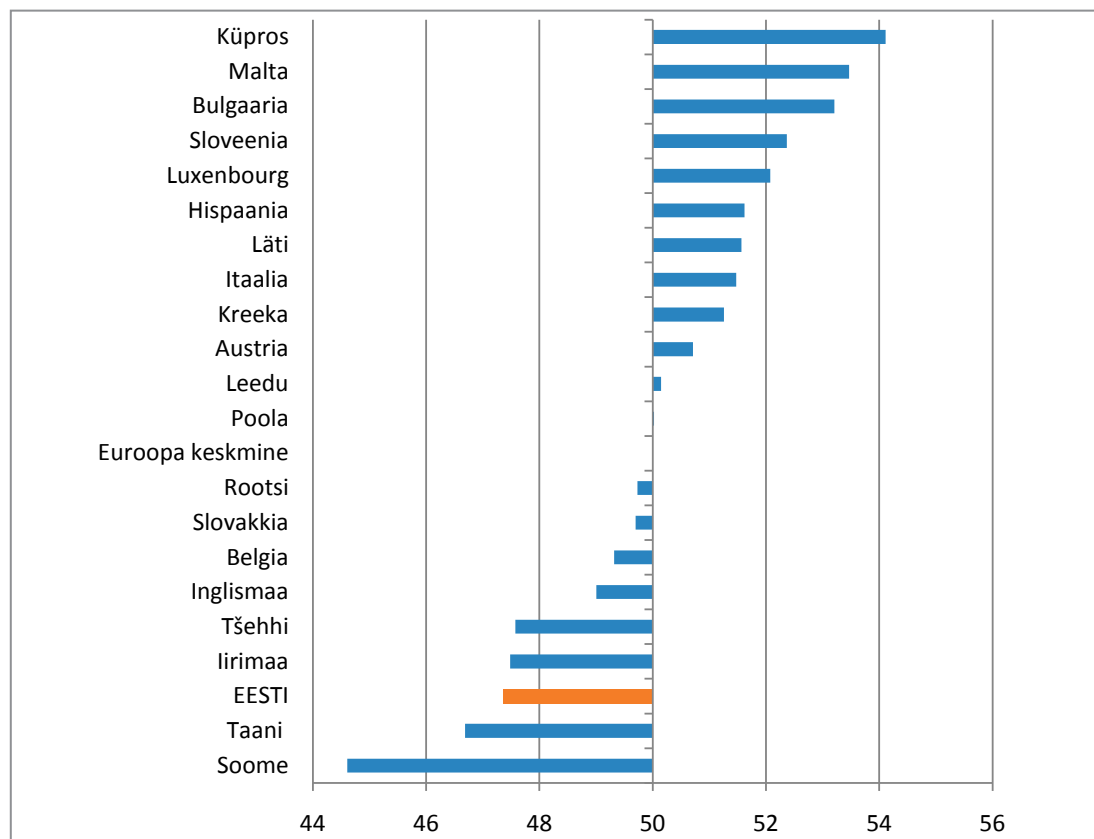
8.5. Hoiakud EL-i arengu ja poliitikate kohta

ICCS Euroopa küsimustik sisaldas väiteid mitme Euroopa poliitika ja võimaliku arengu kohta, mille kohta õpilased pidid 4-pallisel skaalal väljendama oma nõustumist või mittedõustumist. Järgneva analüüsi tarbeks oleme jaganud väited kolme teemaplokki:

- EL-i ühtse valitsemisstruktuuri loomine
- EL-i valdkonnapoliitikate ühtlustamine
- EL-i laienemise perspektiiv.

Hoiakud EL-i ühtse valitsemisstruktuuri suhtes

Õpilastelt küsiti, kuidas nad nõustuvad sellega, et riikidel poleks enam oma riigipead, valitsust ega parlamenti. Nende asemele tuleksid EL-i ühised institutsioonid. Vastuste alusel loodud teemaskaala näitas, et üldiselt polnud õpilased esitatud väidetega nõus. Vastaja, kelle skaalaskoor on 50, ei nõustunud mitte ühegi esitatud kolmest väitest riigipea, rahvusparlamendi ja valitsuse kaotamise kohta. Vaid 33% õpilastest kogu uuringus arvas, et Euroopa Liidu liikmesriigid peaks loobuma üksikutest valitsustest, ja 37% leidis, et Euroopa Parlament võiks ühel päeval asendada kõikide riikide parlamente. Rohkem toetust üle-euroopalistele institutsioonidele näeme valdavalt Lõuna-Euroopa maades, nagu Bulgaarias, Küprosel ja Maltal, aga ka Lätis, Hispaanias ja Sloveenias. Skaala alumises otsas paiknevad Põhjamaad, sh Eesti.

Joonis 8.6. Skaala EURUNION. Õpilaste suhtumine Euroopa poliitilisse ühendamisesse, skaalapunktides

Esmapilgul võib väita, et üle-euroopaliste institutsioonide loomist ja riikide institutsioonide kaotamist toetatakse pigem nendes riikides, kus valitsused on majanduslike ja sotsiaalsete probleemide lahendamiseks halvemini hakkama saanud. Riikidevahelistele erinevustele vaatamata ei toeta 14–15-aastased noored ideed luua rahvuslike parlamentide ja valitsuste asemele üle-euroopalisi institutsioone.

Hoiakuid EL-i valdkonnapoliitikate ühtlustamise suhtes

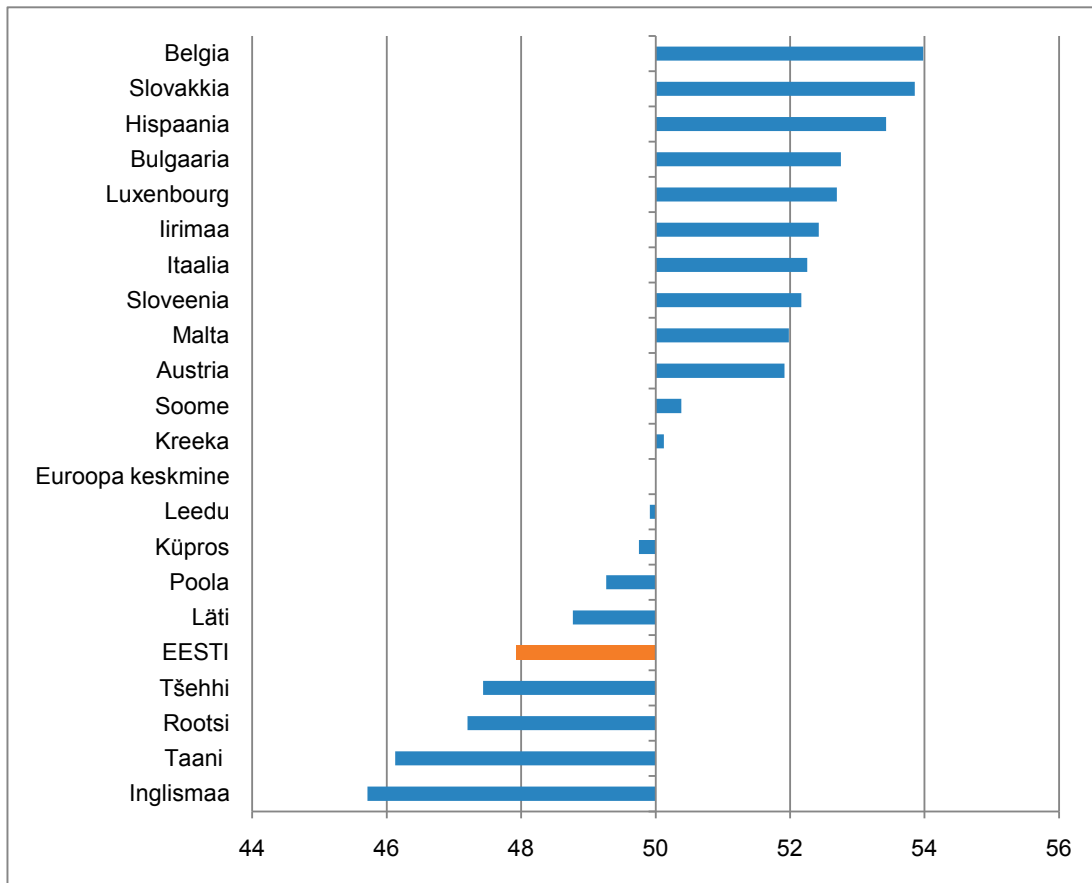
Euroopa mooduli küsimustik sisaldas viit väidet poliitika võtmevaldkondades – välissuhted, keskkond, haridus, majandus ja õiguskord. Õpilastel tuli neljapallisel skaalal märkida, kuivõrd nad nõusuvad poliitikate harmoniseerimisega. Kõige enam õpilasi (keskmiselt 87%) arvas, et Euroopa vajab ühtset keskkonnapoliitikat. Eesti õpilastest olid sellega nõus 85% vastajatest. Võrdselt oluliseks peeti seda, et kõigil Euroopa riikidel oleks ühesugune seisukoht suhtlemisel riikidega väljaspool Euroopat (keskmine 77%, Eesti vastajate toetus 67%) ja et Euroopa riigid püüaksid kehtestada ühtset haridussüsteemi (vastavalt 79% ja 80%) ning soovitavaks peeti ka seda, et Euroopa riikidel oleks rohkem sarnaseid reegleid ja seadusi (vastavalt 76% ja 77%). Mõnevõrra vähem pooldasid noored majanduspoliitika ühtlustamist. Seda pidas oluliseks 68% kõigist vastajatest, Eesti õpilastest toetas seda ideed sama suur osa. Riikidevahelised erinevused olid selle väite puhul suured, kõikides 51%-st Taanis kuni 80%-ni Hispaanias. Meenu-tagem, et Taani õpilased pooldasid kõige vähem ka EL-i poliitilise liidu süvendamist, samas kui Hispaania noored olid selle suhtes väga positiivselt meelestatud. Tervikuna on siiski üle poole noortest poliitikate harmoniseerimise poolt, seda isegi vaatamata märkimisväärsetele erinevustele riikide vahel.

Enim avalikku tähelepanu on poliitika ühtlustamine pälvinud rahanduses, tulenevalt EL-i ühisraha euro kasutuselevõtust. Arvestades euro küsimuse päevakajalisust 2009. aastal, kui uuring toimus, pandi küsimustikku kolm väidet, mõõtmaks õpilaste suhtumist valuutaintegratsiooni:

- Kui kõigil EL-i riikidel oleks üks raha, siis oleksid nad majanduslikult tugevamad.
- Euroga liitumisel on rohkem plusse kui miinuseid.
- Kõik Euroopa riigid peaksid kasutusele võtma euro.

Kolme väite vastustest loodi teemaskaala (joonis 8.7). Õpilane, kelle skaalaväärtuseks oli 50, nõustus kõigi kolme ülaltoodud väitega. Keskmiselt nõustus 66% vastajaist sellega, et kõik Euroopa riigid peaksid liituma euroga, ning 77% sellega, et eurol on rohkem plusse kui miinuseid. Eestis olid toetusprotsendid vastavalt 55 ja 70.

Niisiis olid õpilased üldiselt euro suhtes toetavad, mis ei välista samas riikidevahelisi erinevusi. Positiivsemalt suhtutakse ühisrahasse seda kasutavates riikides. Erandiks on Bulgaaria, kus euro pole kasutusel, aga tulemus on kolme punktiga üle uuringu keskmise. Seal, kus euro kasutusel pole – Inglismaal, Taanis, Rootsis – on ka ühisraha pooldavaid noori vähem. Eesti oli uuringu kesktasemest samuti kahe palli võrra allpool (48 skaalapunkti)

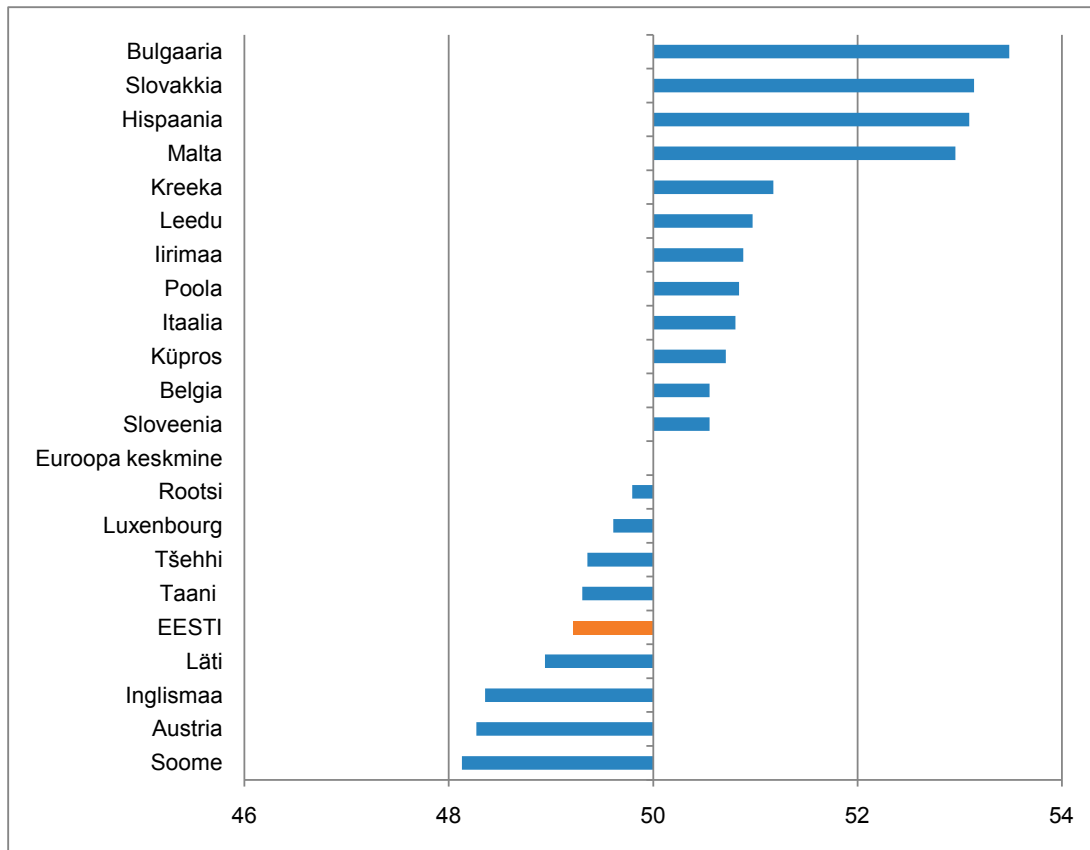

Joonis 8.7. Skaala EUCUR. Õpilaste toetus Euroopa ühisraha kasutamisele, skaalapunktides

EL-i laienemise perspektiiv

Õpilastele esitati laienemise ja selle põhjendamise kohta 7 väidet, mille suhtes neil tuli väljendada oma nõustumise määra. Nõusutmine väidetega jäi 58% ja 85% vahemikku. Tervikuna leidsid uuringus osalenud õpilased, et EL-i laienemine on positiivne, eeskätt seetõttu, et see õhutab riike austama inimõigusi. Samas ei arvanud noored, et EL-i mõju maailmas kasvaks, kui seal oleks rohkem liikmesriike.

Vastuste põhjal loodud skaala näitab riikidevahelisi erinevusi õpilaste hoiakutes EL-i laienemise kohta. Kõrgem tulemus skaalal näitab positiivsemat suhtumist laienemisesse. Üldjoontes näeme, et riigid ei erine üksteisest märkimisväärselt. Silma paistab ka see, et positiivsem suhtumine laienemisse on iseloomulik nendele maadele, kus õpilased on üldse EL-i ja tema tegevuse suhtes toetavamad. Tõene on ka vastupidine – Soome, Inglismaa ja Läti noored, kes näitasid üles väiksemat entusiasmi EL-i integratsiooni süvenemise suhtes, toetavad ka EL-i laienemist vähemal määral.

Joonis 8.8. Skaala EUSIZE. Õpilaste suhtumine EL-i laienemisesse, skaalapunktides

9. KOKKUVÕTE

Rahvusvahelise kodanikuhariduse uuringu ICCS2009 eesmärk oli selgitada, kuidas ja mil määral on noored valmis võtma kodanikurolli ning milline osa on selles õpetajatel ja koolil. Käesolev uuring oli kümme aastat varem toimunud küsitluse CIVED1999 edasiarendus.

Tulemused näitavad Eesti 15-aastaste noorte kodanikuteadmisi, -hoiakuid ja demokraatiapraktikaid rahvusvahelises võrdluses ning toovad välja Eesti-siseseid variatsioone kooli õppekeele, asukoha ja sootunnuse lõikes. Seal, kus võrreldavad andmed olemas, on näidatud ka kümne aasta jooksul toimunud muutusi.

9.1. Kodanikuteadmiste tase ja õpetamispraktikad

38 uuringus osalenud riigi seas näitasid parimat teadmiste taset need haridussüsteemid, kes on tuntud kõrgete saavutusnäitajatega ka PISA ja TIMSS uuringutes (Soome, Korea, Taiwan, Hongkong). Eesti asus **üldises pingereas** 12. ja postkommunistlike riikide seas 2. kohal. Vaid 5 riigi tulemused olid meist statistiliselt oluliselt paremad. Lisaks kõrgele kohale 2009. a uuringus oli Eesti üks vähestest maadest, kus õpilaste kodanikuteadmiste tase ei olnud 1999 aastaga võrreldes langenud. Väga nõrkade teadmistega õpilasi (alla 1. taseme) on Eestis vaid 8%, mis on kaks korda vähem kui uuringus keskmiselt. Ka Euroopa Liidu alastes teadmistes näitasid Eesti õpilased keskmisest paremaid tulemusi.

Sarnaselt varasematele kodanikuhariduse uuringutele, aga ka TIMSS 2003, PISA 2006 ja 2009 tulemustele, jääb **venekeelsete koolide tase** madalamaks eestikeelsete koolide omast. Erinevus eestikeelsete ja venekeelsete koolide vahel on suurem kui erinevus maa- ja linnakoolide vahel. **Tüdrukute teadmiste tase** ületab enamikes riikides poiste oma; ka Eestis olid tüdrukud poistest edukamad. Oma soogrupis oleks Eesti tüdrukud riikide pingereas 8. ja poisid 12-13. kohal.

Teemadest valdavad Eesti õpilased hästi kodanikuvabaduste ja –õiguste valdkonda; nõrgemad on teadmised majanduses, aga ka demokraatia ohtude osas (korruptsioon, meedia ja kohtute sõltuvus, valitsemise läbipaistmatus). Teatud teemades (sõltumatu kohtupidamine, õiguskantsleri institutsioon, demokraatlik otsustamine, vaba ajakirjandus) jäi venekeelsete koolide tase enam kui 20% võrra madalamaks eestikeelsete koolide omast.

Õpilaste kodanikuteadmised on seotud koolides seatud ühiskonnaõpetuse eesmärkide ja **õpetajate ainealase kompetentsusega**. Teemades, kus õpetajad tunnevad end ebakindlamalt, on ka õpilaste teadmised nõrgemad (nt. õigus, kohtusüsteem, vabatahtlik tegevus). Küsitlusest selgus, et Eesti koolides domineerib endiselt arusaam ühiskonnaõpetusest kui teadmisi andvast ainek. Praktiliste oskuste arendamist selleks, et osaleda koolielus ja kodanikuühiskonnas või seista vastu võõravihale mainis aineõpetuse eesmärgina vaid kümnendik õpetajaist.

Uuring näitas, et riikides, kus kriitilise mõtlemisoskuse arendamine on oluline õppeeesmärk, on klassikliima diskussioonidele rohkem avatud, mis omakorda mõjutab positiivselt saavutustaset. Eesti tulemused on siin mõnes mõttes vastuolulised - 80% õpilastest mainis,

et õpetajad õhutavad neid oma arvamust avaldama, kuid õpetajate hinnangul teevad seda vähem kui pooled õpilastest. Eestikeelsete koolide õpetajad pidasid kriitilise mõtlemise arendamist õpiesmärgina tähtsamaks kui venekeelsete koolide õpetajad; ka hindasid venekeelsete koolide õpilased klassikliimat vähem vabaks kui eestikeelsed õpilased.

Õpetamismeetodid on enamikes maades (ka Eestis) jäänud konservatiivseteks, ent meetodite mõju õpitulemustele näib olevat väiksem kui seni arvatud. ICCS 2009 tulemused ei näita, et eksisteeriks positiivne seos uuenduslike õpimeetodite ja õpilaste teadmiste taseme vahel. Samuti ei leidnud kinnitust eeldus, et õpilaste kaasatus otsuste tegemisse koolis tõstab kodanikuteadmiste taset. Küll aga on teadmiste tase positiivselt seotud soodsa õpikliimaga, mis väljendub sõbralikes ja lugupidavates suhetes klassikaaslaste vahel.

Nendest tulemustest lähtuvad mitmed järeloomid Eesti hariduspoliitikale:

Vaatamata nähtavale progressile kodanikuteadmiste tasemes tuleb tõdeda, et kitsaskohad on aastatega jäänud samaks. See viitab liiga aeglastele reformidele ühiskonnaõpetuse ainearenduses ja õpetajakoolituses. Õppekava on küll koos ühiskonna arenemisega muutunud demokraatia- ja kodanikukesksemaks, ent radikaalset õppimise ümberorienteerimist riigilt osalevale kodanikkonnale või seletavalt polemiseerivale esitluslaadile pole toimunud. Demokraatia on formaalhariduses käsitletud pigem normatiivse ideaalina kui reaalse riigivalitsemisviisina, mis pole vaba ohtudest ja nõrkustest. Nende kitsaskohtade ületamiseks soovitame

- Rajada pidev õpetajate täiendkoolituse süsteem, mis tagaks kvaliteetse, kaasaegse ja vajaduskohase ettevalmistuse kõigile õpetajatele;
- Senisest enam arendada õpetajakoolituses teadmisi ja oskusi nendes valdkondades, kus õpetajad tunnevad ebakindlust (majandus, riigiõiguses, demokraatia ohud; akuutsete ja vastuoluliste ühiskonnaprobleemide analüüs);
- Töötada välja spetsiifiline esma- ja täiendkoolitus venekeelsete koolide õpetajatele arvestades teistsugust prioriteetide tunnetust ja valdkondlikke teadmisi, aga ka koolikliimat ning õpetamispraktikaid;
- Kasutada julgemalt kooliväliseid eksperte ja kodanikuühiskonna aktiviste, et õpetada nii õpilastele kui pedagoogidele praktilisi oskusi osalemaks koolis, kogukonnas ja poliitikas;
- Panna rohkem rõhku sõbralikele ja respektiivatele suhetele klassis kui õpilaste osalemisele otsustamises.

9.2. Kool kui sotsiaalne keskkond

Noore kodanikuks kujunemisel kannavad oma rolli ühiskonnaõpetus, mis annab selleks teadmised, ja koolikeskkond, kus õpilased omandavad kodanikukompetentsi praktilised oskused. Positiivne koolikliima ja usalduslikud suhted kooliperes annavad ühelt poolt võimaluse õpilastele omandada teadmised ja teiselt poolt pedagoogidele hea töökeskkonna.

Analüüs näitas, et üldiselt on Eesti koolide **sotsiaalne keskkond** hea ja **suhted** usalduslikud. Üle 90% õpetajatest hindas õpilaste koolikäitumist positiivselt ja 2/3 õpilastest pidas oma suhteid õpetajatega heaks. Selle positiivse üldpildi kõrval on ka probleeme. Nii õpetajate

kui õpilaste hinnangul tunneb kümnendik õpilasi end koolis tõrjutuna. Koolikiusamise osas on osapoolte arvamused lahknevad - eestikeelsete koolide õpetajad peavad seda oluliselt suuremaks probleemiks kui õpilased ise või venekeelsete koolide õpetajad. Suurimaks sotsiaalseks probleemideks koolis nimetavad õpetajad ülekaalukalt põhjuseta puudumist; vägivald, vandalism ja alkoholi tarvitamine teevad muret 5-10% õpetajatest.

Õpilaste aktiivne osalemine koolielus on kõrge, kui aastatega pole siin toimunud uusi positiivseid muutusi. Õpilased küll väärtustavad ühistegevust koolis ja vaid 7% on jäänud sellest täiesti kõrvale, ent valdavaks vormiks on taidlus ja klassivanema valimine. Ka ca 2/3 õpetajatest osalevad koolielus aktiivselt, kuid selle näitajaga jäävad nad allapoole rahvusvahelisest kesknivoost.

Uuringutulemuste ajaline võrdlus näitab teatud hangumistendentse Eesti koolidemokraatia arengus, mille süvenemise vältimiseks soovitame:

- Avastada ja katsetada uudseid koostöövorme, mis suurendaks klassivälise tegevuse atraktiivsust nii õpilaste kui õpetajate seas;
- Pöörata rohkem tähelepanu seni kõrvalejäänud õpilaste (poiste, õpiedukate kuid sotsiaalselt passiivsete, tõrjutust tundvate) kaasamiseks kooliellu;
- Säilitades praegusi ühistegevusi, kavandada õpilasi, õpetajaid ja juhtkonda liitvaid tegevusi koolielu tõsiste probleemidega tegelemiseks (nt võitlus massilise puudumisega).

9.3. Demokraatlikud hoiakud

ICCS küsitluse põhjal saab järeldada, et demokraatlikud põhiväärtused nagu üksikisiku õigused ja vabadused, erinevate sotsiaalsete gruppide võrdne kohtlemine, on omased väga suurele enamikule 14-15-aastastele noortele. Siiski varieeruvad nende väärtusarusaamad ja hoiakud riikide lõikes märgatavalt. Kuna uuringu 38 riiki olid maailma väga erinevatest regioonidest ja erineva kultuuriga, siis kajastus see ka tulemustes. Näiteks Ladina-Ameerika õpilased ja õpetajad on märksa entusiastlikumad demokraatia suhtes kui Euroopa noored.

Eesti õpilased sarnanevad oma suhtumiselt 38 riigi keskmistele näitajatele, kuid suurte riikidevaheliste erinevuste tõttu pole Eesti tulemuste võrdlemine rahvusvaheliste keskmistega alati kõige tähtsam ja tähenduslikum. Rahvusvahelisele mõõduvõtmisele lisaks on vaja pöörata tähelepanu hoiakute varieeruvusele riigi sees. 2009. a uuringus leidis kinnitust 1999. ja 2005. aastatel ilmnenu tõi siasi, et suhtumine demokraatiasse, võrdsetesse võimalustesse ja valitsemisinstitutsioonidesse erineb õppekeele järgi rohkem kui kooli asukoha järgi. Linna- ja maakoolide vahel olulisi erinevusi väärtushoiakutes ei ilmnenu, eestikeelsete ja venekeelsete koolide vahel olid need ühtedes küsimustes olulised, teistes aga mitte.

Demokraatia põhiväärtuste osas on kümne aastaga märgatavalt tõusnud toetus kodanike õigustele, sh. õigusele aktiivselt oma seisukohti väljendada. Teisalt on noored muutunud leebemaks onupojapoliitika ja meediamonopoli suhtes. Meenutagem, et ka teadmiste poolest oli õpilased tugevamad esimese ja nõrgemad teises teemavaldkonnas.

Soolist võrdõiguslikkust toetavad eesti keelt kõnelevad õpilased rohkem; ootuspäraselt on ka tüdrukute toetus naiste ja meeste võrdsele kohtlemisele kõrgem. Nendes näitajates

kümne aastaga muutust pole toimunud. Üksikküsimustes on enim tõusnud poolehoid naiste poliitilisele osalusele ja võrdsele kohtlemisele tööturul.

Immigrantide õiguste suhtes on Eesti noored tervikuna positiivselt meelestatud, ent võrreldes 1999. aastaga on toetus pigem kahanenud, eriti mõnd konkreetset õigust või olukorda puudutavates väidetes. Jätkuvalt on venekeelsete õpilaste suhtumine sisserändajatesse märgatavalt toetavam eestikeelsete õpilaste omast. EL siserände osas olid õpilased positiivsemad - keskmiselt 90% vastajatest toetas kodanike üldist õigust vabalt liikuda ja töötada kõikjal Euroopas. Suhtumises inimeste vabasse liikumisse ja võõrtööliste vastuvõtmisse polnud erisusi eesti ja vene õppekeele koolide vastajate vahel. Üldiselt näitas uuring, et toetus kodanike vabale liikumisele Euroopas oli eriti kõrge Euroopa Liidu uutes liikmesmaades.

Toetus rahvusrühmade õigustele on Eesti noorte hulgas kümne aastaga kasvanud, olles 2009. a kõrgemal rahvusvahelisest kesknivoost. Samas on see positsioon seletatav peamiselt eestikeelsete õpilaste seisukohadega, sest venekeelsetes koolides on toetus madalam, jäädes alla rahvusvahelisele keskmisele. Võib väita, et need tulemused viitavad nõrgale etnilisele identiteedile eestivenelaste hulgas, kes näevad siinset slaavi kogukonda ennekõike sisserännanutena ega pea rahvuslust ühiskonna oluliseks parameetriks. Nt ei pidanud venekeelsete koolide õpilased lugupidamise kasvatamist erinevate rahvusrühmade vastu kooli oluliseks ülesandeks. Teisalt, võõrkeelte õppimine leidis võrdset poolehoidu nii eesti kui vene õppekeele koolide vastajate seas.

Rahvuslik ja Euroopa identiteet. Võrreldes 1999 aastaga on Eesti noorte suhtumine oma maasse muutunud toetavamaks, ent paralleelselt sellega on tugevnenud ka Euroopa identiteet. Paraku ilmes, et patriotismi tugevnemine iseloomustab vaid eestikeelsete koolide õpilasi; venekeelsetes koolides on tendents hoopis vastupidine. Seega on toimunud kodumaahoiakute tugev polariseerumine.

Lahknev suhtumine Eestisse väljendub ka selles, kuivõrd noored kaaluvad Eestist äraminekut. Eestikeelset õpilaste lahkumissoov pole 10 aastaga muutunud, venekeelsetest noorte seas on lahkumisvalmidus tõusnud kaks korda. Vaid 49% vene koolide 8. klassi õpilastest tunneb uhkust, et elab Eestis ja 56% eelistaks alaliselt elada mõnes teises riigis.

Üldiselt selgus tulemustest, et rahvusidentiteet ja Euroopa identiteet pole vastanduvad, vaid üksteist täiendavad väärtuspaketid. Mida rohkem pidas õpilane lugu oma kodumaast, seda tugevam oli ka tema kuuluvustunne Euroopaga. Näib kehtivat ka vastupidine – kuigi mitte-eesti noored olid altimad Eestist välja rändama, oli nende tunnetuslik seotus Euroopaga madalam kui eestlastel.

Usaldus institutsioonide vastu jääb rahvusvahelisel skaalal Ida-Euroopas endiselt madalamaks kui Lääne-Euroopas ja Skandinaavias. Eestis on 1999 aastaga enim (28% võrra) kasvanud toetus täitevvoimule, samas pole Riigikogu usaldusväärsus kümne aastaga pea üldse muutunud. Mitmete riigiinstitutsioonide (Vabariigi valitsus, Kaitsevägi, politsei) usaldusnäitajad on venekeelsetel noortel üle 10% madalamad kui eestikeelsetel noortel; rahvusvahelisi organisatsioone, erakondi ja inimesi üldiselt usaldavad aga vene keelt kõnelevad noored rohkem.

Noored Eestis ja Euroopa teistes maades ei poolda seda, et rahvuslikud parlamendid, valitsused ja riigipead asendataks üle-euroopaliste võimuinstitutsioonidega. Seegi tulemus kinnitab mitmikidentiteetide levikut noorte seas. Üldise tendentsina paistis silma see, et Põhjamaade ja Inglismaa noorte seas on EL ja selle süvaintegratsioon vähem populaarne kui Lõuna-Euroopas

Vaatamata madalale usaldusele erakondade suhtes on pooltel 15-aastastel Eesti noortel erakondlik eelistus juba olemas ning 15% kavatses täiskasvanuna astuda mõne erakonna

liikmeks. Tüdrukute ja vene keelt kõnelevate noorte huvi erakonda astumise vastu on aastatega kasvanud, poiste oma aga vähenenud. Nagu rahvusvaheline analüüs näitas, avaldab tugev seotustunne ühe parteiga negatiivset mõju kodanikuteadmiste tasemele.

Tervikuna on Eesti teismeliste noorte demokraatlike hoiakute analüüsist tulenev pilt vastuoluline. Ühes küljest näeme demokraatlike väärtuste tugevnemist, teisalt jääb Eesti kõikidel väärtusskaaladel peale ühe (toetus rahvusgruppide õigustele) kas rahvusvahelisele kesknivoole või sellest allapoole. Aastatega on suhtumine erinevatesse küsimustes muutunud diferentseeritumaks, samas on säilinud olulised erinevused eestikeelsete ja venekeelsete õpilaste vahel. Üldise tendentsina paistab silma venekeelsete õpilaste hinnangute suurem vastuolulisus – nad jagavad demokraatlikke väärtusi ja hoiakuid, ent umbusaldavad Eesti riiki ega tunne end siin aktiivse kodanikuna.

Saadud tulemusi silmas pidades soovitame:

- Teadvustada, et hoiakud kujunevad vastasmõjus teadmiste ja kogemustega ning pida seda silmas ühiskonnaõpetuse ning sellele lähedaste ainete õpetamisel;
- Luua erinevate riigiinstitutsioonide (sh õiguskantsler, Riigikantselei, Kaitsevägi) otsesel kaasabil venekeelsetele õpilastele võimalusi positiivse kogemuse saamiseks Eesti riigi toimimisest
- Varustada õpetajaid niisuguste oskustega, mis võimaldaks neil hoiakute kujunemist juhtida ning vältida hoiakute kujunemist isevooluteed väärteadmise või teadmiste puudumise tõttu. See eeldab vastavasisuliste ainekursuste sisseviimist õpetajakoolitusse.

9.4. Kodanikukaasatus

Eesti noorte **huvi ühiskonnaprobleemide vastu** on rahvusvaheliselt keskmisel tasemel, ent 1999. aastaga võrreldes on see langenud. Eriti märgatavalt on vähenenud poliitiliste ja sotsiaalsete küsimuste arutamine vanemate ja sõpradega; mis on asendunud uudiste jälgimisega telest, internetist ja ajalehtedest. Venekeelsete õpilaste huvi ühiskonnaelu vastu on tervikuna eestlaste omast kõrgem, sealjuures huvitavad neid märgatavalt enam just Eesti riigi ja kohaliku poliitikaga seotud teemad.

Võrreldes 1999 aastaga on õpilaste **poliitiline enesetõhusus** kasvanud. Seejuures hindavad eestikeelsete koolide õpilased oma arusaamist poliitikast kõrgemalt kui venekeelsete koolide õpilased, kes aga on enesekindlamad oma suutlikuses täiskasvanuna poliitikas tegutseda. Analüüs näitas, et kõrgema teadmiste tasemega õpilased usuvad oma võimetusse rohkem.

15. aastased õpilased on tulevased kodanikud ja nende **arusaamad korralikust kodanikust** peaksid kujunema juba koolis. Paraku jääb Eestis toetus nii konventsionaalsele kui mittekonventsionaalsele kodanikumudelile rahvusvahelisest keskmisest madalamaks nagu kümme aastat tagasigi. Siiski selgub, et suurenenud on nende õpilaste osa, kes tähtsustavad korraliku kodaniku tunnusjooni ja osalevad ise aktiivselt ühiskonnas. Kodanikuühiskonnaga seotud tegevused on Eesti õpilaste seas eelistatumad klassikalise kodaniku tegevuste ees. Sealhulgas on **hääletamine valimistel** Eesti noorte jaoks vähemtähtis kui enamikes maades, samas on aastate võrdluses kasvanud nende teismeliste osakaal, kes täiskasvanuna kavatse-

vad minna valima. Kui 2005. a küsitlus näitas, et kandidaatide kohta info kogumist enne hääletamist ei peeta tähtsaks, siis 2009 on olukord paranenud. Venekeelsete koolide õpilastele seas on informeerituse tähtsus kümne aastaga kasvanud peaaegu kaks korda.

Tervikuna planeerivad poisid täiskasvanuna aktiivsemat poliitilist tegevust kui tüdrukud; Eestis olid ka venekeelsete koolide õpilased enam poliitilisele aktiivsusele orienteeritud.

14-15 aastaste noorte **reaalne kaasatus ühistegevusse väljaspool kooli** väljendub enim raha kogumises heategevuseks, osalemises keskkonnakaitse organisatsioonides ja vabatahtlikus töös kodukohas. Eesti õpilastest on keskmiselt kaks kolmandikku osalenud mingis ühistegevuses, millega olid nad natuke kõrgemad rahvusvahelisest keskmisest. Olulisi erinevusi poiste ja tüdrukute ning eest- ja veene õppekeele koolide vahel siin ilmsiks ei tulnud.

Tänapäevased suundumused kodanikuhariduses rõhutavad **õpetajate rolli** õpilaste koolivälises tegevuses. Rahvusvahelises võrdluses on Eesti õpetajad küllaltki aktiivsed osalema koos oma õpilastega koolivälistel üritustel, kuid enamasti on selleks ühised teatris- ja kinoskäigud, spordiüritused ja kodukoha heakorrastamine. Eestikeelsete koolide õpetajad on aktiivsemad õpilasi koolivälisesse tegevustesse kaasa tõmbama kui venekeelsete koolide õpetajad. Õpetajate endi sotsiaalne aktiivsus koolitüüpide lõikes ei erine, levinumaks on kuumine erialaliitusesse ning kultuuriühingutesse. Poliitiline ja sotsiaalne tegevus ei leia õpetajate poolehoidu ja sellealane tegevus jääb tagasihoidlikuks. Seega võib täheldada sarnasust õpetajate endi aktiivsusvormide ja õpilaste kaasahaaramise vahel.

Niisiis on ettekujutused kodaniku tervikrollist jäänud aastatega muutumatuks, tegelik osalemine vabatahtlikus tegevuses ja kohalikus kodanikuühiskonnas aga kasvanud. See on üks väheseid valdkondi, kus vastajate õppekeele ei seonu märkimisväärsed erinevused käitumises ja mis seega võiks olla heaks lähtekohaks venekeelsete õpilaste ja õpetajate sidustamisel ühiskonnaga. Samas on mõistlik mõelda sellele, kuidas õhutada lisaks kultuuri- ja spordialastele ettevõtmistele ka sotsiaalse suunitlusega õpilaste-õpetajate ühistegevust väljaspool kooli.

Käesolev IEA Kodanikuhariduse uuringu ICCS 2009 tulemused jõuavad Eesti avalikkuse ja hariduspoliitika elluvijateni just õigel hetkel. Käimas on uue Riikliku õppekava juurutamine, elluviimist ootab ka Kodanikuühiskonna uus arengukava. Loodetavasti pakuvad uuringutulemused ühtviisi nii usaldusväärset alust kui ka inspiratsiooni ja ideid järgnevate sammude kavandamiseks. Kodanikuharidus on Eestile oluline.

Teemaskaalade seletused

Õpilase küsimustik

DEMVAL Õpilaste toetus demokraatlikele väärtustele

Kuivõrd oled Sina nõus järgmiste väidetega?

Igaühel peaks alati olema õigus oma arvamusi vabalt väljendada

Kõigi inimeste poliitilisi ja sotsiaalseid õigusi tuleks austada

Inimestel peaks alati olema vabadus avalikult valitsust kritiseerida

Kõigil kodanikel peaks olema õigus valida vabalt oma juhte

Inimesed peaksid saama protestida, kui nad usuvad, et mõni seadus on ebaõiglane

GENEQL Õpilaste hoiakud soolise võrdõiguslikkuse suhtes

Kuivõrd oled Sina nõus järgmiste väidetega?

Meestel ja naistel peaks olema võrdne võimalus osaleda valitsemises

Meestel ja naistel peaksid kõiges olema võrdsed õigused

Naised peaksid jääma poliitikast kõrvale

Kui töökohti pole piisavalt, siis peaks meestel olema rohkem õigust tööle kui naistel

Mehed ja naised peaksid saama võrdset palka, kui nad teevad ühesugust tööd

Mehed sobivad poliitilise liidri ametisse paremini kui naised

ETHRGHT Õpilaste hoiakud rahvusgruppide võrdsete õiguste suhtes

Kuivõrd oled Sina nõus järgmiste väidetega?

Kõigil rahvusrühmadel peaks Eestis olema võrdne võimalus saada head haridust

Kõigil rahvusrühmadel peaks Eestis olema võrdne võimalus saada head tööd

Kool peaks õpetama lapsi kõigi rahvusrühmade liikmetest lugu pidama

Kõigi rahvusrühmade liikmeid tuleks julgustada valimistel kandideerima

Kõigi rahvusrühmade liikmetel peaksid olema võrdsed õigused ja kohustused

IMMRGHT Õpilaste hoiakud immigrantide võrdsete õiguste suhtes

Kuivõrd oled Sa nõus järgmiste väidetega sisserännanute ehk immigrantide kohta?

Immigrantidel peaks olema võimalus jätkata oma keele kasutamist

Immigrantide lastel peaks olema samad võimalused haridusele nagu teistel lastel selle maal
Immigrantidel, kes on elanud ühel maal juba aastaid, peaks olema võimalus valimistel hääletada

Immigrantidel peaks olema võimalus säilitada oma kombed ja elustiil

Immigrantidel peaksid olema kõik samasugused õigused, mis igal teiselgi selles riigis

INTRUST Õpilaste usaldus institutsioonide suhtes

Kuivõrd Sa usaldad järgmisi institutsioone?

Eesti Vabariigi Valitsus

Sinu linna-/vallavalitsus

Kohtud

Politsei

Erakonnad

Riigikogu

PARTSCHL Õpilaste tegelik osalus koolielus

Kas Sa oled koolis osalenud järgmistes tegevustes?

Vabatahtlik osalemine kooli muusika- või näitemänguprojektides väljaspool tunde

Aktiivne osalemine väitluses

Hääletamine klassivanema või õpilasomavalitsuse valimistel

Osalemine kooli juhtimist puudutavate otsuste langetamises

Osalemine õpilasomavalitsuse töös

Kandideerimine klassivanemaks või õpilasomavalitsuse aktiivi

OPDISC Klassikliima avatuse tajumine õpilaste poolt

Kui tihti esinevad järgmised asjad tüüpilistes koolitundides, kus arutatakse poliitilisi ja sotsiaalseid küsimusi?

Õpetajad julgustavad õpilasi kujundama oma arvamust

Õpetajad julgustavad õpilasi oma arvamust välja ütleva

Õpilased tõstatavad tunnis arutamiseks päevakajalisi poliitilisi sündmusi

Õpilased avaldavad tunnis oma arvamust isegi siis, kui nende arvamus erineb enamiku kaasõpilaste omast

Õpetajad julgustavad õpilasi arutama küsimusi inimestega, kellel on teistsugune arvamus

Probleemi käsitledes esitavad õpetajad selle erinevaid külgi

STUDINF Õpilaste arvamus enda mõjust otsustele koolis

Kui palju võetakse selles koolis õpilaste arvamust arvesse otsuste tegemisel järgmistes küsimustes?

Kuidas tundides õpetatakse

Mida tundides õpetatakse

Õpikud ja teised õpimaterjalid

Tunniplaan

Klassi sisekorraeeskirjad

Kooli sisekorraeeskirjad

STUTREL Õpilaste hinnang õpetajate-õpilaste suhetele

Mil määral oled Sa nõus järgmiste väidetega enda ja oma kooli kohta?

Enamik minu õpetajatest kohtleb mind õiglaselt

Õpilased saavad enamiku õpetajatega hästi läbi

Enamikku õpetajaid huvitab õpilaste heaolu

Enamik minu õpetajatest tõesti kuulab, mida mul öelda on

Kui ma vajan täiendavat abi, saan seda oma õpetajatelt

VALPARTS Koolielus osaluse väärtustamine õpilaste poolt

Mil määral oled Sa nõus järgmiste väidetega õpilaste osaluse kohta koolielus?

Õpilaste osalemine kooli juhtimises võib muuta koolid paremaks

Koolis võib aset leida palju positiivseid muutusi, kui õpilased tegutsevad koos

Õpilaste koondumine oma seisukohtade väljaütlemiseks võib aidata kooliprobleeme lahendada

Igas koolis peaks olema õpilasomavalitsus

Õpilased saavad koolis toimuvat rohkem mõjutada, kui nad tegutsevad pigem koos kui eraldi

CITCON Õpilaste toetus konventsionaalsele kodakondsusele

Kui tähtis on käituda järgmiselt, et olla korralik täiskasvanud kodanik?

Alati hääletada parlamendivalimistel

Astuda erakonda

Õppida oma maa ajalugu

Jälgida poliitilisi sündmusi ajalehest, raadiost, telest või internetist

Näidata üles lugupidamist valitsuse esindajate vastu

Osaleda poliitilistes aruteludes

CITSOC Õpilaste toetus mittekonventsionaalsele kodakondsusele

Kui tähtis on käituda järgmiselt, et olla korralik täiskasvanud kodanik?

Osaleda rahumeelsetes protestides seaduste vastu, mis tunduvad ebaõiglasel

Osaleda ettevõtmistes, mis toovad kasu kodukoha inimestele

Osaleda ettevõtmistes, mis edendavad inimõigusi

Osaleda looduskaitsealastes ettevõtmistes

INTPOLS Õpilaste huvi poliitika ja sotsiaalsete teemade vastu

Kuivõrd oled Sa huvitatud järgmistest teemadest?

Sinu kodukoha poliitika teemad

Sinu riigi poliitika teemad

Sotsiaalsed probleemid riigis

Teiste riikide poliitika

Rahvusvaheline poliitika

INPOLEF Õpilaste hinnang iseenda poliitilisele tõhususele

Mil määral oled sa nõus järgmiste väidetega Sinu ja poliitika kohta?

Ma tean poliitikast rohkem kui enamik minuealisi

Kui arutatakse poliitilisi teemasid või probleeme, siis on mul tavaliselt ikka midagi öelda

Ma saan enamikust poliitilistest probleemidest kergesti aru

Minu poliitilisi arvamusi tasub kuulata

Täiskasvanuna suudan ma poliitikas osaleda

Ma mõistan hästi meie riigi ees seisvaid poliitilisi probleeme

CITEFF Õpilaste tajutud kodanikuvõimekus

Kui hästi saaksid Sa enda arvates järgmiste tegevustega hakkama?

Riikidevahelist konflikti käsitleva ajaleheartikli üle arutlemine

Oma seisukoha kaitsmine vastuolulises poliitilises või sotsiaalses küsimuses

Kandideerimine õpilasesindusse

Õpilaste organiseerimine eesmärgiga koolis midagi muuta
Vastuolulisel teemal peetava teledebati jälgimine
Oma seisukohta sisaldava ajaleheartikli kirjutamine päevakajalisel teemal
Oma klassi ees sotsiaalsest või poliitilisest probleemist rääkimine

ATTCNT Õpilaste hoiakud oma maa suhtes

Kuivõrd oled Sa nõus järgmiste väidetega Eesti kohta?
Eesti lipp on mulle tähtis
Eesti poliitiline süsteem töötab hästi
Ma austan Eestit väga
Me peaksime Eestis olema uhked selle üle, mida oleme saavutanud
Ma olen uhke, et elan Eestis
Eesti näitab üles suurt austust keskkonna vastu
Üldiselt on Eesti elamiseks parem maa kui enamik teisi maid

ELECPART Õpilaste planeeritav osalemine valimistel täiskasvanuna

Allpool on loetletud erinevaid viise, kuidas täiskasvanud saavad poliitilises elus aktiivselt osaleda. Mida sina arvad end täiskasvanuna tegevat?
Hääletan linna-/vallavolikogu valimistel
Hääletan Riigikogu valimistel
Kogun enne valimistel hääletamist kandidaatide kohta infot

POLPART Õpilaste planeeritav poliitiline osalus täiskasvanuna

Allpool on loetletud erinevaid viise, kuidas täiskasvanud saavad poliitilises elus aktiivselt osaleda. Mida sina arvad end täiskasvanuna tegevat?
Abistan kandidaati või parteid valimiskampania ajal
Astun erakonda
Astun ametiühingusse
Kandideerin valla- või linnavolikokku

Õpetaja küsimustik

TCHPART Õpetajate osalus kooli valitsemises

Kui paljud selle kooli õpetajad on käesoleval õppeaastal ...
toetanud distsipliini terves koolis, isegi nende õpilaste seas, kes ei kuulu nende enda klassi?
teinud kellegi teisega koostööd õppetegevuse kavandamisel?
teinud midagi, et lahendada õpilaste vahel tekkinud konflikte koolis?
võtnud lisaks õpetamisele muid kohustusi (nt juhendamine, kooli projektid)?
aktiivselt osalenud kooli arendustegevuses?
julgustanud õpilaste aktiivset osalust koolielus?
teinud koostööd kooli arengukava plaanimisel ja visandamisel?

TSTSBEH Õpetajate hinnang õpilaste käitumisele koolis

Kui paljud selle kooli õpilased Teie arvates...
käituvad hästi kooli territooriumile sisenedes ja sealt lahkudes?
on oma kooli suhtes positiivselt meelestatud?

saavad kooli töötajate ja õpetajatega hästi läbi?
näitavad üles hoolivust kooli ruumide ja vara suhtes?
käituvad vahetundides hästi?
näitavad, et nad tunnevad end kooli kogukonda kuuluvana?

TSTCLACT Õpetajate hinnang õpilaste aktiivsele osalusele tundides

Kui paljud kaheksanda klassi õpilased Teie tundides...
pakuvad välja tegevusi tundides?
arutavad õpetajaga õpieesmärke?
pakuvad teemasid klassis arutlemiseks?
avaldavad vabalt oma seisukohti kooli probleemide kohta?
oskavad kuulata ja austada ka neid arvamusi, mis erinevad nende endi omadest?
avaldavad vabalt oma arvamust, isegi kui see erineb enamuse omast?
tunnevad end klassi aruteludes hästi, sest teavad, et nende vaateid austatakse?
arutlevad õpimaterjalide valiku üle?

Euroopa moodul

EUIDENT Õpilaste Euroopa identiteet

Mil määral Sa nõustud järgnevate väidetega?
Ma pean end eurooplaseks
Ma olen uhke, et elan Euroopas
Ma tunnen end kuuluvat Euroopasse
Ma pean ennast kõigepealt Euroopa kodanikuks ja seejärel maailmakodanikuks.
Mul on rohkem ühist noortega, kes elavad Euroopa riikides, kui noortega, kes elavad väljaspool Euroopat.

EUATLANG Hoiakud Euroopa keelte õppimise suhtes

Me tahaksime teada, mida Sa arvad Euroopa teistes riikides räägitavate keelte õppimisest.
Mil määral Sa nõustud järgnevate väidetega?
Mõne Euroopa võõrkeele õppimine on oluline selleks, et reisida/minna puhkama Euroopasse.
Mõne Euroopa võõrkeele õppimine võib lihtsustada töökoha leidmist
Mõne Euroopa võõrkeele õppimine on oluline selleks, et töötada või õppida mõnes teises Euroopa riigis.
Mõne Euroopa võõrkeele õppimine aitab inimestel teisi Euroopa kultuure paremini mõista.
Kõik Euroopa noored peaksid õppima vähemalt kahte Euroopa võõrkeelt.
Koolid peaksid andma noortele rohkem võimalusi, et õppida teistes Euroopa riikides räägitavaid võõrkeeli.

EURUNION Hoiakud EL poliitilise unifikseerimise suhtes

Siin on mõned väited Euroopa riikidest ja sellest, kuidas nende valitsemine võiks olla korraldatud.
Mil määral Sa nõustud järgnevate väidetega?
Euroopa riikide riigipead (presidendid, kuningad, kuningannad) tuleks ühel päeval asendada kogu Euroopa presidendiga

Kui riigid astuvad Euroopa Liitu, siis nad peaksid loobuma oma valitsustest.
Europarlament peaks ühel päeval asendama kõiki Euroopa riikide parlamente.

EUCURR Hoiakud Euroopa ühisraha suhtes

Siin on mõned väited Euroopa riikidest, nende majandusest ja valuutast (rahast, mida nad kasutavad). Mõned väited puudutavad eurot, mis on käibel mitmetes Euroopa Liidu riikides ja on seetõttu tuntud kui ühisraha.

Mil määral Sa nõustud järgnevate väidetega?

Kui kõigil EL riikidel oleks üks raha, siis oleksid nad majanduslikult tugevamad

Euroga liitumisel on rohkem plusse kui miinuseid

Kõik Euroopa riigid peaksid kasutusele võtma euro.

EUSIZE Hoiakud EL edasise laienemise suhtes

Siin on mõned väited Euroopa Liidust ja selle laienemisest (st liikmesriikide arvu suurendamisest).

Mil määral Sa nõustud järgnevate väidetega?

Euroopa Liit peaks laienema seni, kuni sinna kuuluvad kõik Euroopa riigid;

Euroopa Liit peaks laienema, et rohkem riike saaks kasu nendest majanduslikest eelistest, mida liit toob;

kõik Euroopa riigid peaksid pürgima Euroopa Liidu liikmeks;

EL laienemise plussiks on, et see õhutab liikmeks soovivaid riike olema demokraatlikud;

EL mõju maailmas kasvaks, kui seal oleks rohkem riike;

EL peaks haarama kõiki Euroopa riike, et organisatsioonil oleks mõtet ja

EL laienemise plussiks on, et see õhutab liikmeks soovivaid riike austama inimõigusi.

EUKNOW Õpilase enesehinnang oma teadmistele EL-st

Kui palju tead Sa järgnevatest teemadest?

Faktid Euroopa Liidu kohta

Euroopa Liidu seadused ja poliitikad.

Euroopa Liidu institutsioonid (nt Europarlament).

Euro (mõnede Euroopa Liidu liikmesriikide raha).

Lisa 2

Teadmised Euroopa Liidust ja tema institutsioonidest, õigesti vastanute %

Riik, kus sa elad, kuulub EL-i	EL-i riikide vahel toimib majanduslik ja poliitiline partnerlus	Kui riik astub EL-i, saavad inimesed uusi poliitilisi õigusi	EL-i lipu äratundmine	EL-is on 27 liikmesriiki	Litumaks EL-iga peab riik olema demokraatlik	EL võib tulevikus laieneda ja kaalub hetkel kandidaate	Euroopa Parlamendi istungid toimuvad Brüsselis	Euroopa Parlamendi valimistel hääletavad liikmesriikide kodanikud
Austria	74	68	96	67	37	60	77	39
Belgia	91	59	92	61	47	57	76	37
Bulgaaria	91	74	98	66	28	46	73	41
Küpros	76	85	98	71	57	63	74	21
Tšehhi	86	64	97	71	32	59	83	25
Taani	93	54	85	50	60	55	62	26
Inglismaa	86	56	66	35	37	38	22	45
EESTI	90	72	99	50	27	58	68	33
Soome	89	59	97	45	30	65	60	33
Kreeka	76	69	95	56	42	54	74	28
Iirimaa	88	68	87	56	33	50	59	49
Itaalia	81	60	97	62	34	68	75	44
Läti	86	66	98	52	36	52	63	29
Leedu	87	71	98	60	39	68	69	27
Luksemburg	71	71	96	63	39	50	64	36
Malta	79	74	97	54	50	51	72	44
Poola	89	65	99	55	55	68	87	38
Slovakkia	90	49	99	75	42	64	88	68
Sloveenia	85	63	99	70	33	74	83	26
Hispaania	82	60	97	49	38	47	48	35
Rootsi	83	68	76	50	58	42	51	37
Euroopa uuringu keskmine	85	65	93	57	40	57	66	35

Lisa 3

EL-i seadused ja poliitika. Väidetele õigesti vastanute %

	EL otsustab, mida Sinu koolis EL-i kohta õpetatakse (väide väär)	EL püüdleb rahu, heaolu ja vabaduse edendamise poole oma territooriumil (väide tõene)	Kõik EL-i liikmesriigid on allkirjastanud Euroopa inimõiguste konventsiooni (väide tõene)	EL-i kodanikud võivad õpida ilma eriloata mistahes liikmesriigis (väide tõene)	Liikmesriik finantseerib EL-i vastavalt oma rikkusele (väide tõene)
Austria	71	84	79	30	50
Belgia	76	95	91	27	38
Bulgaaria	53	90	89	31	39
Küpros	45	82	84	31	40
Tšehhi	69	92	86	32	41
Taani	80	93	91	33	63
Inglismaa	57	89	85	20	35
EESTI	68	92	89	31	51
Soome	72	95	93	42	54
Kreeka	53	80	80	33	42
Iirimaa	68	91	89	21	33
Itaalia	64	92	86	33	46
Läti	49	88	75	33	48
Leedu	59	95	81	29	46
Luksemburg	65	84	79	33	41
Malta	56	82	84	23	39
Poola	67	91	88	30	49
Slovakkia	62	94	90	39	42
Sloveenia	69	89	87	26	35
Hispaania	49	83	82	28	42
Rootsi	71	92	87	30	43
Euroopa üüringu keskmine	65	89	86	30	44

Lisa 4

Politiikate ühtlustamine Euroopa Liidus. Protsent õpilastest, kes olid väidetega „nõus“ või „täiesti nõus“

Riik	Kõigil Euroopa riikidel peaksid olema ühesugused põhimõtted suheldes riikidega väljaspool EL-i	Euroopa riigid peaksid kehtestama ühtse keskkonnapoliitika	Euroopa riigid peaksid püüdma kehtestada sarnaseid haridussüsteeme	Oleks hea, kui Euroopa riikidel oleks rohkem sarnaseid reegleid ja seadusi	Kõigil Euroopa riikidel peaks olema ühesugune majanduspoliitika
Austria	70	83	71	74	70
Belgia	76	91	85	80	71
Bulgaaria	79	88	86	86	78
Küpros	75	80	76	75	72
Tšehhi	78	91	86	77	54
Taani	68	89	71	64	51
Inglismaa	81	85	79	74	66
EESTI	67	85	80	77	68
Soome	70	91	71	60	60
Kreeka	80	86	80	76	69
Iirimaa	83	88	76	73	70
Itaalia	84	90	75	78	71
Läti	79	80	78	71	77
Leedu	81	91	86	81	76
Luksemburg	72	86	78	79	74
Malta	82	86	82	78	71
Poola	77	86	80	79	65
Slovakkia	91	94	85	81	70
Sloveenia	83	85	84	82	64
Hispaania	80	87	85	82	80
Rootsi	71	88	84	71	61
Euroopa uuringu keskmine	74	87	79	75	68

